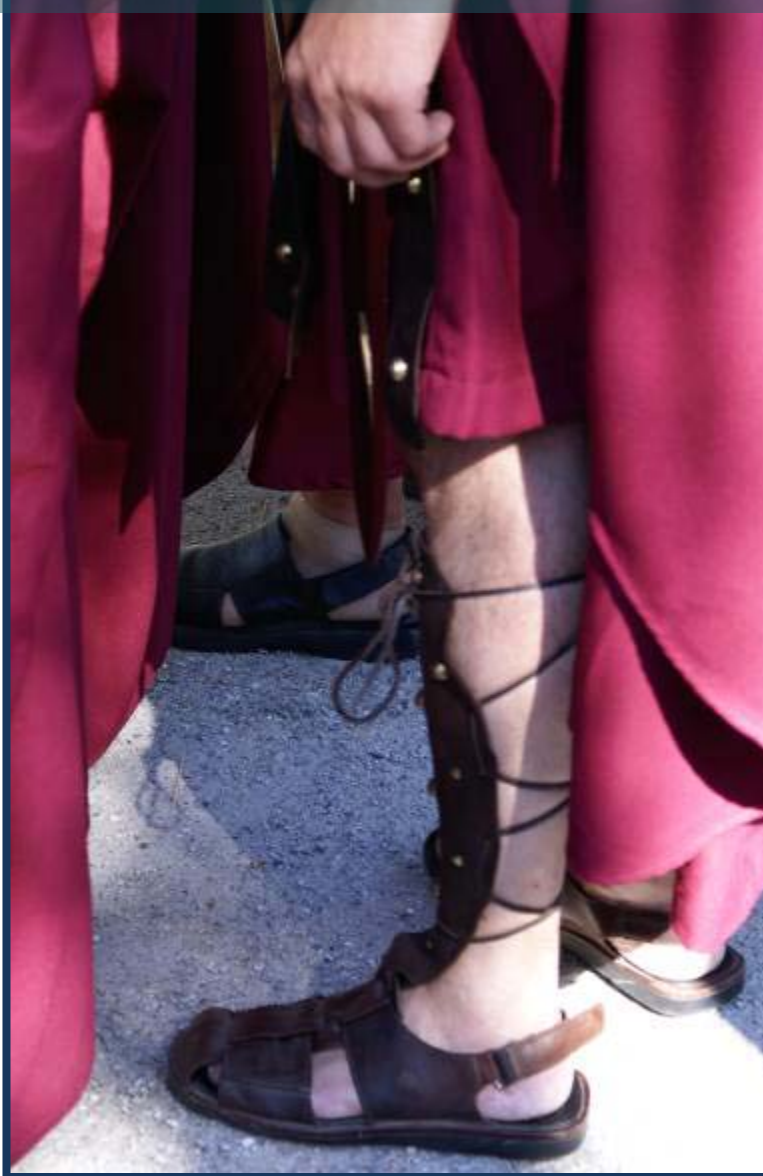

OCUPANT LA LÍMIA

Una etnografia de la Límia durant la festa de "O Esquecemento"

Universitat Oberta de Catalunya

Treball Fi de Carrera

Àmbit d'Estudis Culturals

Gener - 2011

Autora: Meritxell Alcolea Parés

Consultora: Anna Juan Cantavella

Directora: Begonya Enguix Grau

INDEX

1 - INTRODUCCIÓ	6
1.1 EXPOSICIÓ DE MOTIUS	6
1.2 -OBJECTIUS GENERALS I HIPÒTESIS DE RECERCA	7
1.2.1 - Objectius generals	7
1.2.2 - Hipòtesis de recerca	8
2 - MARC TEÒRIC : ETNOGRAFIA URBANA	8
2.1 - DE L'ETNOGRAFIA DE L'EXÒTIC A L'ETNOGRAFIA DELS CARRERS	9
2.2 -METODOLOGIA: L'OBSERVACIÓ FLOTANT	11
2.3 - OBSERVACIÓ SOBRE EL TERRENY	12
2.4 - ENTREVISTES	13
2.5 - TÈCNiques DE CAMP	13
2.5.1 - La llibreta de camp	13
2.5.2 - Enregistraments sonors: gravadora de veu i vídeo	13
2.5.3 - Fotografies	14
2.5.4 - Dificultats	14
3 -FESTA DO ESQUECEMENTO: HISTÒRIA I MITES	14
3.1 - UNA MICA D' HISTÒRIA	15
3.2 - MITOLOGIA: EL RIU LETHES	15
4 - UNA ETNOGRAFIA DE LA LÍMIA	16
4.1 - DESCRIPCIÓ DE LA FESTA DE "O ESQUECEMENTO": RITUALS I SIGNIFICACIÓ	16
4.1.1 - El calendari	17
4.1.2 - Els personatges	17
4.1.3 - Els espais	18
4.1.4 - Els rituals	19
4.2 - XINZO DA LÍMIA: DE LA CIUTAT CONCEBUDA A LA CIUTAT PRACTICADA	21
4.2.1 - Dia 16 d'agost: Una aproximació a la quotidianitat de la ciutat i els seus espais	21
4.2.2 - Dia 17 d'agost: Primers moviments a L'Alameda do Toural	26
4.2.3 - Dia 18 d'agost: Contacte humà	31
4.2.4 - Dia 19 d'agost: Un despertar lent	32
4.2.5 - Dia 20 d'agost: Un primer tast de la festa	37
4.2.6 - Dia 21 d'agost: Desfilada multitudinària	42
4.2.7 - Dia 22 d'agost: "A conquista do Rio Lethes"	48

5 - CONCLUSIONS	53
6 - BIBLIOGRAFIA	59
7 - ANNEXES	63

Agraïments

No fa massa sentia una conversa (i és que encara no m'he deslligat del meu paper d'etnògrafa), a la Universitat Autònoma de Barcelona, on treballa, entre quatre nois sobre el temps que encara els quedava per entregar la tesi i com en les que havien assistit, els ponents sempre començaven amb agraïments a la dona i als fills per la paciència durant els anys d'investigació i escriptura de la tesi. El meu cas no és diferent. Vull agrair primer de tot al meu marit tots aquests anys de paciència mentre feia la carrera d'Humanitats i, molt especialment, les llargues converses sobre aquest treball que teniu a les mans. Agraeixo el seu suport incondicional però, sobre tot, les seves crítiques, el fer-me proper el seu punt de vista i així donar nova llum als meus escrits.

També vull agrair als meus fills el seu suport ja que durant cinc dies de vacances es van oblidar de tot, fent amb mi els 25Km d'anada i de tornada de Loureses a Xinzo un munt de vegades. En Guillem i en David m'han acompanyant en els passejos, han caminat fins l'esgotament, s'han endinsat en el campament infinitat de vegades, han vist totes i cada una de les desfilades, m'han aportat punts de vista planers i amb una òptica lliure de formalismes, m'han fet riure, han deixat de banda el seu tarannà adolescent, han sacrificat part dels seus dies de diversió.... sense esperar res a canvi. Gràcies a tots dos.

A tots els familiars de Galícia (no puc enumerar-los un a un ja que es faria quasi interminable la relació) que m'han ajudat a buscar informació i establir contactes per a que la meva feina fos més senzilla i m'han obert, com sempre, el seu cor i la seva memòria històrica.

A banda també vull agrair a l'Anna (la meva tutora) que em descobrís una nova disciplina com l'etnografia. He gaudit descobrint-la i intentant practicar-la. Agrair-li també els seus consells i la seva enorme paciència amb mi i els meus e-mails, contestant-los tots i sabent donar les dosis adients de suport i ànims.

Incloure també a en Daniel i en Carlos, de l'Associació Civitas Limicorum, per la seva atenció, la informació que em vam facilitar, la seva memòria històrica i el fet que em sentís privilegiada davant l'alegria que mostraren per fer un estudi universitari de la seva festa.

A na Maleny, per escoltar-me i dedicar-me el seu temps i els seus comentaris.

Però no vull acabar els agraïments sense oferir un record especial a dues persones que en poc temps sí creuaren el mític riu Lethes, pujant a la barca de Caron lleugers d'equipatge. Un és el meu pare, a qui li dec l'espina de llegir i aprendre, afers que ell sempre practicava fins que la malaltia de l'Alzheimer li va prohibir. L'altre és la Sra. Isabel (la mare del meu marit) a qui li dec la dolçor, el respecte, el somriure i l'estimació amb que em van rebre els familiars de Galícia i que ella mateixa em va donar en tot moment, allunyant sempre qualsevol coïssor malgrat la seva malaltia degenerativa que la va postrar primer en una cadira de rodes i, en els últims mesos, en un llit. En homenatge a ells uns versos d'en Kavafis del seu poema Viatge a Itaca:

*Quan surts per fer el viatge cap a Itaca,
has de pregar que el camí sigui llarg,
ple d'aventures, ple de coneixences.
Has de pregar que el camí sigui llarg,
que siguin moltes les matinades
que entraràs en un port que els teus ulls ignoraven,
i vagis a ciutats per aprendre dels que saben..*

Resum

Aquest treball versa sobre la festa de “O Esquecemento” (l’oblit, traduït literalment), que commemora la conquesta de les terres de la Gallaecia a mans del Cònsol romà Décimo Xuño Bruto que, travessant el riu Límia (Lézeson=Oblit), desfà l’encanteri que imperava sobre aquelles terres i els seus habitants, i importa la cultura de l’Imperi Romà.

En aquesta festa hi participa tota la localitat de Xinzo de Límia, sense distinció de gènere o edat. Tot i això, al llarg del treball es podrà veure que hi ha dues identitats que la fan seva: per un costat els que representen el bàndol romà, que celebren una victòria integradora i, per l’altre, els que representen el bàndol celta, que reclamen el no oblidar les pròpies arrels. Procurant aclarir aquesta doble reivindicació, i partint de dues hipòtesis relacionades amb la celebració de la festa i la seva interrelació amb el caràcter gallec, al llarg del treball hi ha una breu introducció tant històrica com mítica, juntament amb una descripció de la festa i dels diversos rituals que s’hi practiquen, que poden ajudar-nos a plantejar altres possibilitats.

Finalment, s’afegeixen a aquesta doble hipòtesi altres factors com ara la descripció etnogràfica, amb la narració dels canvis que pateix l’espai urbà tant els dies previs com els dies propis de la festa, les opinions dels organitzadors i participants, així com la descripció detallada dels rituals més destacats (creuament del riu, desfilades,..) i espais que ocupa. Tot això ajudarà a donar un nou punt de vista a aquesta dicotomia (o si més no, a no deixar-se endur per l’explicació senzilla), a partir de l’observació i l’estudi de les pràctiques socials, del conjunt de normes cíviques i de cooperació organitzada que es donen durant els dies de celebració, amb l’objectiu final de establir noves propostes que ens acostin a una visió més global i entenedora de la festa,.

Paraules Clau

Galícia / Festa / Rituals / Mites / Etnografia Urbana / Desfilades / Espai Públic .

1 - Introducció

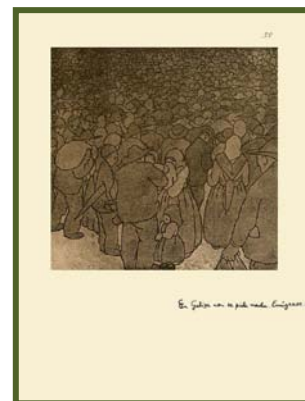
1.1 Exposició de motius

L'eix principal d'aquest treball gira entorn de "O Esquecemento", festa que es celebra tots els anys a la localitat de Xinzo de Límia, capital de la comarca de la Límia, a la província d'Ourense (Galícia), durant tres dies (coincidint amb divendres, dissabte i diumenge) de la tercera setmana del mes d'agost.

Aquesta festa només es representa a Xinzo i commemora l'episodi històric de la conquesta de les terres de la Gallaecia a mans de les hosts romanes encapçalades per Décimo Xuño Bruto. Més concretament, es representa l'episodi clau d'aquesta campanya: el creuament del riu Límia (que rodeja un dels flancs de la ciutat). Aquesta acció, envoltada de simbolismes i de la superació dels temors i creences més arrelades a la milícia romana, marca el punt de partida de la romanització de la zona nord de la península ibèrica.

Prenent aquest fet com a punt de partida, i després de procurar resumir i englobar les diverses raons que m'han empès a triar aquesta festa per realitzar el meu treball fi de carrera, són quatre els motius principals que puc exposar:

1- Poder retornar a Galícia i a la família una mica de l'estima que m'han donat durant molt temps. Conèixer millor la cultura, la seva manera de fer i de ser, aprofundint en la seva història i tradicions. Fa deu anys que vaig descobrir Galícia, i encara avui continua enamorant-me. El meu marit és d'allà i he gaudit de l'hospitalitat gallega durant aquest temps. La casa la tenim a Loureses, aldea molt propera a Xinzo, però tinc familiars a tots dos llocs. La convivència amb la família m'ha aprofitat a la seva manera de veure la vida, al manteniment de costums ancestrals i una llengua i una cultura molt més vigoroses del que es podria pensar en un primer moment des de fora i totalment allunyada d'alguns tòpics que a vegades ens envolten. L'hospitalitat, l'acollida, el desfer-se en atencions cap al nouvingut, l'organització familiar, el tenir sempre les portes obertes i una taula parada per a tothom, han fet que m'interessés per la seva forma d'entendre la vida, i comprovar que tot això no és nou, no és de nova adquisició: el seu desenvolupament històric ha marcat el seu caràcter. Com deia Castelao, reconegut artista i escriptor autòcton, "en Galícia no se pide nada,..... se emigra"¹ frase terrible, però que reflexa fidelment el tarannà d'aquest poble: l'emigració ha fet que el sentiment de pertinença al poble gallec els uneixi entre ells i també a la seva terra.

Davant d'aquest sentiment personal d'adopció i integració, em vaig trobar amb "O Esquecemento". Una festa a primer cop d'ull força contradictòria doncs rememora un episodi on els celtes (els pobladors originals) perdien aquests trets singulars, sent assimilats a la cultura predominant d'aquell temps: Roma. Una festa que, malgrat la seva joventut (aquest any s'ha celebrat el Xè aniversari), ja forma part de l'imaginari col·lectiu i ens apropa a un fet històric que no desitgen "esquecer", és a dir, oblidar, en tant que cada any la celebren en detriment d'altres episodis històrics que sí resten a l'oblit (com la batalla que van guanyar a les tropes franceses), i que ha superat en assistents i participació a altres festes de caire més tradicional o, potser, més típiques. Una festa en la que destaca la dedicació de les persones, ja que l'associació organitzadora està tot l'any treballant-hi, renovant i millorant els decorats i la vestimenta, procurant el màxim rigor històric i la implicació dels habitants de Xinzo i rodalies, independentment de la seva edat, gènere i condició, la qual cosa dona a entendre, més allà del seu interès, una certa identitat col·lectiva i la seva expressió pública.

¹ Dibuix de l'àlbum "Nós" (1931). Una col·lecció de 49 dibuixos que primer fou una exposició i més tard es recolliren en un àlbum. Els temes que apareixen són les lacres socials de la Galícia de principis del segle XX, fent atenció especial a la població rural.

2- Des de ben petita m'ha interessat l'antropologia. M'encantava llegir llibres on explicaven rituals i formes d'entendre el món tant diferents com els bosquimans o els esquimals. Quan anava d'excursió o de visita fora de la meua ciutat, sempre defugia dels llocs més típics i més o menys "obligatoris": donava voltes pels carrers més vells o anava als mercats, a les esglésies, als llocs on la gent, les pedres, podien dir-me alguna cosa sobre la seva història i els seus costums. Galícia, tot i formar part de la mateixa península i compartir ítems culturals, era per a mi una societat nova i diferent, amb unes arrels i uns costums no coneguts. El poder conèixer amb més profunditat aquesta societat era una oportunitat engrescadora que no podia deixar escapar.

3- El descobriment d'una nova disciplina: l'etnografia. Com deia, sempre m'ha apassionat conèixer trets diferencials d'altres societats: rituals, religió, família..., és a dir: l'estudi de les estructures estables d'una cultura. Però mai m'havia plantejat l'antropologia des del punt de vista de l'etnografia urbana. Descobrir que es pot estudiar una societat a partir de la quotidianitat, de les situacions atzaroses i casuals dels transeünts, del seu devenir, de l'ocupació de la ciutat, em va posar al davant un nou enfocament de com mirar les coses molt proper al que jo sentia quan em perdia pels carrers vells de les ciutats i mirava a la gent passejar, conversar, fer: m'apropava a una nova manera de mirar. Mai m'havia parat a pensar com els habitants de la ciutat mostren, a partir de les seves deambulacions, aquella cultura que no s'ensenya però sí es practica; que la comunicació al carrer no és pas a través exclusivament del llenguatge oral, sinó més aviat a través del llenguatge corporal, de les mirades, de les passejades. Si a aquesta nova forma de mirar li sumem la celebració d'un esdeveniment, l'aprenentatge és més fructuós. Poder comparar entre el dia a dia i la festa pot aportar noves dades dins d'aquesta nova forma de mirar la ciutat.

4- Una vegada havien sorgit i confluït els tres primers interessos poc més podia afegir. Però no seria justa si no fes una referència breu a una quarta motivació, potser la darrera en arribar, la que pot semblar de menys pes, però per a mi molt important: la gran curiositat transformada en un repte que va sorgir després de llegir, seguint les indicacions bibliogràfiques de l'Anna (la meua tutora), el llibre coordinat per M. Delgado² en el que planteja que les rutes de les desfilades, manifestacions o actes similars no són casuals, sinó que semblen tenir unes certes regles.

I si..... "O esquecemento" complís amb aquest model? O...i si no el complís?

1.2 - Objectius generals i hipòtesis de recerca

1.2.1 - Objectius generals

Entendre el significat de la festa. El poble gallec es declara fill de celtas: mostres d'això són el seu himne, "Hino de Breogran"³, així com un sistema de creences amb gran comunió amb la natura, que defensen unes traces identitàries molt pròpies. En canvi la festa rememora la pèrdua d'una batalla⁴ que comportarà la seva conquesta per part de Roma i la unificació amb el seu model social.

Descriure i analitzar el desenvolupament de la festa de "O Esquecemento", els seus components i els seus rituals. Una descripció com a punt de partida necessària per conèixer i comprendre la festa, per després analitzar l'observació de les diverses fases, la seva estructura i desenvolupament. D'aquesta manera, recolzada en les lectures de diversos autors que analitzen els tipus de rituals, intentar acotar-los i ubicar-los a la fase a la qual pertanyen. Cal anar també desvetllant el significat dels rituals que es donen: "O prendido do lume sagrado", les "Bodas e Nasciturus", les desfilades o el creuament del riu. Rituals que

² "Carrer, festa i revolta. Els usos simbòlics de l'espai públic a Barcelona (1951-2000)". (2003) Barcelona: Generalitat de Catalunya - Departament de Cultura - Institut Català d'Antropologia.

³ Breogán és el nom d'un mític rei celta de Galícia, fundador de la ciutat de Brigantia, que s'associa a la ciutat romana de Brigantium, l'actual Corunya.

⁴ Em provoca certa similitud amb la celebració de l'11 de setembre a Catalunya, en el que es commemora la caiguda de Barcelona a mans de les tropes borbòniques.

es repeteixen any rere any, plens d'elements màgics que ens aproparan al significat de la festa. Trobar i identificar els elements mítics i màgics que componen cada ritual, ens ha d'apropar a entendre-la.

Re-mirar la ciutat a partir de l'estudi dels diversos autors que aposten per mirar-la sota el prisma de la pràctica dels seus vianants. Descobrir com els transeünts viuen, circulen, practiquen els espais i com interactuen entre ells. Reconèixer aquells espais que diferencien la ciutat concebuda de la ciutat practicada, és a dir, poder diferenciar entre aquells espais que han fet importants els transeünts, amb la seva pràctica, dels espais concebuts per arquitectes urbans. Les polítiques urbanístiques acostumen a apostar per un determinat model de ciutat (espais, mobiliari urbà,..) que es va modificant al llarg del temps seguint les polítiques i les normes de cada moment. En canvi els habitants de la ciutat o aquells que senzillament s'hi acosten temporalment, la usen, la practiquen, l'ocupen seguint les seves necessitats, els seus costums, oblidant-se moltes vegades de les normes que el modifiquen. Es tracta de no fixar-se tant en la ciutat, el conjunt d'edificis, carrers o places, sinó més en "lo urbano", en paraules de M. Delgado (2007:82) "lo urbano- es la ciudad..., menos la arquitectura"

Unificar festa i etnografia urbana. A partir de l'observació del treball de camp, descobrir la simbiosi entre la celebració de la festa i els llocs que ocupa, ja que li poden donar una nova significació o simplement fer aflorar la importància de certs espais en detriment d'uns altres.

Establir algunes propostes d'interpretació. A partir de les lectures de component històric, assagístics i científics, tant a nivell simbòlic com etnogràfic, i de la meva pròpia reflexió personal, intentar aportar una visió global de la festa i de la pràctica de participants i públic.

Escriure un bon informe etnogràfic, com diu Goffmann⁵, de la forma més naturalista possible, com si es tractés d'una novel·la que relata el dia a dia dels transeünts i la forma d'apropiació que s'esdevé durant els dies de celebració de la festa. Com certs espais es transformen i prenen una nova dimensió social a partir d'una celebració.

1.2.2 - Hipòtesis de recerca

En aquest apartat plantejaré tres hipòtesis que vull anar desgranant al llarg del treball:

- 1.- "O Esquecimiento" celebra objectivament una derrota. Els castrexos són derrotats per l'exèrcit romà. Malgrat la primera impressió es que es tracta d'una festa contradictòria, podem trobar una nova lectura si es té en compte la posada en escena de la festa i el seu desenvolupament.
- 2.- Els itineraris de les desfilades no són casuals i deixen entreveure unes certes regles.
- 3.- Més enllà de l'acte mateix de la festa i de la seva significació específica, pot deixar entreveure el tarannà de la comunitat gallega, els seus canvis i evolució. El traspàs del riu com simbologia dels seus avenços.

2 - Marc Teòric : Etnografia urbana

En aquest apartat vull fer una aproximació al marc teòric que m'ha servit de base per a l'observació de camp. Després d'un breu recorregut per la vessant simbòlica de la festa, la part important del meu treball no és fer una comparativa entre festes, ni tampoc crec que sigui la meva missió fer cap anàlisi estadística, sinó simplement "explicar posteriormente lo observado, en el doble sentido de relatarlo y advertirlo en tanto que organización" (Delgado, 2007:112).

⁵ Goffmann citat a Delgado, M. (2007:109) "Sociedades Movedizas. Pasos hacia una antropología de las calles" Ed. Anagrama – Colección Argumentos.

2.1 - De l'Etnografia de l'exòtic a l'Etnografia dels carrers

La no ciudad – lo urbano - es la ciudad..., menos la arquitectura
(Delgado, 2007)

A mesura que ens endinsem al S.XX les ciències humanes i socials, i en concret l'antropologia, han hagut de re-definir el seu camp d'estudi. Els canvis soferts a les societats tribals, en bona mesura generades per la globalització, fan penjar d'un fil la recerca antropològica i etnogràfica. A més, per comprendre íntegrament les noves dinàmiques socioculturals, ha hagut de profunditzar en teories i mètodes que amb anterioritat eren exclusius de disciplines com la lingüística o l'economia. El desenvolupament interdisciplinari i la integració de nous camps d'estudi, fan que l'antropologia i l'etnografia es deixin d'entendre exclusivament com la recerca i el saber "d'allò exòtic".

Davant l'estructuralisme, que proposa que només les estructures internes de la societat provoquen i defineixen el seu futur, sorgeixen noves formes d'estudiar el com, el perquè i cap a on van les societats modernes, fixant l'estudi en els canvis i els moviments socials. Aquesta seria la línia de la sociologia dinàmica, sent un dels seus representants G. Balandier⁶ que investiga sobre la situació colonial i els seus desequilibris, començant a estudiar sobre els processos socials i culturals. Un altre exemple són aquells investigadors que es centren en comunitats rurals que coexisteixen amb les recents comunitats urbanes, formant un sistema social més ampli. Així, i aprofitant les aportacions de la sociologia, la psicologia i altres ciències socials, s'inicien els estudis sobre la ciutat des de diverses perspectives: "Se habían especializado (*los antropólogos*) en "otras culturas", pero las habían buscado lejos; ahora las encontraban en los barrios socialmente inferiores" (Hannerz; 1993:11).

Un dels nous enfocaments parteix dels mètodes tradicionals de l'etnografia clàssica basats en l'estudi de l'exòtic, i els transporta a l'estudi de lo quotidià, per aproximar-se a entendre allò que succeeix en les ciutats, analitzar els fets, les noves relacions i les interaccions quotidianes que en elles s'hi donen. D'aquesta manera allò exòtic es troba per tot arreu, "ja no es tracta com diria Condominas, de convertir allò exòtic en quotidià, sinó de trobar en allò quotidià allò exòtic"⁷.

Dins d'aquest context l'etnografia pren rellevància. L'objecte d'estudi és molt més proper i accessible: ja no es tracta d'escollir el camp d'investigació, sinó de la forma de mirar. L'etnògraf observa al mateix temps des de dins i des de fora; ha d'endinsar-se en allò ordinari i habitual però deixant-se sorprendre per la quotidianitat. Ja no està tan interessat pels problemes socials, pels estudis microsociològics que investigaven els sociòlegs de l'Escola de Chicago, sinó per buscar la quotidianitat en l'espai públic, entès aquest com espai de relacions socials, d'interaccions, de lloc per a l'acció. "Por espacio urbano se entiende aquí el espacio que genera y donde se genera la vida urbana con experiencia masiva de la dislocación y del extrañamiento, en el doble sentido de desconocimiento mútuo y de los resortes siempre activados de la perplejidad y de la estupefacción" (Delgado; 2007:12).

En un primer moment, l'etnografia a les ciutats s'havia basat en l'estudi de minories o de problemàtiques socials. Dins l'Escola de Chicago sorgeix una nova branca més preocupada pel procés social que per les característiques individuals o minories socials. Aquesta nova idea tindrà un lloc destacat en els estudis urbans de la ciutat de Chicago i el seu desenvolupament. Un dels més destacats impulsors fou R. Enza Park que, en els seus escrits, a banda de mostrar les diverses característiques dels barris urbans, introdueix el nou concepte d'estudi de la forma en que la gent usa algunes àrees concretes. Aquesta especial atenció a la ciutat, en les característiques variables dels barris i la reflexió que aquests no havien estat conscientment dissenyats sinó simplement creixien, fa que l'anomenada sociologia urbana comenci a relacionar-se amb l'etnografia combinant la investigació en l'entorn urbà amb la teoria i l'estudi de camp etnogràfic.

⁶ George Balandier y la teoría del desorden y del caos [pdf en línea].

⁷ Extret de l'article "2.1 d'allò exòtic a allò quotidià: l'elecció del terreny" (sense nom d'autor)

Posteriorment, Wirth dona una nova visió de l'urbanisme definint la ciutat com "asentamiento relativamente grande, denso y permanente de individuos socialmente heterogéneos" (Hannerz; 1993:76). Per a Wirth el modus de vida urbà és pot reconèixer en la ciutat sota la influència de tres factors importants: la grandària, la densitat i l'heterogeneïtat. Ara bé, el problema és quantificar aquests factors, per exemple: no hi ha un acord universal sobre quina és la densitat estàndard per tal que una comunitat sigui considerada urbana. Un dels punts destacables de les seves teories és que desplaça el centre d'interès cap a les persones. En la vida urbana ja no s'enfoca l'atenció cap als residents de les zones, sinó també a qui usen la ciutat encara que només sigui una part del temps, per exemple els que vénen en els mercats, els que visiten amics o simplement fan algun tràmit administratiu.

És en aquest espai urbà on cal fixar l'atenció, però no s'ha de confondre amb els elements planificats de la ciutat⁸, sinó en allò que no pot ser mai planificat, com explica Delgado (2007) "(...) la vida fuera de la vivienda, en la intemperie de un espacio urbano convertido en una dinamo de sensaciones y experiencias".

S'estudia la ciutat no com un espai físic concret ni sota paràmetres estadístics (densitat de població, índex d'immigració...), sinó com a espai on sorgeixen formes de relació. Els carrers es converteixen en eixos de les trobades, de pràctiques, d'usos singulars, de relacions efímeres i superficials, però, per sobre de tot, sempre visibles: mitjançant les mirades i els llenguatges corporals "comunican sus intenciones practicas inmediatas"⁹. "El viandante convierte los lugares por los que transita en una geografía imaginaria hecha de inclusiones o exclusiones, de llenos y vacíos, heterogeniza los espacios que corta, los coloniza provisionalmente a partir de un criterio secreto o implícito que los clasifica como aptos y no aptos, en apropiados, inapropiados e inapropiables" (Delgado; 2007:71)

Cal, doncs, captar aquests actes intencionals, aquestes pràctiques socials, aquestes formes de comunicació no parlades sinó fetes de mirades mútues que es donen als espais públics, però a la vegada sense perdre de vista les característiques ecològiques, l'estructura social i la cultura del lloc d'estudi, i poder posar de manifest així els fets que en ells es donen. Uns espais on es desenvolupen un conjunt de normes cíviques, de comunicació, de cooperació organitzada i de pràctiques apreses, doncs cal compartir els trajectes en l'espai de tal forma que ens permetin, per exemple, evitar un acte o una situació tan senzilla com és la de xocar. Unes pràctiques que es duen a terme de forma automàtica però que han requerit un treball d'interiorització i acord entre els transeünts, dutes a la pràctica per petites senyals d'inatenció. Aquest concepte d'inatenció el definí Goffmann de la següent forma: "mostrarle al otro que se lo ha visto y que se está atento a su presencia (él mismo debe hacer lo propio) y, un instante más tarde, distraer la atención para hacerle comprender que no es objeto de una curiosidad o de una atención particular".¹⁰

Per aconseguir-ho, l'etnografia planteja com a mètode l'observació, però deixant clar que es tracta d'una observació no intrusiva, que no ha d'interferir sobre l'objecte d'estudi i que ens ha de mantenir sempre atents i expectants als moviments, insinuacions, trajectòries, aturades i canvis ambientals i sonors. També als intercanvis de mirades que demostren certes regles socials que organitzen la convivència i recreen el viure compartit.

La finalitat és l'obtenció de dades empíriques que permetin descriure com els transeünts són els productors de l'espai i com aquest varia en funció de les seves necessitats i pràctiques, perquè l'espai públic és un espai de trànsit, de trajectes més o menys definits i, per tant, no és patrimoni de ningú sinó "de quien lo ocupa para usarlo y sólo en tanto lo usa" (Delgado; 2007:141)

⁸ Elements com el mobiliari urbà o la disposició de les cases, aquests elements formen part de les característiques ecològiques del lloc d'estudi, que tot i que exerceixen la seva influència en l'espai, no són l'objecte concret d'estudi.

⁹ Extret de la Tesi de Martha Cedeño (2006) "*Relaciones sociales y prácticas de apropiación espacial en los parques públicos urbanos. (El caso del Parc de Les Planes de L'Hospitalet de Llobregat - Barcelona)*".

¹⁰ Goffmann; 1963 citat a "*La producción del espacio público*" d'Isaac Marrero (2008).

2.2 –Metodologia: L'observació flotant

Una de las máximas aspiraciones de un científico social debería ser la de – escribir un buen informe –
Goffman

En aquest apartat descriuré els diferents recursos que he utilitzat, els que he descartat i les dificultats trobades durant el treball de camp.

L'enfocament principal del meu treball és una recerca etnogràfica, procurant una descripció d'un grup, d'una societat en particular. Per tant, durant el treball de camp, la tasca principal ha estat la recollida de dades per a, posteriorment, organitzar-les, analitzar-les i interpretar-les. Per a dur a terme aquesta tasca les tècniques etnogràfiques triades han estat l'observació i la realització d'entrevistes. El suport bàsic per a la recollida de dades ha estat la tradicional llibreta o diari de camp a l'estil de Malinowsky o Mallart, però també he aprofitat les avantatges de les noves tecnologies com la fotografia i el vídeo.

Per seguir la màxima proposada per Goffman, he buscat una metodologia que m'apropi de la forma més adient a l'objecte d'estudi del treball que per naturalesa és inestable. Les formes de vida social observables en l'espai públic i les operacions que li donen forma, el tipus de dinàmiques socials pròpies d'aquest espai, efímeres, passatgeres, líquides, no permeten una entrevista en profunditat, sinó que cal buscar el mètode per fer-les sortir a la llum, estudiant-les al lloc des de dins: passejant, olorant, escoltant, mirant, sentint.

Per això he optat, seguint les paraules de Horta (2004) per "l'observació flotant sobre el terreny, l'etnògraf està en el recinte per veure què succeeix, sense focalitzar l'interès" Una observació no intrusiva, deixant-se endur per la frenètica marxa dels transeünts, o per la calma regeneradora d'una tranquil·la tarda al parc, com "si j'étais l'un des leurs" (Urbain; 2003:47)¹¹

Cal anar al terreny sense prejudicis ni grans pretensions, al contrari: deixar la ment en blanc i "rester en toute circonstance vacant et disponible, à ne pas mobiliser l'attention un object précis, mais à la laisser "flotter" a fin que les informations la pénètrent sans filtre, sans a priori, jusqu'à ce que des points de repères, des convergences, apparaissent et que l'on parvienne alors à découvrir des règles sous-jacentes" (Péttonnet; 1982). La seva proposta és que, per acostar-se a la ciutat, cal buscar una metodologia que ens apropi al moviment i la circulació incessant, així com a l'anonimat que es produeix en elles; una metodologia de deixar-se endur, de "flotar" sense premisses prèvies i, durant i després de l'observació, buscar aquells punts d'interconnexió que permetin trobar certes regles de comportament. Cal recollir anècdotes i rutines, retalls de converses, mirades dissimulades, sons estranys i olors intenses. L'observació sobre el terreny donarà forma a les nostres idees i no a l'inrevés, aquestes les anirem formant a mesura que les pràctiques ens desvetllin normes de comportament, és a dir, caldrà deixar-se endur pels sentits més que pel coneixement.

No compta allò que es sap sobre la societat a estudiar, sinó allò que els transeünts ens diu a través de les seves pràctiques, aquells llocs pels quals transiten o aquells que eviten, aquells que formen part de la seva quotidianitat o només de la festa, aquells en els quals s'atura o en els que accelera la marxa. Com diu Delgado (2003:81) "Els desplaçaments rituals funcionen d'aquesta manera com una mena de visita guiada dels ciutadans per aquells indrets en els quals s'està interessat que resultin interessants"

L'observació flotant ha de permetre aconseguir un informe descriptiu el més exhaustiu possible, que apropi a un coneixement més profund d'una societat desconeguda, narrar el dia a dia, la quotidianitat,... en definitiva: la vida real, sense perdre de vista que l'objecte d'estudi és la societat fent-se a sí mateixa. Per tant, l'informe no pretén etiquetar la societat observada, sinó buscar regles de comportament que ens permetin comprendre-la. Aquesta aproximació de forma anònima a l'objecte d'estudi, ja que l'investigador no es presenta sota cap rol definit, permet que la recollida de dades sigui molt més

¹¹ Trad.: "Com si jo fós un d'ells".

objectiva i evita errors en la validesa de la informació, ja que si pregunta o li pregunten, aquest està integrat com un més de l'espai i els intercanvis són més fluidos, evitant "sentir allò que es vol que es senti".

Si la quotidianitat ens revela els seus secrets, la festa ho fa doblement: desfilades que s'endinsen al casc antic seguint uns itineraris (o no), rituals que es celebren en espais localitzats (sempre al mateix lloc i de la mateixa manera), o descampats que es converteixen per uns dies en l'ànima de la festa, considerant la definició de descampat en el sentit que li dona Delgado (2007:79) "regiones desalojadas en las periferias urbanas". Tots aquests espais guarden una història, una vida, una significació que, com a observadors externs, podem intentar desvetllar. Com diu Urbain (2003:69) " (...) la sociologie faite du dehors: la non-appartenance à une culture ne rend plus à même de découvrir ce qui échappe à ses membres, à force de se confondre avec le naturel. Il en va de même pour l'historien, même s'il y pense plus rarement".

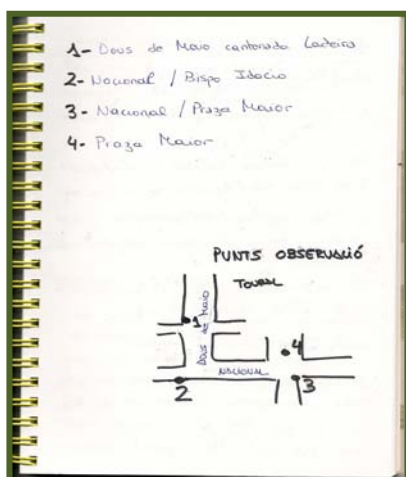
Seguint aquestes perspectives he tractat de cenyir-me al llarg del meu treball a l'observació no intrusiva. Tot i que en algunes ocasions he participat d'algunes converses casuals, el cert és que la majoria de vegades els intercanvis que es generaven eren de naturalesa no verbal (la "desatención cortés" que refereix Goffmann). Per una qüestió purament d'espai, he intentat referir aquelles que he trobat més significatives, ja que entenc que qualsevol element pot expressar part de la vida quotidiana, deixant que els actes parlin per sí mateixos.

2.3 – Observació sobre el terreny

L'informe l'he desenvolupat de forma cronològica, des del primer dia d'observació fins a l'últim.

Els primers dies en els que encara no havia començat la festa, l'observació es va dur a terme en diversos horaris de matí, tarda i nit, per procurar cobrir diferents condicions ambientals i socials que permetessin un millor enteniment dels usos de l'espai. L'observació durant els dies de festa esta més limitada als actes organitzats, tot i que no m'he cenyit al moment en sí, sinó que també he incorporat els períodes de temps anteriors i posteriors amb diferents intervals; però sobretot fent èmfasi en la distribució i les pràctiques de la gent en general i dels espectadors en particular, doncs la visió de les institucions organitzadores i/o participants sobre la festa poden diferir molt de la visió del públic assistent, i aquest s'expressa en la forma que es mou, que visita, que practica la festa.

He procurat fer-ho de manera que fos una metodologia doblement efectiva: en primer lloc per procurar captar allò que els transeünts insinuen amb les seves pràctiques i, en segon lloc, aconseguir dins el possible una aproximació més objectiva al no formar part d'aquella cultura. No m'ha servit la màxima "és que sempre s'ha fet així", sinó que ha calgut buscar (o almenys intentar trobar), una referència més clara i concreta del perquè sempre s'ha fet així. Per a les desfilades en concret, però també en els passejos diaris, vaig buscar tres punts d'observació fixos en els quals he prestat una especial atenció:

(extrets de la llibreta de camp)

- **Punt 1:** Creuament del Dous de Maio amb Ladeira, vorera esquerra. Presenta una visió molt més clara que la resta de tots dos carrers, doncs no hi ha edificis a tocar de la vorera. Hi ha la parada del bus i uns bancs. Permet pujar a les escales de l'antic mercat i disposar d'una perspectiva en alçada. És el punt de creuament tant de la gent que vol comprar com de la gent que marxa cap a casa seva. També el vaig escollir perquè era, segons el programa de festes, la cruïlla per a on sempre passen les desfilades.

- **Punt 2:** Creuament del final de Dous de Maio amb l'Avinguda Madrid (nacional), just davant de la plaça Bispo Idacio. Per aquest lloc passen totes les desfilades. Suposa un dels primers girs que fa la comitiva.

- **Punt 3 i 4:** Cantonada i centre de la Praza Maior, on finalitzen les desfilades i es fan els actes d'inici i cloenda. Tanmateix és un dels punts neuràlgics de la ciutat.

2.4 - Entrevistes

També he realitzat unes entrevistes en profunditat a organitzadors i participants, que m'han servit per conèixer el context social els antecedents de la festa, la seva organització, quina és la visió que en tenen ells i la seva evolució. Aquestes entrevistes, formals i més o menys dirigides, entenc que no van interferir en la meua aproximació a la festa, doncs van ser en moments no paral·lels temporalment. Fins i tot, pel que fa a les relacionades amb la festa, no va ser possible poder acordar una cita durant els dies de la celebració, ja que l'organització i la preparació ocupaven el cent per cent de les hores del dia. Una vegada ja finalitzada la celebració vaig poder seure amb un dels fundadors de la festa que em va proporcionar la visió institucionalitzada. Tinc la sensació que aquest "a posteriori" m'ha aportat un punt major d'objectivitat al tractament de la informació i a l'observació, que si la situació hagués estat la inversa.

2.5 - Tècniques de camp

En aquest apartat faré una breu exposició de les diferents tècniques usades durant el treball de camp.

2.5.1 - La llibreta de camp

Com cal estar atent als petits detalls de la vida quotidiana i observar el comportament individual i col·lectiu, tant en el dia a dia com en la festa estudiada, he optat per una llibreta que cabia a qualsevol bossa. Tot i que per a un treball de camp es recomanen estances llargues, en el meu cas el període de permanència al lloc ha durat dues setmanes i l'observació pròpiament dita ha estat limitada a sis dies, els tres previs a la celebració i els tres que dura la festa. Els dies d'observació estaven planificats, i per tant ja duia tots els estris necessaris, però d'altres el recull de dades que podrien ser interessants eren totalment de sorpresa, per exemple, mentre passejava. El poder dur sempre a sobre llibreta i bolígraf, m'ha permès anar escrivint tot allò que he vist i he escoltat que m'ha semblat interessant i que he estat capaç de copsar.

Com he referit al punt anterior, a banda de l'observació, també he realitzat entrevistes. Algunes estaven programades (amb dia, hora i lloc) i en la llibreta duia un petit guió d'allò que creia necessari saber. Però, com en el cas de l'observació, altres cops em trobava a algun dels meus informants tot passejant i també m'aportaven informació valuosa. Ha estat l'element clau per poder recollir la informació de forma immediata i el més objectiva possible.

2.5.2 - Enregistraments sonors: gravadora de veu i vídeo

Crec que és imprescindible aprofitar els avantatges que ens proporcionen les noves tecnologies. Com ja he dit, la llibreta ha estat un element indispensable i insubstituïble, però també he estat oberta a altres opcions. En un primer moment m'havia plantejat la gravadora de veu. Veure gent parlar sola pel carrer (millor dit, parlant amb mans lliures pel mòbil) comença a no ser estrany. A més a més hi ha programes informàtics que transcriuen automàticament els formats MP3 a text, així que a primera vista era una opció força atractiva. Però em vaig topar amb dues dificultats: la primera de caire tècnic, les transcripcions automàtiques tenen un ventall de programes al mercat que cobreixen les llengües estàndard (anglès, francès, alemany, castellà...), però no de les dues llengües que predominaven a la meua recerca: el català (com a llengua pròpia) i el gallec (com a llengua nativa). Tot i que aquest escull era salvable, transcrivint les entrevistes o l'observació manualment, una segona dificultat, de caire més personal, va ser la que va inclinar la balança per a descartar aquest sistema: en el moment de fer-ne us no m'hi vaig trobar còmoda; em sentia realment estranya "parlant sola".

La tecnologia (relativament nova ara) que sí vaig usar van ser les filmacions de vídeo, sobretot per les desfilades i pel creuament del riu. La festa es concentra en tres dies i les activitats són moltes i sense pauses. Les desfilades es feien a la tarda/nit. En aquesta franja horària, les fotografies no eren massa

adequades per qüestions de llum, (malgrat els flaixos, quan es tracta de fer fotografies a una certa distància, acaben sortint obscures o borroses. Per corregir-ho cal fer canvis als diversos controls de la càmera i no disposava del temps necessari per anotar, veure, escoltar... i fer programació fotogràfica). En canvi la filmadora, amb els fanals del carrer, tenia suficient llum per a una gravació correcta i molt més adaptativa. A banda, enregistrar les imatges per poder visionar-les després ha estat fonamental per repassar els diversos grups de participants i l'ordre en cada una de les desfilades, ja que varien segons el dia. De la mateixa manera ha estat clau per a una altra de les activitats principals: el creuament del riu. Tot i que ja m'havia informat sobre l'acte en sí, què es representava i quins eren els personatges, i també coneixia la llengua, el tornar a visionar l'escena, m'ha servit per tornar a sentir els diàlegs i copsar millor el significat de cada una de les parts que representaven, doncs era impossible anotar els diàlegs a la vegada de fer l'observació etnogràfica. "(..)la grabación sonora; considero que es fundamental porque hay serias dificultades de captar letras, música y también voces, ruidos, gritos y cantos que acompañan a toda concentración festiva, y la grabación sonora contribuye a recrear ese ambiente" (Velasco; 1982:41)

2.5.3 – Fotografies

Les fotografies han estat de gran ajut (tot i que la dificultat ha estat a posteriori per seleccionar aquelles més adients al treball). Al tractar-se d'una festa que només es fa un cop l'any, que dura tres dies, que és totalment aliena a les festes que jo conec, i que volia estar atenta a tot, les fotografies m'han permès copsar símbols als carrers que m'havien passat desapercebuts i moments que crec em poden ajudar a entendre millor tant la descripció etnogràfica com la festa. Com apunta Velasco (1982) "la fotografía capta lo que se le escapa al ojo humano, y un estudio detenido de esa fotografía nos puede dar elementos que en una primera impresión, emborrachados por el enorme colorido de las fiestas, escapan a nuestros ojos".

A més a més, en una societat visual com la nostra, crec que m'ajudaran, a l'inserir-les al treball, a fer més propera la ciutat i la festa.

2.5.4 – Dificultats

Avui en dia ja no crida l'atenció veure gent fent fotografies o enregistrant vídeos, sobretot en els moments més àlgids de la festa, tot i que en algunes ocasions (com per exemple a les 8h del matí amb una gebrada espantosa), sí que pot resultar estrany. Més d'una persona ha preguntat o intentava descobrir què feia i de vegades em sentia una mica cohibida, i reflexionava si realment estava aconseguint el propòsit de l'observació: passar desapercebuda. Alguna vegada també he notat això quan prenia notes a la llibreta.

Una altra dificultat ha estat que volia anotar-ho tot, que res se m'escapés,... fet realment impossible. Els primers dies van ser, fins i tot, angoixants. Però el poder arribar a Galícia amb antelació suficient i començar l'observació abans dels dies centrals de la festa, em va donar certa tranquil·litat, arribant a gaudir de la celebració i del treball de recerca.

3 –Festa do Esquecemento: història i mites

*Los celtas de Galicia eran un pueblo fundamentalmente belicoso, en palabras de Estrabon, el pueblo más difícil de vencer de toda la Lusitania.
Bouzas-Domelo (2000)*

Aquest punt està dividit en dos apartats: el primer és una breu introducció històrica, mentre que el segon és una succinta exposició dels mites i llegendes que envolten als pobles celtes, per tal de situar un primer context concret a partir del qual poder acostar-nos al significat de la festa.

3.1 - Una mica d'història

Fins als nostres dies ha arribat la controvèrsia sobre la naturalesa dels antics pobladors del nord-est peninsular i la seva pertinença ètnica. Les fonts clàssiques com Estrabon (Geografia: Llibre III) i Plinio situen al poble *celtici* com habitants de la península Ibèrica; però l'impuls definitiu per situar en aquest lloc geogràfic la cultura i el poble celta, juntament amb la continuïtat de ritus, ve donat per la defensa d'aquesta teoria per part d'importants historiadors del *Rexurdimento*¹² i més tard la *Generación Nós*¹³ i el Seminario de Estudos Galegos¹⁴ (Bouzas i Domelo, 2000).

La presència d'abundants troballes de treballs en ferro i rica orfebreria en or (similars a les trobades a Bretanya i Irlanda), els estudis lingüístics, juntament amb les fonts clàssiques literàries d'autors grecs i romans, i, sobretot, la toponímia de llocs i pobles de la Galícia actual, són els arguments de la presència celta en les terres del nord-est peninsular.

Una altra característica significativa, dins el terreny de les troballes arqueològiques, és l'elevat número de petits nuclis de població (castros¹⁵), ubicats en zones altes per raons estratègiques (millor defensa i avistament dels enemics) i domèstiques (en tractar-se d'un poble bàsicament ramader i agricultor, podien controlar millor els terrenys).

De la mateixa manera, les troballes mostren que la religió era un fet consubstancial a la seva societat, rendint culte fins a un centenar de deus, agrupats per les seves funcions: militar (protecció a les guerres), benestar (fecunditat animal i humana) i riquesa, de forma idèntica a les pràctiques religioses dels pobles celtes de les illes britàniques.

Pel que fa a la seva activitat guerrera, no tenien una estructura militar ortodoxa i, fora d'obeir i seguir al seu cap, no tenien normes comuns ni assajades de defensa o atac: practicaven l'emboscada i buscaven el cos a cos i atemorir l'enemic per a que fugís.

Seguint les fonts clàssiques, la primera incursió militar romana en aquests territoris fou a mans de Décimo Xuño Bruto (137aC) com a càstig contra els galaics que s'endinsaven en expedicions de saqueig a la Lusitana. Després de conquerir els castros costaners, gràcies al recolzament marítim, i superat el Duero per terra, es dirigiren cap al Miño. Però abans havien de superar el riu Límia¹⁶

3.2 - Mitologia: el riu Lethes

*“As aguias imperiais relumbran na outra veira: o feitizo está rachado.
Roma, dona do mundo coñecido, desfai o encantamento”¹⁷
Límia O Río do Esquecemento (2008)*

Els territoris del pobladors del *“Finis terrae”*¹⁸ estaven protegits per sortilegis i encanteris. Un dels més temuts era el que envoltava el Riu Límia. El seu nom remet a la mitologia clàssica, al món dels morts, a l'infern. S'assegurava que, una vegada s'hagués begut de les seves aigües, anomenades de l'oblit, es

¹² Moviment de finals del segle XIX que lluita per la recuperació de la llengua i la cultura gallega.

¹³ Moviment que pretén la recuperació de la llengua gallega i la conscienciació cultural del poble i del seu passat a partir dels restes històrics i arqueològics.

¹⁴ Creat el 1923 per estudiants de la Universitat de Santiago de Compostela, preocupats per conèixer la seva terra s'ajuntaren pel ressorgiment de la cultura gallega.

¹⁵ Així es denominen les antigues ciutats fortificades del nord-est peninsular. La majoria de les cases tenien planta circular i el sostre estava fet de fang i branques. Els poblats, sense carrers, eren agrupacions de cases (extret de www.celtiberia.net).

¹⁶ Cancio, M. “O Capital histórico social e vital da festa do Esquecemento en Xinzo de Limia” – Revista Oficial de la Festa do Esquecemento de l'any 2008.

¹⁷ Trad.: “Les àligues imperials resplendeixen a l'altre riba: l'encanteri s'ha trencat. Roma senyora del mon conegut, ha desfet l'encanteri”.

¹⁸ Del llatí: Fí de la terra. Respón a la creença romana que, més enllà de les costes de Galícia no hi havia res i el mon s'acavaba en un precipici sense fons.

perdrien els records de la vida terrenal per sempre. Aquest lloc mític fou identificat, a l'arribada dels romans a Galícia, amb un riu que existia veritablement a l'extrem occidental del món conegut: el Límia.

L'existència de diversos episodis de fort contingut mític (el riu llegendari, la posta de sol en l'extrem occidental i la llacuna d'Antela¹⁹), marcaren el desenvolupament de la llegenda. El terme més antic prové dels grecs que l'anomenaven Lézeson. Recollit per navegants, l'assimilaren a Lethes, fonèticament semblant, que significa "esquecemento" (oblit). Recentment s'ha relacionat amb un terme celta que podria estar en la base de la confusió dels noms: "Letavia", que fa referència a l'altre món i identifica les aigües que es relacionen amb el més enllà²⁰. Aigües que componen un element particularment afavoridor del contacte entre els dos mons: separen (i a la vegada permeten el contacte) entre les terres dels mortals amb les terres de l'oblit i de les ciutats mítiques.

Així, l'any 137aC els romans fan les primeres incursions al nord-est d'Hispania. Arriben a Flumen Ovlbionis (l'actual Límia) i creuen trobar-se davant del mític Lethes. El Cònsol Décimo Xuño trenca el malefici, desafiant l'encanteri, i travessa el riu en solitari davant dels seus homes per cridar-los pel seu nom des de l'altre riba, demostrant-los que no havia perdut els records. Un exemple de l'arrelament d'aquesta creença la trobem en el llibre d'un antropòleg gallec que diu: "Miña mai meteume unha pedra na boca pra que non perdesse a memoria, a primeira vez que tive que atravesalo río Limia" (*Mandianes*, 2003: 19).²¹

4 - Una etnografia de la Límia

Aquest punt està dividit en dos apartats: al llarg del primer vaig desgranant els diversos espais on es celebra la festa i els rituals que en ells s'hi donen, procurant una visió global del seu context i de la seva significació. En el segon, entro de ple a la festa, fent una descripció cronològica dels actes i esdeveniments que he vist i he pogut captar.

4.1 - Descripció de la festa de "O Esquecemento": rituals i significació

"Las fiestas son tiempos definidos y diferentes del tiempo cotidiano, a la vez, actividades y acciones rituales realizadas, en esos tiempos definidos y en espacios definidos"
Velasco (1982)

Aquest any 2010 ha estat el Xè aniversari de la Festa de "O Esquecemento", així que es pot dir que és una festa relativament nova. L'organitza l'Associació Civitas Limicorum²², agrupació cultural aliena a les institucions polítiques. El Concello (Ajuntament) presta la infraestructura (neteja, grades, seguretat,...) però no col·labora econòmicament. Els diners provenen de la Diputació, de la Xunta i, sobretot, de l'àmbit privat (cooperatives agrícoles, botigues i marques comercials). Segons l'entrevista amb en Carlos Gomez (fundador de la festa i antic president de l'Associació Civitas Limicorum), "O Esquecemento" va néixer com festa únicament romana "para celebrar la llegada de la máxima autoridad romana a la Límia, recordando que arriesgó su vida en un acto heroico".²³

¹⁹ La tradició diu que sota les aigües de la llacuna d'Antela (associada a les aigües del Límia) hi ha els restes d'una ciutat llegendària, Antioquia, engolida per l'aigua al ser considerada una ciutat pagana visitada per homes sagrats i no ser atesos degudament. Actualment la llacuna és dessecada, tot i que diversos moviments ecologistes de la zona lluiten per la seva recuperació, aprofitant les recens troballes a la zona d'aigües freàtiques.

²⁰ Segons la tradició, els rius i les fonts són sers dotats de força i vitalitat, llocs de pas al més enllà i poblats per éssers fantàstics.

²¹ Trad.: "La meva mare em va ficar una pedra a la boca per tal que no perdés la memòria, la primera vegada que vaig haver de travessar el riu Límia".

²² Pren el nom de la toponímia romana i vol dir "ciutat dels límics".

²³ Frase abreujada de l'entrevista amb Carlos Gómez.

Per a ell, fou el primer pas per a la romanització posterior i marcarà el devenir històric d'aquella terra. Fou determinant la figura de Décimo Xuño, ja que la zona de Gallaecia serà coneguda a partir de llavors. S'ha procurat rigor històric tant en els noms dels grups (romans com castrexos), com en la indumentària (a tots els nivells, tant en el d'exactitud del vestuari i complements, fins a nivells més pulcres com tenir cura que no portin rellotges, ulleres, bambes..). Tot i això han permès certes llicències (el nom d'un grup castrexo, "Chingasvinte", correspon a un clan celta centreeuropeu). En tot cas, diu que és una tasca difícil si tenim en compte que "O Entroido" (el Carnaval) és la festa més important a Xinzo i, en els inicis, la gent va pensar que "O Esquecemento" era el "carnaval de verano". El primers anys es celebrà com a festa únicament romana, per afegir més endavant els grups de castrexos, habitants originals de la zona.

El que volen aconseguir és que la gent conegui la seva història, la celebri i hi profunditzi; diu Carlos "la historia del Río hace que los habitantes de la Limia en general y Xinzo en particular, se unan, les de un sentimiento común"²⁴. En el fons, no deixa de corroborar la frase del llibre de Velasco (1982, 7) "Porque en la fiesta la comunidad cobra relieve". Aquest sentiment comú és el que permet que la festa s'organitzi i la gent hi participi. Com també refereix Velasco (1982) "Las fiestas movilizan a todos, la participación es general y en ella se expresa y ejerce la condición de miembro de una comunidad"

4.1.1 - El calendari

La festa es celebra la tercera setmana del mes d'agost. No està documentada la data real del creuament del riu, així que no es podia fixar una data històrica. Es va escollir l'estiu doncs és el moment que s'apleguen tots els gallecs que són fora, a l'emigració. Velasco (1982, 20-21) argumenta:

"Desde que la emigración desperdigó a las gentes de la comunidad entre las distintas ciudades (Madrid, País Vasco, Barcelona), los que quedan son sólo y precisamente una parte. El clima, la dificultad de desembarazarse temporalmente del trabajo en la ciudad, etc., obstaculizan el retorno y la recuperación demográfica y social – al menos ilusoriamente – que activa la fiesta. Pero en el verano, que la regulación del tiempo laboral ha convertido en tiempo de vacación, de ocio (no necesariamente tiempo de fiesta), el retorno y la recuperación se da."

Personalment, crec que la raó principal per la qual han escollit la tercera setmana (i sempre en divendres, dissabte i diumenge), ve donada pel fet que és una setmana lliure d'altres activitats, doncs es fa entre les dues fires importants de Xinzo: la "Feria de los Veraneantes" (14 d'agost) i la "Feria" (27 d'agost). La festa ocupa espais de les fires, com L'Alameda do Toural, el carrer San Roque i la Praza Maior. A més, permet concentrar un major número de visitants i estiuejants, ja que el primer cap de setmana, tradicionalment, encara no han arribat molts d'ells, be sigui per la distància a d'altres països estrangers, o pel més recent fenomen de l'escurçament del període de vacances, fet que aquí ja fa uns anys que s'observa.

4.1.2 - Els personatges

S'ha procurat mantenir el seu rigor històric, però, degut a la poca informació escrita, s'ha optat per escollir aquells més representatius i que tinguessin el seu aparellament entre romans i celtes.

En general el grup dels romans el formen els homes i dones de més edat, mentre que els castrexos són els més joves (tot i així, hi ha excepcions a aquesta norma no escrita). Segons en Carlos hi ha diverses explicacions: una primera és que els celtes representen la identificació amb el dèbil i l'esperit rebel (teòricament més lligat als joves). Una segona és que la construcció del campament celta és més laboriosa, el disseny i l'estructura de la caseta necessita un treball en equip continuat i de moltes hores de dedicació, fet que els joves poden adaptar millor als seus horaris i activitats, envers la dificultat d'aconseguir grups estables entre els romans a causa de les situacions familiars i laborals (d'aquí la senzillesa de les seves casetes). Una tercera és l'econòmica: la indumentària celta és molt més senzilla de trobar i més barata (es pot confeccionar a partir de 20€ i s'utilitzen altres elements fàcils d'aconseguir

²⁴ Ibídem.

com pells i estris de camp). En canvi, per mantenir el rigor històric, el vestit romà és de més complicat disseny, normalment es fan a mida i el preu ronda els 300€ (amb els guarniments d'escuts, cascs i espases el conjunt pot arribar als 500€), imports que els joves no es poden permetre. A banda d'aquestes raons esmentades, no deixa de ser rellevant el comentari que fan molts dels participants (castrexos o romans) en la línia que, de solter ets castrexo i, quan et cases, passes a les files romanes.

Qualsevol persona que formi part d'algun dels grups que participen a la festa pot ser escollit personatge principal. Explica en Carlos que el càrrec és per dos anys i, quan la persona el deixa, designa al seu successor. Cas que no n'hi hagués, és l'Asociación qui el proposa. Algunes vegades s'ha hagut d'allargar un any el càrrec donat que no hi havia ningú disposat (per temps o voluntat) a aprendre'n els diàlegs.

4.1.2.1 – Els Romans

Décimo Xuño Bruto: Màxima autoritat romana a Hispania. Va ser designat directament pel Senat de Roma els anys 138-137 aC. Presideix el grup romà a les desfilades i és l'actor principal del creuament del riu. És l'encarregat d'encendre, juntament amb Juno, un dels focs d'inici de la festa.

Deusa Juno: Esposa de Júpiter, reina del cel, protectora del matrimoni i les virtuts femenines. Acompanya a Décimo en les desfilades i l'encesa dels focs. Presideix el ritual de bodes i naixements.

Quinto Genicius: Duumvir de la Civitas Limicorum Romana. Segons Rivas²⁵ el seu nom dóna origen a Xinzo.

4.1.2.2 – Els Castrexos

Beltain: Cap guerrer dels pobles castrexos del territori límic. Beltain (literalment Lume do Bel), és el nom d'una de les més importants deïtats celtes: la divinitat de la llum. Encapçala els celtes en les desfilades.

Cal-laech: Divinitat mare; deessa de la fertilitat i la guerra. Nom goidèlic que significa "fills de la mare terra".

Antioco: Cap civil dels pobles límics. Pren el nom del grec Antíoc fundador d'Antioquia, ciutat que es creu inundada per les aigües del riu Límia sota l'antiga Llacuna d'Antela.

4.1.3 – Els espais

4.1.3.1 – La "Praza Maior"

Eix central de la ciutat de Xinzo. És l'espai més representatiu del seu casc històric. Envoltada per les cases més velles de la ciutat i limitada a l'est per la via de comunicació més antiga i important: la carretera nacional que enllaça la població amb Ourense i Madrid. En aquest indret es realitzen dos importants rituals:

4.1.3.1.1 – Inici de la festa: Pregó i "Prendido do lume sagrado"

Després d'una breu desfilada i un cop tothom és dins la plaça, el narrador inicia el ritual "do prendido do lume sagrado" amb aquestes paraules: "*Cidadáns da civitas limicorum hoxe na vixésima noite das candeas de agosto, no decimo ano do esquecemento. Prendemos o lume que alumenou os nosos devanceiros nas escuras noites do Lethes e da Antela, pra que nos sirva de guía nistes tres días de historia, lembranza e festa*"²⁶.

Continua el ritual amb els conjurs als diferents elements de la natura. La deessa Juno invoca als poders de l'aire, Décimo Xuño als de la llum, Cal-laech als de l'aigua i Ginicio als de la terra. Beltain conclou: "*Que as*

²⁵ Eligio Rivas Quintas: Professor i escriptor gallec, membre de la comissió toponímica. Autor del llibre "A Límia" (1980).

²⁶ Trad.: "Ciudadans de la Civitas Limicorum, avui, a la vigèsima nit de les calendes d'agost, en el desè any de l'oblit, encenem el llum que va il·luminar els nostres avantpassats en les nits fosques del Lethes i d'Antela, per tal que ens serveixi de guia en aquests tres dies d'història, records i festa".

*forzas da natureza nos protexan e nos guien. Que así sexa e así se faga*²⁷. Després es procedeix a encendre els tres focs. Posteriorment es llegeix un pregó que dona per iniciada la festa. En paraules de Van Gennep (2008) “Propongo en consecuencia llamar ritos preliminares a los ritos de separación del mundo anterior”, aquests dos passos ens indiquen que comença la festa, amb la presència d’un element màgic com és el foc: símbol de purificació, de sacrifici, de vèncer l’obscuritat²⁸ i el fred, de canvi, associat a la divinitat.²⁹

4.1.3.1.2 – Fi de la festa: “Apagado do lume sagrado”

El foc torna a ser element principal, aquest cop per donar per finalitzada la festa. Les intervencions són breus, la deessa Juno es dirigeix al públic: “*Viva Límia y a festa do Esquecemento!*” Seguint amb Van Gennep (2008) “(llamar) ritos postliminares a los ritos de agregación al mundo nuevo”. Apagant la llum que ha acompanyat les fosques nits, es deixa enrere la festa i es torna a la quotidianitat.

4.1.3.2 – El campament

Probablement l’espai més identificador de la festa i on la transformació es més evident. És on els símbols són més presents i on es concentren més activitats. Seguint els treballs de Velasco (1982) “porque en la fiesta la comunidad cobra relieve. Las gentes ocupan espacios comunes y allí, al amparo de sus símbolos, materializan su identidad social”. En ell conviuen castrexos i romans, tot i que cada grup té espais assignats. Els espectadors s’hi acosten lliurement. Els rituals són diferents en funció del dia o de la nit. En aquest espai, parlem de “ritos liminares a los ritos ejecutados durante el estadio de margen” (Van Gennep, 2008: 38)

4.1.3.2.1 – El dia

El campament està obert a tothom. Hi ha exposicions i activitats diverses. Cada any es repeteix la de “Bodas y nasciturus”. L’oficiant és un sacerdot romà, acompanyat de la deessa Juno. La “boda” es representa anunciant als deus protectors de la llar el nom dels nuvis.³⁰ El “nasciturus” aollint als pares del nen que li donen un nom i el presenten als assistents. Tal i com assenyalava Van Gennep (2008) en el seu llibre aquest ritual implica l’acceptació del nou naixement a la nova societat: “Mediante la recepción del nombre, el niño: 1º, es individualizado; 2º, es agregado a la sociedad”.

4.1.3.2.2 – La nit

El campament està més restringit als visitants, excepte el dissabte on es proposa la “Festa Galaico-Romana”. La nit és l’escenari principal pel ritus d’agregació; els sopars es fan de forma conjunta entre celtas i romans, una forma d’unió entre les dues cultures que pot arribar a esdevenir definitiva. Seguint els treballs de Van Gennep, aquests rituals de seure tots junts al voltant d’una mateixa taula indica una aproximació de les cultures: “La comensalidad, o rito de comer y beber juntos (...), es claramente un rito de agregación, de unión propiamente material” (2008: 49).

4.1.4 – Els rituals

4.1.4.1 – Creuament del riu

*“La barca es pequeña, vieja, hace agua por muchas partes(...)
Es menester que os embarquéis desnudos y que dejéis en la orilla todo ese aparato inútil”.
Carón*

És la part central de la festa i es celebra el diumenge, l’últim dia. La representació comença amb l’arribada de Décimo Xuño Bruto al marge esquerra del riu. Després de consultar les prediccions de l’augur (contràries a que el travessi) i la negativa per part de les seves tropes de creuar-lo per por de caure en

²⁷ Trad.: “Que les forces de la natura ens protegeixin i ens guiïn. Que així sigui i que així es faci”.

²⁸ Es pot pensar que no es tracta simplement de l’obscuritat de la nit, sinó passar de l’oblit a formar part de la història.

²⁹ Ja en la mitologia grega el foc estava associat a la divinitat, fins que Prometeu va robar el foc i el va entregar als homes.

³⁰ Sense oblidar que també està present a la cerimònia la deessa Juno, deessa del matrimoni i la maternitat i també una Vestal, una sacerdotessa consagrada a la deessa de la llar Vesta.

l'oblit, en Décimo, enfurismat, agafa l'estendard principal de la seva legió i s'endinsa al riu fins la cintura, creuant-lo fins a la riba oposada. Des d'allí crida als seus generals pels seus noms nomenant les batalles en les quals han participat, demostrant així que les llegendes i les prediccions són falses. La resta d'hosts romanes creuen el riu enfrontant-se a continuació als clans celtes que han vingut responent a la crida de Beltain. La lluita és llarga. Beltain cau en combat i els celtes es rendeixen. En honor a la seva valentia, Décimo Xuño presideix el ritual d'incineració del cap celta. Després, també en el seu honor, convida a romans i celtes a un espectacle de circ. L'episodi resumeix el fet històric de la conquesta romana dels territoris de la Gallaecia.

4.1.4.1.1 – L'aigua element curador i religió

Els diàlegs de Décimo són molt clars³¹: *“Roma trae civilizacion e cultura, non quere someter as tribus, simplemente facer unha nova e gran civilizacion. Terra dos limicos, son Décimo Xuño Brutus, que entra nestas descoñocidas terras dos Galaicos, ignotas pra Roma, nos confíns do océano. Traio a lei, ao orde e a cultura. Con nos seredes unha terra mais prospera e civilizada”*³²

Tot i això, com diu Van Gennep (2008) “La llegada de extranjeros en grupo genera como reacción actos de reforzamiento de cohesión social (...)” (també ho refereix Simmel a la seva obra Sociologia II), la reacció primera és la de defensa de la seva terra, llengua i cultura. Més tard vindrà l'agregació de l'estranger: crear un riu fantàstic desfent l'encanteri, ser respectuós amb les tradicions del poble conquerit, autoritzar i presidir el funeral del cap dels clans i oferir com a regal un espectacle de circ. Són petits rituals que apropen les dues cultures. Com diu Van Gennep (2008) “(...) aceptar un regalo de alguien es quedar vinculado a él”

Sobre aquest tema del do, de l'intercanvi d'objectes entre grups i la construcció de la relació entre ells, ja en parlà M. Mauss en el seu llibre *“Ensayo sobre el don: forma y función del intercambio en las sociedades arcaicas”*. Sosté que donar un objecte (do), a banda d'enaltir al donant, crea una obligació inherent en el receptor per la qual ha de retornar el regal. D'aquesta manera el do, estableix fortes relacions d'hospitalitat, de protecció i d'assistència. Com diu M. Mauss sobre el do: “(...) lo que intercambian no son solo bienes y riquezas, muebles y inmuebles, cosas económicamente útiles. Intercambian, ante todo, cortesías, festines, ritos, colaboración militar, mujeres, niños, danzas, fiestas, ferias en las que el mercado no es más que uno de los momentos y la circulación de las riquezas no es más que uno de los términos de un contrato mucho más general y mucho mas permanente” (2009:75)

4.1.4.2 – Desfilades

Hi ha una desfilada cada tarda/nit durant els tres dies que dura la festa. També és remarcable l'ordre en què desfilen. Com diu Delgado (2007) “Tampoco las calzadas son simples pistas para que se desplacen los vehículos, sino también escenarios idóneos para que se exprese en ellas y a través de ellas anhelos y voluntades colectivas”. Sobre aquest tema en tornaré a parlar més endavant.

4.1.4.2.1 – Itineraris

Partint del campament, els grups desfilen per dos dels carrers més importants de Xinzo: Dous de Maio i Avenida Madrid (la nacional), passant sempre per la Plaça Bispo Idacio. Totes les desfilades acaben a la Praza Maior. El sentit de la desfilada és sempre de Nord-oest a Sud-est. Seguint els treballs de Delgado (2003) “Els desplaçaments rituals funcionen d'aquesta manera com una mena de visita guiada dels ciutadans per aquells indrets en els quals s'està interessat que resultin interessants”

³¹ Durant tota la representació repeteix diverses vegades la seva intenció de no sotmetre al poble celta al vassallatge de Roma, sinó d'aportar millores culturals i la fusió en un sol poble.

³² Trad.: “Roma porta civilització i cultura, no vol sotmetre les tribus, simplement fer una nova i gran civilització. Terra dels Límicis, soc Décimo Xuño Bruto, que s'endinsa en aquestes desconegudes terres dels galaics, ignotes per a Roma, ens els confíns de l'oceà. Porto la llei, l'ordre i la cultura. Amb nosaltres sereu una terra més pròspera i civilitzada”.

4.1.4.2.2 – L'ordre dels participants

Si partim de la premissa que en tota festa hi ha el missatge “som”³³, l'ordre en que desfilen els participants també ens ajuda a comprendre “què som”. Els dos primers dies, els encarregats d'encapçalar la comitiva són els grups celtas, amb Beltain davant, mentre que l'últim dia, un cop celebrat el creuament del riu, encapçalen la comitiva els romans, amb Décimo al capdavant. El nouvingut romà (“l'estranger mític” segons els estudis de Simmel), és rebut per aquesta societat de forma positiva: se li dona hospitalitat i fins i tot se'l veu com un salvador; “una mena d'operador simbòlic, la funció del qual és encarnar un pont entre instàncies irreconciliables i incomunicades, però que ell permet percebre com fent contacte i , en conseqüència, emplaçant al sistema social a reaccionar davant la seva presència sobrevinguda” (Delgado, 2003:91)

4.2 - Xinzo da Límia: de la ciutat concebuda a la ciutat practicada

En els subapartats que hi ha a continuació he volgut fer una descripció etnogràfica dels carrers i els espais per on transcorre la festa, tot seguint l'estil que utilitza en Gerard Horta en el seu llibre “L'Espai Clos. Fòrum 2004: notes d'una travessia pel no res” (2004). Partint d'un mapa de carrers de Xinzo editat pel Concello en el qual s'assenyalen un seguit de llocs considerats per aquest organisme com importants, i prenent com referència el programa de festes, he procurat endinsar-me als diversos escenaris en els quals es desenvolupen els actes. Les observacions en aquests indrets s'han portat a terme durant diversos dies i en horaris diferents, per tal de poder analitzar amb més detall els seus canvis i la forma en què ocorrien. Estudiant el programa vaig veure que durant la desfilada passen per diversos espais, així que, com ja he indicat abans, vaig decidir buscar punts d'observació pels diferents esdeveniments (els quatre punts d'observació referits a l'apartat 3.3- Observació sobre el terreny).

Vol ser un informe etnogràfic el més naturalista possible, com si es tractés d'una novel·la costumista que relata el dia a dia dels transeünts i l'apropiació dels espais urbans. Tal i com refereixen diferents autors com Mauss (1934), Hall (1978), o Goffman(1979), partint de la premissa que afirma que el llenguatge no és l'únic medi de comunicació: les postures, els gestos, els moviments expressen informació sobretot en el moment de no ser conscients.

4.2.1 – Dia 16 d'agost: Una aproximació a la quotidianitat de la ciutat i els espais

Falten tres dies per a que comenci la festa. Són les 9:30 del matí i he decidit anar a passejar i tenir el primer contacte amb dos dels carrers principals de Xinzo: l'Avinguda de Madrid (coneguda popularment com “la nacional”) i pel Carrer Dous de Maio. Totes dues s'entrecreuen, en forma de T, en una plaça quadrada i repartida de forma geomètrica. La plaça es diu Bispo Idacio³⁴. A les quatre arestes hi ha un parterre amb flors, arbres i arbustos i davant de cada petit jardí un banc. Al bell mig de la plaça hi ha una font amb la figura d'una granota que mira cap a la nacional.

Dous de Maio comença aquí i finalitza a les carreteres secundàries que enllacen la capital de la Límia (Xinzo) amb totes les petites aldees repartides per les muntanyes (Vilar, Calvos de Randin, Os Blancos, Gudes, Guntimil, Loureses.....). Travessa la població d'Oest a Est i també, mitjançant un ampli pont vial, el riu Límia. Aproximadament a la meitat del seu recorregut urbà hi ha el C/ Ladeira que el divideix en dues meitats. El carrer Dous de Maio també alberga els tres hotels de Xinzo i quatre supermercats, juntament amb dos importants edificis, la Praza de Abastos i el Museu de “O Entroido” (festa de Carnestoltes designada d'interès turístic nacional). Des de l'entrecreuament de les carreteres de les aldees fins aproximadament a la meitat (on el carrer Ladeira la talla), la calçada de cotxes és molt ampla. El carrer és de doble sentit i la circulació d'autobusos o maquinària agrícola no provoca alteracions de trànsit. Hi ha cotxes aparcats a cada costat. Des de Ladeira a la cruïlla de la nacional, s'estreny la calçada i si es creuen

³³ Coor. Delgado, M (2003:125).

³⁴ Personatge històric nascut a la zona de la Límia (400-469dC?). Bisbe de Chaves (Portugal). Important per la seva “Crònica”, on dona una visió de la Gallaecia del segle V, sent el primer en datar cronològicament les referències històriques mitjançant un sistema denominat “Era Hispanica”, que té com a punt de partida l'any 38 aC (en el qual August dona oficialment per conquerida Hispania).

dos autobusos...feina hi ha per passar. En aquest segon tram només es deixa aparcar a la banda dreta. Les voreres són força estretes i obliguen més d'una vegada a baixar al carrer temporalment o bé a aturar-se per deixar passar.

Avui a les 9:45h, el carrer Dous de Maio estava de gom a gom. Dones soles que entraven i sortien de les botigues. Mares arrossegant cotxets i caminant ràpidament. D'homes només ha passat un de mitjana edat amb una bossa d'estris de feina. Hi ha una parella jove que passeja agafada de la mà, en més d'una ocasió ell ha hagut de baixar de la vorera (sempre mirant enrere per evitar els cotxes) per poder continuar passejant agafats. La circulació de cotxes és força intensa. Quan el semàfor es posa en vermell, la retenció atura en filera a quinze o vint vehicles. Hi ha moltes matrícules estrangeres, sobretot alemanyes, suïsses i franceses (consultat això amb la meua família, em diuen que es tracta dels emigrants que cada any tornen a passar les vacances i a retrobar-se amb familiars i amics). També hi ha matrícules nacionals, algunes encara amb la identificació provincial OU (Ourense), en principi, de gent de la zona. Moltes ja amb la nova matrícula de tres lletres i, per tant, difícil d'esbrinar si són forans o no. Aquest matí no m'he assegut enlloc, simplement he passejat. M'he deixat endur per l'ambient frenètic dels vianants. Tots anaven caminant com embogits per la fresca del matí i aprofitant-la abans que el sol caigui més fort. La gent es para a conversar molt puntualment, pràcticament només es saluden o fan breus comentaris en marxa, fins i tot quan es creuen en direccions contràries. El to de la parla dels gallecs acostuma a ser una mica més fort que en altres llocs d'Espanya, però no es pot dir que avui sigui molt notori, ni tan sols barrejat amb el soroll del trànsit.

Passejant fins al final de Dous de Maio, he arribat a l'altre gran carrer: L'Avinguda Madrid. Es tracta realment de la carretera nacional (Nacional VI, Madrid-Ourense-Vigo) que pren aquest nom al creuar Xinzo i travessa la població de Sud a Nord. Aquesta carretera segueix el mateix traçat que la Vía Nova, una gran infraestructura iniciada en temps de Vespasià (60-70dC) i oberta al trànsit durant el govern de Titus (79dC). Fou concebuda amb estrictes criteris d'enginyeria (traçat rectilini, amplada de 6 a 10 metres que permetia el trànsit de carros pesants en ambdós sentits, minoració de pendents i amb bon drenatge per evacuar aigües superficials). Si li afegim una excel·lent senyalització i la construcció d'albergs al llarg de la ruta i centres de culte, tenim una estructura concebuda sota criteris molt moderns. Unia les dues grans capitals del nord-oest peninsular: Asturica Augusta (Astorga) i Bracara Augusta (Braga).³⁵

Tot i que no hi ha un absolut acord pel que respecta al tram ubicat a Xinzo, pels vestigis trobats a pobles propers (just abans i després), sembla clar que la nacional manté exactament la mateixa direccionalitat. Hi ha dos carrils, un per a cada sentit, i les voreres són també molt estretes. Està plena de botigues de tot tipus (farmàcies, basars, supermercats, mobles, ...). Els bars estan concentrats en "na zona vella", separada de la nacional per un gran plaça: la Praza Maior. Gran part de la zona vella fou escenari de diverses actuacions arqueològiques. Diversos treballs i reformes a carrers com Rua da Igrexia, Rua Galicia (on s'ubica el Macelum³⁶), Rua San Roque o Rua do Peto, deixaren al descobert estructures, materials, sepultures i, fins i tot, dues estàtues sedents de l'època romana. Aquests vestigis donen peu a una primera reflexió: que a Xinzo va haver-hi un assentament romà amb continuïtat cronològica des del Segle I fins al Segle V³⁷. Dins la plaça hi ha diversos bars amb terrasses que avui són plenes de gent. Són les 10:20h del matí. La majoria prenen cafè o algun derivat i pastes (croissants i magdalenes). Hi ha asseguts quatre homes grans bevent copes; pel color diria que es tracta de Licor d'Herbes i Licor Cafè, begudes derivades de l'oruxo, molt habituals en aquestes terres. (veure plànol d'espais a pàg 24)

Si seguim caminant cap endavant trobem més botigues i, abans que la nacional deixi la ciutat i es transformi en una carretera sense vorera, hi ha l'estació d'autobusos, l'únic transport públic que arriba a Xinzo. Aquí paren els autobusos que enllacen Xinzo amb capitals estatals (Ourense, Madrid, Barcelona),

³⁵ Varis, "O tramo entre Veiga de Negueiroá e Ponte Liñares" Civitas IX. Publicación oficial da Festa do Esquecemento (2009).

³⁶ Macelum és el nom que reb el mercat d'artesanía que s'instal·la durant els dies de la festa.

³⁷ García Valderia, M. "Actuacions arqueològiques en Xinzo de Limia" Civitas IX. Publicación oficial da Festa do Esquecemento (2009).

amb l'estranger (Suïssa o Alemanya preferentment), i també es el lloc d'inici i final dels transports locals (bus i taxi), que recorren pobles i aldees del Concello o d'altres. En aquest indret hi ha dos locals que venen els bitllets de les diverses companyies que operen, un quiosc llibreria i una barberia per a homes. Hi ha molts bancs per seure.

A aquestes hores del matí (són les 11:33 h.) els autobusos ja han arribat o marxat, no queda cap viatger. Els bancs estan ocupats per homes grans que xerren i gesticulen. Les columnes que aguanten el sostre de l'estació son plenes de cartells d'activitats que s'han dut a terme o es faran durant aquest mes (bàsicament concerts i activitats musicals a Ourense). No hi ha cap cartell de la festa de "O Esquecemento".

He continuat caminant, per tal d'anar cap al descampat i el riu, que estan a tocar. El riu travessa perpendicularment (Nord-Sud) el carrer Dous de Maio a l'alçada del creuament amb la carretera que ve de les aldees. El descampat en el plànol oficial es diu Parque do Tournal, però a primer cop d'ull no té res a veure amb un parc. És una ampla extensió de terra amb molt poca vegetació, més aviat herbes seques, amb agrupacions d'arbres i alguns bancs de pedra disseminats per l'esplanada.

Està documentat arqueològicament que aquest descampat tocant al riu Límia era just un epicentre de camins, una plana rodejada d'assentaments castrexos, i a tocar d'una via indígena castrexa de comunicació: la Vía Límica (actual Dous de Maio). Al mateix temps és probable que en aquest lloc es celebressin anualment els Oenach Céltics (una mena de barreja entre assemblea de clans, fira i festa), punt de trobada i socialització de les poblacions castrexes amb l'objectiu d'intercanviar productes agrícoles i ramaders.³⁸ Tot i que sembla que l'activitat de la fira es manté en el temps, no és fins el 1.568 on un document del llibre de "Mayordomia da Xurisdicción de Xinzo" fa referència escrita directa a l'existència d'una fira especialitzada en coberts i a on figura en el text un paràgraf on s'afirma que aquesta es ve celebrant "*dende tempo immemorial*".³⁹ Hi ha constància que la fira es feia el dia 14 de cada més, probablement relacionada amb les festes romanes en honor al déu Mart que es celebraven el mateix dia (però del mes de març). La del dia 27 s'incorpora posteriorment per la conveniència de tenir un dia més d'activitat mensual, i pel fet d'agrupar altres fires menors dels voltants⁴⁰.

Actualment el descampat està delimitat a la zona nord per una imitació modernista d'un arc de triomf romà; per la zona Oest està el riu, separat per una vorera que només és present durant una cinquantena de metres, després hi ha la vegetació de la riba; a la zona sud hi ha una calçada molt ampla que serveix a la vegada com aparcament, com a carretera per endinsar-se a la zona vella de Xinzo i per a instal·lar les parades dels dies de "Feira". Com ja he dit abans, els dies 14 i 27 de cada mes es celebra "A Feira". Actualment és com un "mercadillo" dels que es poden trobar a qualsevol ciutat, tot i que la zona de més pes és la fira d'animals (m'han explicat que cada vegada hi ha menys) i on es troben "as pulpeiras" que encara couen el pop en estris de coure i que només apareixen aquests dies. Les fires han estat i són l'element clau en el desenvolupament de Xinzo i del territori de la Límia. Prova de la importància d'això la podem veure en les paraules de Lisón (1979:63) "Por la mañana todos los caminos conducen a la feira o fiera". La gent anava a la fira a comprar i vendre principalment vaques, vedells, porcs i bous, però a més a més altres animals de granja, estris per llaurar, pernils, fruita, peix i fins i tot roba, calçats o mantes. Era un esdeveniment tant important que fins i tot "Mujeres de luto que no participan en las fiestas locales,

³⁸ Gómez Salgado, C. "A Feria dos Cubertos de Xinzo. Vinte séculos de historia da Vila Limiá". Civitas IX. Publicación oficial da Festa do Esquecemento (2009).

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Fotografía: "La fira de ramat al Tournal als anys 40". Extreta de la revista Civitas IX. Publicación Oficial da Festa do Esquecemento – 2009.

salen de su reclusión para ir a la feria” (Lisón, 1979:63). A més a més, s’aprofitaven els dies de fira per fer tràmits a l’Ajuntament, parlar amb el Secretari, aconseguir certificats, anar al metge o solucionar qualsevol problema. S’aprofitaven aquests dies per comprar tot allò que feia falta en una casa i que no era possible aconseguir a la pròpia aldea. Amics i familiars es citaven els dies de fira per menjar junts. En moltes fires hi havia, a més a més, ball i cinema, on les noies es deixaven veure ben mudades per convenir cites posteriors i fins i tot s’hi arreglaven els aspectes econòmics de les bodes. Seguint amb les paraules de Lisón (1979:65) “La feria quiebra periódicamente el aislamiento lugareño”.

Finalment, per la zona est, el descampat està limitat per una carretera que evita l’entrada al nucli de Xinzo i et porta fins als afores per anar cap a Ourense. Aquí hi ha blocs de vivendes noves, no tenen gaire alçada (quatre pisos) i tots d’un estil molt semblant; de grans carreus de pedra grisa típica de la zona i sostre de pissarra. Només hi ha una botiga: un centre veterinari. Sembla que, a força de caminar, s’hagin traçat petites dreceres. S’han aprofitat les marques del pas per construir camins i col·locar bordons de pedra.

Aquest matí sembla que han començat amb els preparatius del descampat. Penso això pel tipus d’activitat que veig i per on s’està treballant. Hi ha dos operaris que es miren un arbre mentre parlen entre ells i empenyen el seu tronc, com si volguessin comprovar la seva resistència. A prop del riu una petita màquina ha començat a aplanar la zona just on comença el descampat. Només porta uns metres de recorregut. Una mica més endavant, entre les tanques i el riu, una quadrilla de quatre dones vestides d’uniforme verd i envoltades d’estris de jardineria es miren la zona i xerren. Al cap de poca estona, una d’elles agafa un rasclat i es posa a pentinar les primeres herbes seques a on comencen els camins interiors del descampat. Tot i que conformen clarament una mena de brigada uniformada, no he pogut distingir cap identificació en el seu equipament de treball. Just enfront, ja hi ha muntada una estructura de forma rodona que correspon a una tenda celta, la primera i única que hi ha fins ara. De més a prop puc comprovar que es tracta d’un bloc de cilindres de fusta agafats entre ells per terminals metàl·liques, molt similars a les antigues persianes de les finestres, situat en el terra de forma rodona però sense cap enclavament. Sembla més que hagin “reservat el lloc” i no pas que comencin a construir.

Hi ha dues dones de mitjana edat, vestides amb xandall i bambes, que ressegueixen a bon pas un dels camins marcats. Al marge del riu, entre el descampat i les tanques de fusta que han posat noves aquest any, hi passeja una dona jove que empeny un cotxet i arrossega dos menuts més. No hi ha pràcticament més activitat de gent en aquest indret. La carretera de la zona est del descampat avui està força transitada (encara que amb una mica més de volta, també et porta a la nacional i evita els semàfors i els embussos de Dous de Maio).

Com ja he dit, el riu es pot creuar a peu i amb vehicle pel carrer Dous de Maio que conforma un gran pont viari en aquest punt. A uns cinquanta metres d’aquest, hi ha un petit pont metàl·lic de color verd reservat exclusivament als vianants, molt més estret i més baix d’alçada en referència al riu. Habitualment és molt utilitzat doncs a l’altre costat hi ha les instal·lacions esportives municipals, la piscina i diversos conreus, però avui esta barrat a tots dos extrems per una tanca metàl·lica de color blau amb identificació del Concello de Xinzo. S’han posat, com després he pogut confirmar, per tal que ningú utilitzi el pont durant aquests dies ja que sembla que, per l’experiència d’altres anys, tant pel pes dels materials traslladats per donar forma al campament, com sobretot per la gran quantitat d’espectadors aturats per contemplar tant les obres com les representacions, s’ha generat la preocupació que pogués cedir l’estructura.

Els marges del riu es veuen en estat salvatge. A les ribes s’alternen l’herba, canyes, matolls i una planta semblant a l’espardanya. En aquest tram no té gaire fondària i en mig hi ha una petita illa també plena d’herbes altes i flors. S’hi veuen alguns ànecs salvatges, tant a l’aigua com a l’herba. A l’altre riba hi ha una pista mig asfaltada i mig de sorra, que recorre uns quants quilòmetres en paral·lel al riu. Aquesta pista t’allunya del nucli de Xinzo. No hi ha passat ningú. De fet, a tota aquesta zona, si exceptuem els operaris d’abans, tampoc hi ha cap altre element ni visual, ni sonor que doni informació o, si més no, faci sospitar del tipus de festa que s’haurà de desenvolupar d’aquí a pocs dies. Cap a les 13’30h. torno a casa.

Plànol de Xinzo amb els espais principals marcats

4.2.2 – Dia 17 d'agost: Primers moviments a L'Alameda do Toural

Una tarda intensa: la meua primera observació de camp pròpiament dita. Ahir em vaig plantejar només el primer contacte amb els carrers i els llocs passejant, observant espais i persones, buscant els llocs o punts més rellevants on pogués teòricament copsar més informació.

Avui, per a mi, és diferent: ha estat el meu primer contacte amb l'observació antropològica sobre el terreny. He sortit de Loureses, el poble on visc aquest dies (a 12,5 Km de Xinzo), sobre les 17:15h amb el cotxe al seient del copilot. La carretera que uneix les dues poblacions està ben asfaltada i és molt agradable de fer-la en aquesta època de l'any: passes entre camps de blat recent recollits i amb les bales de palla fetes. La carretera creua diversos pobles. El primer, distribuït al llarg de la carretera, és Os Blancos que és "la cabeza de partido", equivalent en aquesta regió a la parròquia, i això significa que per a molts tràmits has de dirigir-te a aquest poble. Com refereix Lison (1979:73), "la parròquia, que agrupa desde tres hasta quince aldeas, no tiene personalidad jurídica, pero los ayuntamientos municipales la tienen en cuenta como unidad real que facilita y canaliza la administración municipal". Tot i que amb un número d'habitants inferior al d'altres pobles del costat, centralitza determinats serveis: hi ha una caixa, un Ajuntament, la Casa de Saude (l'equivalent al nostre CAP) i l'escola que recull als nens de les aldees del voltant. Pel carrer no s'hi veu gent, encara fa massa calor per sortir a passejar. A continuació passa per Vilar i creua Parada, l'últim poble abans d'arribar a Xinzo. No es veu ningú passejant, però a la porta del bar, (en el qual no hi ha cap rètol que anunciï que ho és, sort del meu marit!), hi ha un banc on estan asseguts tres homes que miren els cotxes que passen i al costat una dona "ganchillando"⁴¹. S'arriba a Xinzo després de circular per la recta de Parada. Tothom la coneix amb aquest nom per la quantitat de multes que posa la Guàrdia Civil, (recta "molt recta", de quasi 3km. amb molt bona visibilitat i prohibició de circular a més de 40 km/h a tota la seva longitud). Arribem a Xinzo a les 17:32h. El primer vestigi de la ciutat és la piscina municipal i la zona esportiva, al marge esquerra del riu. Hem aparcat al costat de la piscina. Ahir no hi havia ningú, avui (tarda calorosa) està plena de cotxes: la piscina vessa de gent.

He agafat la llibreta i un parell de bolígrafs i m'he assegut en un raconet, al costat del riu per la riba que dona al descampat, i pràcticament a la sortida (o entrada, depèn) del pont metàl·lic verd de vianants. Ahir vaig observar que el terreny en aquest lloc presenta una lenta però important pendent que permet observar amb una bona perspectiva pràcticament tot el descampat, l'altre riba del riu i, fins i tot, el que passa a Dous de Maio. Si afegim que en aquest lloc hi ha una roca força plana, però que dona encara una mica més d'alçada i comoditat, la selecció del lloc ha estat quasi instintiva. He apuntat moltes coses, però també sóc conscient que me n'he deixat moltes més.

Continuen encara bloquejats els dos accessos del pont per les tanques. Sorprenentment, només asseure'm i mirar cap a l'altre banda del riu penso que m'he equivocat, doncs veig dues noies que estan a meitat del pont caminant cap a mi. Comprovo de nou que les tanques encara hi són, avui subjectades amb cadenes. Quan les dues noies arriben a la meua alçada, es despengen les bosses, les passen a l'altre costat de la tanca i després salten elles a la vorera. Misteri resolt. No es veu, a primer cop d'ull, cap canvi significatiu en aquesta zona, excepte que a la illeta del mig del riu ja no queda cap herba alta, suposo que les han tallat avui al matí doncs les restes vegetals són al terra. Pel que m'han comentat, serà part de l'escenari del riu. Per a nosaltres, com espectadors és una neteja relacionada amb la higiene del lloc, però que si l'enllacem al desenvolupament de la festa, podem reconèixer una forma de protecció. Com diu Mary Douglas "(...) nosotros matamos gérmenes, ellos se protegen de los espíritus"⁴². D'aquesta forma passem al món simbòlic de la festa: "La suciedad es el producto secundario de una sistemática ordenación y clasificación de la materia, en la medida en que el orden implica el rechazo de elementos inapropiados. Esta idea de la suciedad nos conduce directamente al campo del simbolismo, y nos promete una unión con sistemas de pureza más obviamente simbólicos"⁴³

⁴¹ Una frase molt usada per les dones de les aldees i que vol dir "fer ganxet".

⁴² Douglas, M (1973) "Pureza y Peligro" (51) Llibre en línia.

⁴³ Ibidem (54-55).

Per contra, sembla que comença a haver-hi activitat al final del descampat. Després m'hi aproparé. Tot seguint el curs del riu, han traçat una vorera nova i sembla que amb doble utilitat perquè té dos colors ben diferents, blanc i taronja. Sembla que una zona està reservada a bicicletes i l'altre a vianants. Passen per la vorera una dona i un nen junts, en bicicleta, en direcció al pont dels cotxes i entren a la piscina municipal. Hi ha poca gent voltant pel lloc. Dues dones i un senyor gran que caminen cap a Dous de Maio a bon pas, una parella ben vestida que es baixa d'un cotxe i entren a la piscina (després de preguntar-me si es podia passar... pel pont tancat), una noia jove passejant un gos tipus "Marylin" i diversos joves, normalment en grups, que surten i entren de la piscina. Algun d'ells ha fet com les noies d'abans i han saltat la tanca del pont verd. El cert és que cap d'ells sembla interessar-se pel que succeeix cinquanta metres més allà al descampat. Tots xerren entre ells, riuen en alguns casos o, com la noia que passeja el gos, miren sense direcció. El soroll que més s'escolta és el dels ànecs del riu i el d'algun tractor que passa per Dous de Maio.

Des d'on estic asseguda em separa de la vorera una nova i bonica tanca de fusta, molt ben integrada dins del paisatge. No hi ha porta per passar d'un costat a l'altre, però a uns 100 metres del meu seient de pedra hi ha un vuit entre trams que permet fàcilment el pas. Davant mateix d'on estic hi ha un parc (l'Alameda do Toural). Hi ha força bancs, alguns encara reben els rajos del sol i d'altres l'ombra dels arbres. Al mig hi ha una font gran amb una figura de pedra. Als bancs que estan al sol no hi ha ningú assegut, en canvi, els que estan a l'ombra estan plens. En un hi ha un grup de quatre senyores grans xerrant, a l'esquerra hi ha un altre amb dos joves i un nen petit. Més endins hi ha dos bancs més, un amb un senyor sol que està llegint un diari i a l'altre només veig un home gran xerrant. No puc distingir si parla amb algú més, per mòbil o sol.

Per aquest costat hi ha un camí que comença a la vorera i que duu al mig del parc, a la font. Primer hi ha una gran zona d'herba i arbres. Un camí de ciment ben pol·lit, separa aquesta zona d'un parc infantil amb terra de sorra blanca i fina, amb gronxadors i tobogans. Hi ha canalla que juga. En el conjunt interior del parc, diversos camins i bifurcacions amb formes geomètriques condueixen al seu centre o cap a l'exterior. L'espai entre camins l'ocupen grans parterres de gespa amb arbres. La majoria són molt grans (roures i pins) que donen bons espais d'ombra. També hi ha alguns arbustos petits, però el més curiós és que no hi ha plantes amb flors.

Just quan s'allunya un nou grup de nois provinents de la piscina, que compleixen amb el ritual de saltar les tanques del pont verd, passen a gran velocitat per la vorera dues bicis. Les porten dos nois joves amb una sola mà, ja que l'altra subjecta un llistó de fusta amb una destrat clavada. Van en direcció a les tendes que s'estan muntant en el descampat. Aprofito per treure la càmera de fotos i després apropar-me al "Parque Do Toural", el descampat on estan muntant les tendes. Deixo la pedra que m'ha servit de banc aquesta estona i em dirigeixo a l'entrada per sortir a la vorera. Llibreta en mà i vorejant el marge del riu, enfilo direcció al campament.

A l'apropar-me, veig que a la calçada lateral hi ha dues estructures metàl·liques en forma de grades, front per front i envoltades per una cinta de plàstic amb bandes vermelles i blanques, amb la llegenda "*Concello de Xinzo. Non pasare*". No es veuen operaris al seu voltant. Només hi ha l'estructura inferior al terra, amb la forma inequívoca de plataformes per asseure's i baranes per limitar l'espai. La resta de plataformes i tirants metàl·lics són al terra, pendants encara de muntar. Ambdues estructures, juntament amb les tires de plàstic conformen un rectangle amb un bon espai interior amb unes mesures aproximades de 40 x 80 metres. Estan a l'espai asfaltat, just a tocar de les primeres herbes que marquen el descampat pròpiament dit. Aquí és on es faran els espectacles del diumenge, després del creuament del riu. La ubicació d'aquest escenari talla la circulació per aquest lloc i treu un bon número de places d'aparcament habitual. La gent que camina passa al seu costat, alguns s'aturen i miren breument, però molts no semblen prestar atenció. És com si integrassin un element no habitual en un context habitual sota el coneixement de la festa.

M'he assegut sobre la tanca de fusta per seguir escrivint una estona. Des d'aquí es veu a mig camí l'escenari, els ponts, el riu i el principi del descampat. Ha passat un noi amb barba pel meu costat i després de mirar-me de fit a fit amb cara de sorprès, s'ha quedat mirant en la mateixa direcció que estava mirant jo. Semblava que volia esbrinar què em cridava l'atenció i sobre què estava escrivint. A aquesta alçada comença un primer descampat. El terra es veu força descuidat i àrid (i dic àrid ja que, per estar al costat d'un riu i en un clima a on plou força, està molt, molt, sec). Hi ha dos bancs de pedra en els que no toca el sol. No hi ha ningú assegut. No hi ha vianants, només un parell de persones que passegen gossos.

En aquest lloc ja no arriba el soroll dels cotxes, se senten els ocells amagats entre els arbres. També s'escolta, esmorteïda, la música que arriba des de la zona del campament. Música rítmica, actual ("chumba, chumba.." com en diem els grans), però no massa sorollosa. De tant en tant se sent el picar a les fustes i alguna barra de ferro que cau a pes sobre el terra, sorolls dels que comencen a muntar les tendes. He continuat el camí cap al campament i m'he aturat un moment per col·locar bé els estris que porto. Una dona gran m'avança des de la meva espatlla i em saluda amb un simpàtic "boas tardes"⁴⁴. Li retorno la salutació i seguim totes dues en la mateixa direcció. A mesura que m'apropo al campament s'intensifica el so de la música i els cops de martell. Ara es comencen a sentir també les veus de la gent que està treballant en el muntatge de les tendes.

M'he assegut de nou sobre els troncs de fusta que fan de tanca a l'alçada del campament: és un lloc privilegiat per veure l'espectacle dels muntadors. Hi ha molta activitat, deu haver-hi una cinquantena de persones d'ambdós sexes, amb una mitjana d'edat de 18/20 anys: estan preparant la zona del campament celta. Des d'on sóc ara se sent com parlen i com riuen. Sembla que hi ha quatre tipologies ben diferenciades: els que treballen construint les tendes celtas, els que porten els materials de construcció, la intendència (beguda bàsicament) i els que s'ho miren. Pel que estic veient, només té una forma ja definida la caseta més o menys central (aquella que ahir tenia les fustes en cercle com si estigués ocupant el lloc), les altres comencen a poc a poc. En primer lloc s'amunteguen els materials a un lloc determinat del terra. Bàsicament són fustes i troncs rodons, bruc (en grans quantitats), canyes, algunes fustes planes d'aglomerat més o menys rectangulars, juntament amb llistons quadrats de fusta de gran llargària i diversos retalls de plàstic i roba de tipus tendal. Finalment s'hi afegeixen grans rotlles de cordill, branques de pi i fulles. Ha tornat a passar la dona gran que abans m'ha saludat. Ara em somriu i em pregunta: ¿que, treballando? Jo li contesto que sí i, mentre s'allunya sense minorar el pas, em diu: treballa, treballa moito...

Tinc la sort (no goso dir la previsió), que en aquests moments comencen a construir una de les tendes celtas pràcticament al meu davant. Un grup de 17 persones, quasi tots nois i noies joves (més noies que nois), acompanyats de dos adults (30 i 50 anys aproximadament) comencen a reunir-se al costat de diversos materials al terra. Tots vestits amb roba curta d'estiu i sabatilles o xanquetes. Ajuden a descarregar altres materials d'una furgoneta que ha parat fa un moment al davant. Pràcticament tots col·laboren en la descàrrega. Algú que feia el ganso és cridat per la resta per tal que doni un cop de mà. En poc més de cinc minuts han descarregat tot el material, incloent una escala d'alumini i una mena de banc de treball. A partir d'aquí els més grans porten la batuta. Primer de tot comencen a tallar un dels troncs que porten amb una gran serra de mà. La majoria dels joves retiren els materials uns metres enrere i netegen la zona, amb les mans, amb branques de bruc i amb alguna vella escombra. De cop el més gran fa un crit d'avís i uns deu o dotze joves s'apinyen entorn al tronc tallat. L'altre adult està cavant un forat al terra. L'ajuda un altre jove amb una pala. Tots estan aturats mirant com treballen. Quan sembla que han acabat, una altre vegada l'adult els crida a tots i, juntament amb els dos que estaven picant el terra aixequen el tronc d'arbre, el voltegen en vertical i poc a poc el col·loquen al forat cavat. Una munió de mans el mantenen en aquesta posició mentre l'adult del pic i dos nois comencen a amuntegar terra a la base per tornar a "plantar-lo". Trepitgen el terra al costat per tal de compactar-ho. El tronc ha entrat ben bé més de quaranta centímetres al terra. A continuació hi claven diverses peces metàl·liques al seu

⁴⁴ En algunes transcripcions de converses no he posat la traducció literal per que crec que es pot entendre sense masses dificultats.

voltant, com fent cunya o suport. Tot i que el tronc es voluminós i podia semblar que aquesta sujecció no el suportaria, el cert és que, una vegada acaben i retiren les mans, es manté recte i amb una aparent solidesa. Tothom es retira i, sota la vigilància de l'adult, comencen a col·locar part dels materials al seu voltant, a poc a poc i fent com de suport de base.

Mouen la taula de treball uns pocs metres a la dreta. Torna a començar un procés similar de tallar un tronc (més petit que l'anterior), fer un forat, clavar la fusta i tornar a cobrir de terra. Ara funcionen en dos grups diferents. L'adult més gran continua amb els troncs de fusta, ajudat per quatre joves del grup. L'altre adult s'adreça on estan els llistons de fusta quadrats i, ajudat per un grup d'uns deu joves els porta cap a una mena de taula de treball, els mesura amb una cinta mètrica fa una marca amb llapis i els va donant als joves per tal que els portin al banc de treball. Allà un parell de joves, clarament de més edat que la resta, usen dues serres elèctriques tipus Black&Decker (suposo que amb bateria incorporada ja que no es veuen cables per cap lloc), i van tallant els llistons. Finalment, un parell de joves més agafen les fustes tallades i les deixen a terra ordenades. Tiren les restes més petites al peu d'un arbre pròxim.

Tot i que no dona la impressió que el ritme sigui frenètic, en molt poca estona (mitja hora com a molt), sembla que tot estigui fet. S'aturen un moment. Els joves parlen i s'asseuen al terra o a la tanca de fusta del riu. Els dos adults parlen entre ells. El més jove gesticula i obre les mans, sembla que alguna cosa no li agrada o no s'ha fet correctament. El més gran mira cap a on assenyala: un dels troncs de fusta clavats a terra a la esquerra del principal. Rodejats pels dos joves amb les serres s'apropen al tronc. El més gran l'empeny amb una mà i sembla que comprovi la seva fermesa. El tronc oscil·la una mica, però no de forma ostensible. S'agenolla i comprova el terra on esta clavat el tronc. Li diu alguna cosa a un noi que surt corrents i torna amb un parell de retalls dels llistons. L'adult agafa un dels retalls i, amb la serra elèctrica, comença a tallar la fusta. Quan es mou de nou veig que ha fet un tall diagonal i ara el retall sembla una cunya per clavar com si fos una estaca. Agafa la peça de metall en forma de gran clau (semblant a una piqueta de tenda de campanya), col·loca la cunya de fusta en diagonal al tronc i comença a clavar la piqueta en sentit contrari, de forma que sembla que al tronc li surt una petita pota. L'adult més gran s'aixeca. Torna a moure el tronc, parla amb l'altre adult. Riu fort i els joves del costat somriuen. El segon adult continua mirant el tronc i parlant sol. Sembla que encara no estigui convençut. No riu. Toca el tronc i el fa oscil·lar una mica. Pica de nou al terra i se'n va on són els altres però continua girant-se cap el tronc i parlant sol.

A partir d'aquest moment es desenvolupa un espectacle increïble i meravellós (si més no per a mi). Els dos adults es divideixen amb dos grups de joves. Fan que, d'un en un, agafin un llistó de fusta i els acompanyen a un lloc determinat al voltant del tronc central i a prop dels altres troncs clavats. Els demanen que aguantin en vertical el llistó i criden a un altre jove repetint el procediment. En un obrir i tancar d'ulls, s'ha conformat una estructura vertical de fusta que delimita la superfície que ocuparà la caseta. Una vegada col·locats, els dos adults i els joves ajudants van ajustant endavant o enrere algú dels llistons. Quan sembla que estan conformes, criden a tots que deixin poc a poc caure el llistó en direcció al tronc central. Ho fan. Excepte un d'ells que el deixa caure a pes. L'esbronquen, no massa enèrgicament, però tampoc de forma divertida.

Sembla que tothom està envaït per una mena de frenesí, tant festiu com laboral. S'escolten barrejades rialles, instruccions, sorolls de martell, converses en un to més alt de l'habitual. En petits grups treuen d'un sac d'arpillera que fins ara no havia vist, diverses cunyes i retalls de fusta. De la furgoneta aparcada al davant sorgeixen una pila de martells i claus i, dividits en grups de dos, comencen a clavar les fustes en els llistons, fent quatre o cinc puntals per recolzar la base (aquests llistons no estaven clavats al terra). En deu minuts, més o menys, ja estan tots els llistons rectes i verticals. Quatre nois, que havien marxat fa un moment, venen amb una capsa de cerveses. Apareixen també, una bossa de galetes i una safata de cartró amb xoriç gallec (típic i inconfusible) que va passant de mà en mà. Els adults i els dos nois "ajudants avançats" beuen sota el tronc central i parlen entre ells, senyalant la part superior del tronc i traçant línies entre ells. La resta de joves estan asseguts a terra a l'ombra dels arbres de la riba del riu. Conversen animadament, riuen i comenten sobre la construcció. Després comencen a parlar de la nit del divendres.

Qui vindrà, qui dormirà o no... Un d'ells, molt a prop meu, li diu al grup, adreçant-se al company que havia deixat caure la fusta i rient: *"Iste mellor que non veña, que e rouquiño. Mellor démo-lo aos romans que os axude e que zoupen todas as tendas"* ⁴⁵. Tots riuen de cop i molt alt, incloent al jove implicat que escenifica ofegar al company que ha parlat.

S'escolta la veu de l'adult més jove que crida: *"Veña, vinde todos pra eiqui e escoitai"* ⁴⁶. Aquesta vegada es mouen tots com un resort cap a l'estructura de fusta. No escolto bé el que els hi diu perquè ha baixat la veu i usa un to més seriós. Tots estan quiets i callats. L'adult fan un senyal i els joves s'adrecen cap als llistons plantats al terra i els agafen amb les mans, sense moure'ls i subjectant-los. Els dos adults i els dos joves es divideixen en dos grups d'adult-jove, cadascú amb una escala i un llistó de fusta dels més llargs. Puja l'adult a l'escala, el jove li apropa el llistó i, a l'altre extrem, l'altre adult i jove fan el mateix, de tal manera que el mateix llistó es recolza en un extrem al tronc central, i a l'altre extrem a un dels llistons enfonsats al terra. En un instant comencen a clavar els dos extrems; estan muntant el sostre de la caseta. Quan acaben tothom comença a aplaudir. Riuen i criden. Aquesta acció es repeteix al llarg d'una bona estona, fins que s'alça del terra un esquelet força orientador de la forma definitiva. Comencen ara a situar llistons de forma paral·lela als anteriors, fent una mena de teranyina en cercles concèntrics partint del tronc central. Alguns s'han assegut de nou a terra. Altres, després de fer l'esquelet, han desaparegut. Hi resten una dotzena, incloent els dos adults. Un espai que per norma general és silenciós i on només s'escolten sons de la natura, durant uns dies, es tornarà en un espai sorollós, ple de vida i contrastos.

Hi ha una noia de les que no treballa en el muntatge que fa de cangur improvisat d'un menut d'uns cinc anys. Ell la segueix allà on va tot corrents i rient i ella li torna les festes fent-li bromes i pessigolles. Ha tornat a passar la senyora que m'ha saludat. Aquest cop em diu: ¿ainda non paróu de treballare? Li contesto que no... que encara no, mentre desapareix entre els joves del campament. He perdut la noció del temps, la referència més evident que tinc és que el sol està força més baix que quan he arribat. El rellotge diu que són les 20:28h. Veient que continuen amb l'esquelet, penso que fora bo fer una ullada ràpida a la resta de la ciutat. Com a Galícia hi ha aproximadament una hora més de sol que a Catalunya (de fet Portugal, que és a menys de set kilòmetres, té un horari oficial amb una hora de diferència respecte a Espanya), encara tinc temps. Vaig cap a Dous de Maio desfent el camí. Tornant confirmo la hipòtesi dels dos colors de la vorera: camí de les bicicletes (blanc) i dels vianants (taronja). Crec que avui, la regla de desatención cortés que proposa Goffman, es a dir, "hacerle comprender que no es objeto de una curiosidad o intención particular"⁴⁷, no l'he aconseguit massa: una llibreta i un bolígraf inseparables de les meves mans, càmera de fotos penjada al coll i enfilada en una tanca escrivint... alguns han parat atenció en mi i "descaradament" m'han marcat amb un "t'he vist". Probablement d'altres també hauran parat atenció en mi, però han volgut guardar tant el seu com el meu anonimat. Però avui és el meu primer dia (només em falta la "L" a l'esquena). La propera vegada em "camuflaré" millor!

He anat carrer avall fins a la Praza Bispo Idacio. Les botigues estan tancant. Ja no hi ha quasi ningú pel carrer. En aquest tram de Dous de Maio hi ha tres hotels pràcticament a tocar l'un de l'altre; i ha estat als vidres de l'entrada de l'Hotel Xinzo, on he vist per primer cop els cartells que anuncien la Festa. El cartell combina tons ocres i marrons. Es veu desdibuixada la figura d'un guerrer romà a cavall que subjecta una espasa i davant seu una munió de cascs i llances. Els cartells són les portades de la revista oficial de la festa. Totes les revistes a les que he tingut accés (2006 a 2010) fan referència a l'exèrcit romà, deixant de banda al grup castrexo. (veure Annex 7.4). Com deia en Carlos, va néixer com a festa romana i prova d'això també són els seus cartells.

Ja són quasi les 21h. Enfilo carrer amunt en direcció a les piscines. Només queda el nostre cotxe. A la zona del campament continuen treballant amb la fresca de la darrera llum de la tarda. Torno a reflexionar

⁴⁵ Trad.: "Aquest millor que no vingui, que és un babau. Millor li donem als romans que els ajudi i que els faci caure totes les tendes".

⁴⁶ Trad.: "Vinga, veniu tots cap aquí i escolteu".

⁴⁷ Goffman cit. en Delgado, (2007:190).

sobre l'espectacle que he presenciat : en poc menys de tres hores, treballant agrupats, han fet les bases i l'estructura interna de la tenda. Em sembla increïble. Agafem el cotxe i tornem a Loureses. En els pobles del camí només hi ha els llums dels fanals. No hi ha una ànima pels carrers, tampoc a Loureses; ja és un quart de deu del vespre, només se sent la televisió de la casa del davant.

4.2.3 – Dia 18 d'agost: Contacte humà

Avui ha estat un dia molt productiu pel que fa a informació i contactes. El meu marit, gallec i “oriundo” de Loureses, amb família i amics aquí (avantatges de tenir, com ell em diu, “guia nativo a su servicio”), m'ha facilitat contactar amb en Daniel que és membre de l'Associació Civitas Limicorum (entitat organitzadora de “O Esquecimento”), a banda de ser el tresorer i pertanyer al nucli central de la direcció de la festa. Aquest encontre ha donat els seus primers fruits: m'ha donat un tríptic amb la descripció de la festa, els itineraris de les desfilades, les activitats, els horaris... i ens ha convidat a passar per la seu de l'associació. Està en ple casc antic, a tocar da Igreja Vella. A la tarda he anat a parlar amb ell. En Daniel és un jove alt i prim, de cara morena i cabell fosc, amb petites ulleres. No arriba als trenta anys. Se'l veu fet tot un nervi. Estan amb els preparatius i m'ha començat a mostrar tot el material que tenien allí exposat, els tipus de casc romans, les malles, els escuts... Al cap d'una estona m'ha fet seure i m'ha preguntat què volia saber. Li he estat explicant el tema del meu treball, que volia conèixer els secrets de la festa, els orígens, els motius, l'organització, etc. Està entusiasmat que algú de fora de Galícia s'interessi per la seva festa i que la converteixi en el tema principal d'un treball universitari. He pensat: això és un bon començament. Tenia una certa por que no els pogués fer gràcia que algú els estudies, com si poses en dubte la seva normalitat; (de fet, conec algun antecedent en aquest sentit molt a prop d'aquí), però ha estat al contrari.

Hem quedat per després de la festa, per poder parlar una bona estona amb tranquil·litat. M'ha comentat que vindrà amb en Carlos, el promotor i fundador de la festa, que em podrà donar una visió més complerta, incloent el perquè es va instaurar i els canvis que ha patit. Tot i que no em separo de la meua llibreta, avui ha estat dia d'orientació. He llegit el tríptic informatiu i he estudiat amb especial interès els llocs de l'espai urbà on estaran concentrades les activitats. També m'he mirat les rutes de les desfilades. M'ha sorprès el fet que canvien el recorregut cada dia: alguns carrers són fixos i d'altres no. No sembla, en principi, que siguin grans canvis d'orientació, sinó més bé, petites incursions per carrers secundaris. Com no conec tots els noms dels carrers he anat a buscar un plànol. He trobat tancada l'Oficina d'Informació. He passejant per Xinzo per localitzar els indrets. El lloc principal és el riu i les seves ribes: pel creuament, la batalla i el campament. Allí es concentren els grups, es fan sopars, degustacions, l'exposició didàctica, un taller d'arqueologia i la festa Galaico-Romana amb una gran queimada. Els rituals es fan de forma conjunta, dos tipus de societats que s'uneixen mitjançant els jocs i els menjars. Altre lloc important és na Zona Vella (el Casc Antic) amb la Praza Maior com a punt de referència. És el lloc escollit per als rituals de “O Prendido do Lume Sagrado”, el pregó d'inici i l'acte de cloenda amb “O Apagado do Lume Sagrado”. A la Rua Dos Viños s'instal·larà el Macelum (mercat d'artesanía). Finalment prendre també com a punts de referència la Praza Maior i el referit Macelum, tot i que avui no hi ha res a ambdós llocs que faci pensar en una activitat propera.

De sortida, he anat cap el descampat. Són les 13:09 h. Hi ha molts joves treballant. Alguns han començat a aixecar l'esquelet de les casetes de forma similar a com vaig veure ahir. D'altres estan asseguts a terra parlant. No es veuen adults i hi ha molt material pel terra amb un cert desordre, de tal forma que no saps ben bé a quina construcció pertany. A una de les tendes han optat per clavar el tronc central dins un bidó de gasoil amb ciment, en lloc d'enterrar-lo. També han portat una sòlida taula de treball feta amb troncs i una fusta llisa. Aquest grup va encara més ràpid que el del dia anterior, tot i que són menys (no arriben a una dotzena). Sembla que el seu sistema constructiu, partint d'una presumible major solidesa, els facilita clavar i muntar l'estructura posterior, tot i que cal reconèixer que es més petita que la d'ahir. Hi ha un dels grups que no té ni fusta ni esquelet: té una gran quantitat de barnilles de ferro i uns grans tendals. Res mes. Aquests sembla que no construeixin, estan tots asseguts, parlant i bevent. La resta (fins a set construccions, incloent les referides), treballen a bon ritme amb diferents avenços. Algunes ja tenen fins i

tot baranes i tanques davant (encara que no tinguin parets com a tals), mentre d'altres només unes poques fustes clavades al terra.

Me'n vaig pensant en el grup dels tubs de ferro i els tendals. Com s'ho faran?.

4.2.4 – Dia 19 d'agost: Un despertar lent

Són les 7:45 h. i estic esperant a en Manuel Trigo per baixar a Xinzo. Manuel és de la família (tiet del meu marit), té 76 anys i ha viscut tota la seva vida al poble (Loureses), excepte el període que va emigrar. Coneix Xinzo des de petit i ha estat una referència clau pel que fa a entendre l'evolució urbanística de la ciutat. Avui el viatge el faré en autobús. Baixar en cotxe és més ràpid i més còmode, però la meva intenció és tal i com diu Urbain, ser un més d'ells en tots els sentits. És un servei regular que uneix les aldees⁴⁸ (un total de 10 en tot el recorregut) amb Xinzo. A les 8h en punt arriba. Potser millor dir el microbús; és petit, una vintena de places. Hi ha un senyor gran assegut a la segona fila i darrera seu una dona una mica més jove. A Loureses només pugem en Manuel i jo. El bitllet costa 1,65€. Salutem i ens asseiem. El xofer condueix amb una sola mà: l'altre la fa servir per tapar-se el sol. No hi ha núvols i el sol molesta, però a mesura que anem baixant cap a Xinzo se'ns va engolint la boira, (famós "orballo" galleg) fins al punt de no veure més enllà d'un pam del nas. El conductor posa en marxa els neteja parabrises i els vidres laterals comencen a entelar-se.

A les 8:20 h. para davant de l'Hotel Xinzo, al bell mig del carrer Dous de Maio. No hi ha cap senyal que faci intuir que allí para l'autobús, (tenint en compte que a 30 metres hi ha una parada amb bancs i marquesina inclosa). Baixem l'altre senyor, en Manuel i jo. Nosaltres dos ens fiquem al bar de l'Hotel per prendre un cafè i entrar en calor; fa molt fred (considerant que estem a meitat d'agost). A les 9:30 h. ens separem. Ell ha hagut de baixar a Xinzo a comprar algunes eines i per arreglar alguns papers al Concello. M'explica que poques vegades baixen a la ciutat. Al desembre fan la matança del porc i també maten un vedell. Això els procura carn i embotits per a quasi tot l'any. També cultiven un hort que els dona verdura i unes terres que donen patates pel consum propi i gra que després venen al majorista i els aporta una quantitat extra de diners a banda de la minsa pensió de jubilació. Una de les filles, la Balbi que viu i treballa a Ourense, ve tots els caps de setmana a veure'ls i els porta les coses de neteja, llaunes, arròs, sucre. El pa, el peix o la fruita, els compren als cotxes que puguen a diari des de Xinzo fins als pobles. Aquí les botigues fan servei "porta a porta", semblant a les empreses de menjar ràpid de les grans ciutats. El metge, la farmàcia i els temes administratius més senzills els arreglen a Os Blancos, poble a 1'5 km de Loureses. Van i tornen caminant: no els fa gaire falta baixar a Xinzo. Es compleix així la reflexió de Lison (2004:50), "Hay que tener en cuenta, además, otras consecuencias de esta división municipal: el médico, el farmacéutico y el veterinario residen normalmente en la cabeza de municipio".

Fills que treballen a Ourense i tornen tots els caps de setmana, és un fenomen molt corrent a les aldees. El jovent considera que el treball del camp, tot i que dona per viure amb un cert marge, és molt dur i no té futur. De petits s'han criat amb els pares, ajudant-los en el camp i amb el bestiar. Han pogut comprovar en primera persona el no tenir un cap de setmana o dia festiu, ja que el temps, la terra i els animals no entenen de calendaris. Com diu en Manuel "*Cando a vaca quereche parire non entende de festas*"⁴⁹. Ja fa uns quants anys que la franja d'edat dels 20 als 35 anys marxen a la capital o ciutats grans on ocupen llocs de treball relacionats amb la construcció o, més habitualment, al sector serveis. Em recorden la situació de la Barcelona dels anys 60-70, on moltes famílies tenien el seu pis i la "torre" o terreny on anaven el cap de setmana. En certa manera, també aquí es pot donar una relació amb la festa: el traspàs del riu Limia en relació al traspàs d'un model social en el qual, volent millorar, trenquen determinades costums (o creences) però no obliden tampoc les seves arrels. Tot lligat amb un canvi molt clar en quant a abandonar el poble i anar a la ciutat (deixar els models "antics" i avançar cap a les millores socials i culturals).

⁴⁸ "La tercera segmentación rural es la aldea" (Lisón,2004: 127) "Muchas aldeas tienen su capilla y su patrono" (Ibíd.: 164) "Las aldeas tienen límites y términos propios (no oficiales)" (Ibíd.: 130).

⁴⁹ Trad.: "Quan la vaca vol parir, no entén de festes".

M'he apropiat al Parque do Toural, on ahir els celtes treballaven a tota màquina. A aquestes hores del matí no hi ha ningú. Aprofitant la soledat, m'he posat a fotografiar l'estat de les casetes. (veure Annex 7.3). Hi ha nou d'elles, en posició quasi de cercle, força avançades. Les estructures de fusta i troncs que hi havia els dies anteriors han estat folrades de plàstic per dins, especialment a la teulada, a fi i efecte de prevenir una possible pluja i facilitar el cobriment amb altres materials. Al sostre, hi han posat bruc en diverses capes, lligat amb cordes i enganxat a l'interior. Amb el mateix tipus de bruc i algunes fustes han rodejat l'estructura per acabar de donar-li forma a unes rudimentàries parets. Un parell de casetes tenen uns grans forats a les parets, simulant finestres. Només una d'elles té el que denominariem porta: un sac gran d'arpillera enganxat amb cordill a la part superior, com si es tractes d'una cortina. La resta tenen un espai buit. Tot i això hi ha marcs que donen la sensació de porta, que ens recorda els estudis de Van Gennepe, on ens diu que en el desenvolupament social d'un individu, aquest du a terme diverses transicions: entre la joventut i l'edat adulta, entre pertànyer o no a un grup, entre viatjar i retornar, etc... Només poden entrar dins la tenda els membres del grup, els forans es mantenen al marge. Les portes simbolitzen el límit entre el món exterior i el món domèstic (del grup en aquest cas).

Al davant de la majoria hi ha unes tanques fetes de fusta que rodegen les cabanes i que fan efecte com de jardí o pati interior. Algunes tenen bruc, altres herba i plantes trepadores del riu. Totes disposen d'un tros vuit, sense material, mes o menys alineat amb la teòrica entrada de la tenda. En general, aquestes construccions són grans. Uns tres o quatre metres d'alçada i un diàmetre intern entre 10 i 20 metres, llevat de la que vaig veure muntar el primer dia que supera àmpliament els 30. Hi poden cabre tranquil·lament assegudes més de 20 persones (moltes més a la primera). Estan destinades a reunir el grup (castrexos) durant els dies de festa. Hi faran menjar (o el portaran fet), beuran, riuran, alguns fins i tot dormiran divendres i dissabte al seu interior i serà el punt de reunió per a sortir a les desfilades.

Hi ha algunes que ja estan quasi finalitzades, només els queda pol·lir l'interior. D'altres encara els queda feina a l'exterior. Cada any organitzen un concurs i premien la millor caseta; això significa que la vivenda i el seu entorn han de reproduir el més fidelment possible (materials inclosos) les referències originals. Està clar que avui dia fan servir materials i eines que no existien (com l'espuma de porexpan); del que es tracta és de dissimular-los el millor possible. Es barregen doncs la fusta i els troncs d'arbre amb suports de metall i plàstic. A l'interior es permeten algunes llicències, com veure els plàstics del sostre, peces de metall, fibra de vidre i espuma de porexpan i, fins i tot, estris i eines "modernes" (incloent cafeteres). Però l'exterior "són figures d'un altre paner". L'espuma es deixa assecar i després es pinta de colors terra i ocre o, directament, s'empastifa amb fang del riu i terra. L'herba tallada al riu fa uns dies s'introdueix en els espais que deixa el bruc o la fusta a les parets. Els sacs d'arpillera (molt abundants aquí, utilitzats per la recollida de patates), amb la seva textura i color es transformen en cortines o es pinten com banderoles.

A punt d'anar-me'n descobreixo el misteri d'ahir dels ferros i els tendals: una de les casetes muntades es una tenda de campanya gegantina, amb la típica forma de V invertida que tant abunda als càmings. L'estructura és molt senzilla i l'han folrada amb els tendals. Per sobre han enganxat fulles grans dels arbres i alguna planta aquàtica del riu, tipus nenúfar, utilitzant una fina malla de xarxa que va enganxada al tendal. Més endavant m'expliquen que es tracta d'una antiga tenda militar de camuflatge, utilitzada normalment per a batudes de caça, i per això té aquesta malla que permet fixar vegetació. Mentre passejo pel que serà la zona celta, arriben dos homes de mitjana edat, vestits amb un mono blau i jaqueta de llana també blava. Darrera hi ha escrit: Brigada Municipal. Comenten entre ells que tot està tranquil i que tornaran més tard.

Quan decideixo marxar, per la vorera de dos colors que segueix el curs del riu, passa un noi jove amb roba d'esport curta fent footing. Vaig cap a la zona de les grades de ferro. Avui ja estan muntades, tenen tretze alçades d'esglaons. Mantenen les posicions de la bancada del primer dia: una front d'altre i en forma de rectangle. En mig hi ha tres muntanyetes de sorra. Segons la guia d'activitats, ha de ser la zona on faran els actes relacionats amb el final de batalla i el circ romà. Creuo el parc que també està desert. Enfilo un carrer estret que em du al carrer Dous de Maio, quasi davant de l'Hotel on he pres el cafè. No hi ha ningú

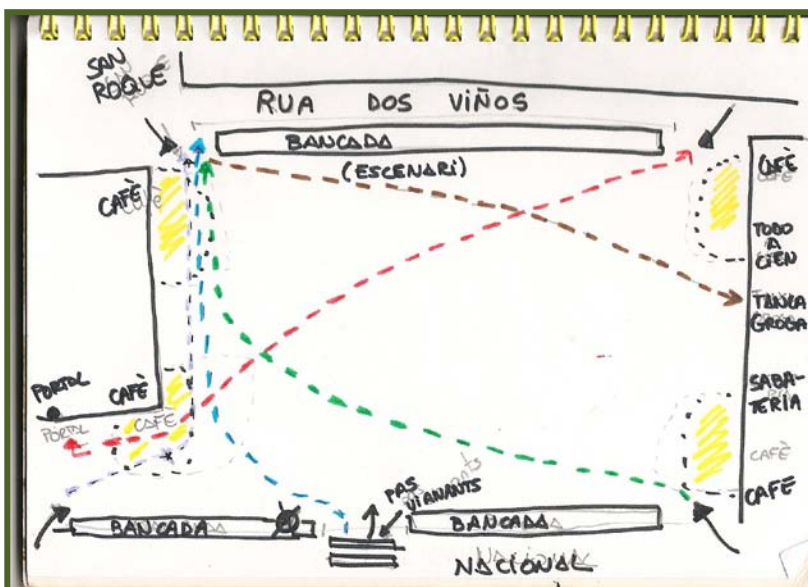
pel carrer. Les botigues encara estan tancades i circulen pocs cotxes. Arribo fins a la plaça Bispo Idacio, a la cruïlla amb la nacional, que presenta més circulació, sobretot de camions de gran tonatge.

Pel pas de vianants creua un senyor gran que entra a una caixa d'estalvi (per cert, de "La Caixa"). Giro a la dreta en direcció a la Praza Maior. No em creuo amb ningú. Arribo a la plaça i m'assec en una bancada de pedra que hi ha al costat d'una de les entrades (punt d'observació nº 3). És una plaça quasi quadrada i força gran. El terra és fet de grans pedres planes i les bancades de pedra idèntica a les cases del poble. No fa falta ser un expert per notar que tenen molts anys a les seves esquenes. Hi ha diverses botigues, però és més coneguda pels bars: n'hi ha quatre, un a cada cantonada de la plaça. Només el que tinc davant està obert. Són les 9:15 h. i sembla una ciutat fantasma. No hi ha ningú i encara fa boira. Tinc la llibreta a les mans i m'assec amb la intenció de plasmar el despertar de la ciutat. Si abans no em congelo. En Manuel m'ha dit, al baixar de l'autobús, que la temperatura no passava dels 4 o 5 graus.

Durant la primera mitja hora no arriben a deu les persones que han creuat la plaça. Normalment és gent gran, més dones que homes. Caminen en silenci, dibuixant diagonals amb una certa corba. La majoria creuen des les voreres de la nacional cap a la Rua dos Viños. La darrera persona que ha transitat fins ara és una jove amb jaqueta rosa que des de la part dreta, entrant des de la Rua dos Viños, creua la plaça en diagonal i passa a fregar de la cafeteria oberta. S'atura en un portal al costat i obre la bossa blanca que duu en bandolera. Sembla que estigui buscant les claus.

Una dona gran, tota vestida de negre amb una bossa enorme, arriba des de la meua esquerra i comença a creuar en direcció a la cafeteria. Porta un bastó i va coixa. S'atura davant la cafeteria, es posa la mà a la ronyonada i estira l'esquena. Es torna a recolzar al bastó i a tocar de la cafeteria enfila plaça amunt fins desaparèixer per la Rua dos Viños. La noia de la jaqueta rosa encara està davant del portal. Definitivament sembla que no troba el que busca. En aquest moment no calen paraules, ens entrecreuem mirades, jo intento deduir què li passa i ella deu preguntar-se què carai fa una dona a aquelles hores del matí, amb el fred que fa i la boira que cala els ossos, asseguda llibreta en mà i mirant la plaça. Opta per marxar. Ha desfet el camí per on ha vingut. Un parell més de dones grans travessen la plaça.

Fins ara pràcticament ningú ha passat pel mig de la plaça (curiosament travessar-la seria el camí més curt). Si calculéssim quin és el centre matemàtic de la plaça, ningú l'ha trepitjat. Al fons, oposat a la nacional, han començat a muntar el típic escenari de festa: fustes de suport al terra en forma de V invertida i una gran superfície de fusta al damunt. El deuriem muntar ahir a la tarda: avui és molt aviat i ahir al migdia encara no estava instal·lat (m'ho he perdut). És l'escenari on s'inaugurarà la celebració, es llegiran els pregons, es faran les ofrenes als deus i, el darrer dia, es desenvoluparà el fi de festa i els discursos d'acomiadament (segons les indicacions del programa de festes). Una dona amb xador i dues joves han creuat la plaça en diferents direccions. Altres dues joves s'han ficat a la cafeteria.

Dibuix dels itineraris dels vianants al creuar a Praza Maior (extrets de la llibreta de camp)

Per la meua dreta ha aparegut en Manuel, amb qui he baixat des de Loureses. M'ha convidat a prendre un altre cafè. He guardat la llibreta i hem entrat a la cafeteria que hi ha al davant (encara és l'única oberta). Són les 9:45 h. i ens posem a xerrar. M'explica que ja ha fet alguns dels encàrrecs, però que fins les 10h. no pot arreglar el tema administratiu, així que fa temps. No hi ha cap altre autobús a Loureses fins les 13h. Algunes vegades que ha hagut de baixar, l'ha aprofitat un veí jove amb el cotxe. M'explica que ell també va ser emigrant, l'any 63 va marxar a Alemanya a treballar en una fàbrica de derivats del plàstic. A Galícia es va quedar la dona i dos fills ben petits. Em diu que guanyava prou diners per pagar-se una petita habitació i el menjar, i que la resta l'enviava cap a casa. Però la família i la terra tiraven d'ell. Va tornar l'any 73. Penso que també ell va creuar el seu Lethes particular per tal d'enfrontar-se a allò desconegut a l'altre riba.

A les 10h. ens acomiadem i m'apropro a l'Oficina de Turisme. Estic en ple casc antic, al final de tot de la Rua dos Viños (que oficialment no es diu així). Des de la Praza Maior fins aquí canvia dos cops de nom: Rua Constitución i Rua Galícia. Tothom la coneix com Rua dos Viños per la gran quantitat de bars que hi ha en proporció a la seva longitud (en uns 150m. s'agrupen 16 establiments). És costum les nits de dissabte apropar-se fins aquí i anar de bar en bar prenent tapes i vins, tant grups de joves com famílies al complet. Teòricament, a aquest carrer s'ha d'instal·lar el mercat d'artesanía (Macelum), però el cert és que ara mateix no hi ha res de res. Fent temps m'he assegut en un banc. Encara hi ha molta boira. La sensació és que és una ciutat que es desperta molt a poc a poc. Primer de tot, cotxes, camions i finalment la gent que van sortint al carrer de forma esglaonada (com demana la DGT en les operacions sortida). No hi ha pressa, hi ha temps per a tot. Aquí les hores passen lentes. Les botigues obren entre les 9h. i les 9:30 h. La Praza Maior a les tardes és plena de gent, les terrasses dels cafès ocupen bona part de la superfície i cal fer cua per poder seure. Avui, a les 10h. quan he marxat, començaven a posar-hi les taules.

Com els de l'Oficina de Turisme tampoc tenen pressa per obrir, me'n vaig a donar un volt pel casc antic. Tot són cases baixes, construïdes de pedres rectangulars ("propiaños") de color gris. La junta de les pedres està encintada amb ciment blanc, que dona un contrast molt característic a les cases de Galícia. Les que estan obertes deixen veure que la part de sota és una espècie de traster i una filera d'escales et porten fins la porta de la casa, ubicada amunt, com si es tractés d'un segon pis. Aquesta distribució és record del passat. A les aldees, quan a les cases encara hi havia animals, aquests es guardaven a la part de sota per dos motius: el primer, per evitar robatoris (o que fossin menjats per animals com el llop); i el segon, per fer servir per la nit la calor que generen els animals tancats, traslladant la sensació tèrmica al pis superior ja que el terra era normalment de fusta. Encara avui dia, en algunes aldees, les zones de sota les cases es guarden animals petits com els conills i les gallines. Però aquí a Xinzo ja no es veuen animals, la zona baixa serveix per guardar les bicicletes i eines i, en alguns casos, de garatge pels cotxes. La majoria tenen una petita balconada també de pedra, algunes l'han arreglat amb fusta i han aprofitat per tancar-la amb vidres. Com a tot arreu, hi ha una casa que és l'excepció doncs està mal pintada de blau elèctric. Potser és una manera d'identificar-la, però no hi ha cap rètol. Qualsevol carrer perpendicular a Rua dos Viños et du cap a l'Alameda, la part nova de Xinzo on es troben blocs de pisos nous. Torno a pensar en el contrast: ara aquí no es construeix cap vivenda amb l'estructura de garatge i pis superior. Totes les noves edificacions són blocs de quatre a set pisos d'alçada, amb les finestres i balcons perfectament alineats i delimitats. Res a veure amb les cases de les aldees o la part vella de Xinzo. Potser també això sigui un canvi cap endavant, cap a la modernitat.

Poc a poc comença a sortir la gent al carrer, sobretot homes grans que van amb bicicleta, (antigues BH descolorides). També passa alguna dona gran amb la bossa del pa buida en direcció a Dous de Maio. Me'n torno a l'Oficina de Turisme; l'acaben d'obrir. M'interessava tenir un plànol de Xinzo per identificar els carrers per on hi haurà la desfilada. No tenen pressa, però tampoc escatimen en informació. M'he endut dos plànols, informació sobre la regió de A Limia, més programes i adhesius de la Festa, informació sobre O Entroido..., (poca informació porta mals de cap, però l'excés crec que és pitjor!). Al sortir he anat en direcció cap al Toural, on hi ha el campament.

Segueix sense haver-hi ningú i ja són les 11:15 h.

A mig camí m'he trobat amb l'Olaia, una de les meves informants, també de la família (seblem els "Corleone" gallecs). Fa cinc anys que participa. És castrexa. Té 22 anys, estudiant universitària i soltera, així que forma part estable del grup celta. Està fent un cafè amb una amiga i, al veure'm passar pel carrer, m'ha picat pel vidre del bar. El seu grup havien de començar a treballar a les 10h. però no ha arribat ningú. Li comento la sensació ambivalent que he tingut aquests dies respecte al fet que fins a darrera hora els castrexos no s'han posat a construir les tendes i que, quasi d'un dia per l'altre ho han fet. Em diu que sempre s'ha fet així i que: per una banda, molts d'ells, tot i que estan de vacances, treballen a alguna ocupació d'estiu; o al sector serveis, o ajudant a la família al camp (l'agost és el mes clau a la collita del gra) i no es poden permetre estar molts dies fora del seu lloc de treball. I per altra banda, que l'experiència és un grau i que, tot i que hi ha entrades i sortides en els grups, sempre hi queda gent que porta tres o quatre anys a les construccions de casetes, amb la qual cosa coneixen sobradament els procediments. Si a això li afegim que sempre hi ha algun familiar de més edat que s'ofereix a ajudar-los, tenim el tema resolt.

També li he preguntat per les tendes dels romans, perquè no he vist ni rastre d'elles. Em diu que són més senzilles de muntar, una estructura metàl·lica, unes teles cobrint-la i un plafó d'entrada. Comencen el mateix dia d'inici a les 7h. i a mitja tarda ja estan llestes. Les raons que impulsen als castrexos a concentrar la construcció, es compleixen de forma més evident amb els romans: adults amb llocs de treball estables. Les casetes de romans no entren al concurs. Els celtes, a l'entrar a concurs tenen molta més feina. El premi és una petita quantitat de diners que els ajuda a sufragar les despeses de muntatge, menjars, vestimenta.... Li he recordat que m'havia de portar un llibre i la revista de la festa. M'ha dit que millor que vagi a la seu de l'Associació, que allí ho podré aconseguir. Tot i que és una mica tard (a les 11:30 h. he quedat amb en Manuel a la porta de l'Hotel per tornar amunt) m'acomio d'ella i m'aprovo cap el descampat. Efectivament: no hi ha cap membre dels castrexos. Pel que fa als romans, només es veu un grup de quatre persones que estan muntant una estructura metàl·lica de color blanc, semblant a les barnilles d'una tenda d'acampada, amb suports al terra de plàstic, del tipus que utilitzen els bars a l'estiu per assegurar les ombrel·les. Estan acabant de muntar-ho, sense massa esforç aparent. No es veu ni la coberta ni cap tipus de material que pugui servir per fer-la. Tampoc es veuen altres grups de teòrics romans ni materials al terra. No hi ha massa diferències amb ahir a la tarda, però les casetes celtes estan pràcticament acabades i donen la impressió real d'un antic campament castrexo (excepte la tenda "delicatessen camping camuflatge").

Torno cap enrere i m'endins de nou al casc antic per dirigir-me a l'Associació. I aquí ve la meva primera vergonya d'una aprenent d'etnògrafa: m'he perdut. Això no és com l'Eixample que dones la volta a l'illa de cases i tornes a lloc. És com un laberint. Finalment l'he trobat, dins hi havia en Daniel. M'ha regalat el llibre "O rio do Esquecimento" i la revista del 2009 (la d'aquest any encara no la tenen). Marxo cap a la Rua dos Viños; ara veig que hi ha teles vermelles penjades als balcons amb banderoles dels destacaments romans. Començo a tenir una vaga sensació que aprofiten l'estona que no estic per afegir o canviar coses a les meves espatlles per tal de veure si me n'adono. Fa una hora no hi havia res, (recordo que a una de les finestres on ara hi ha la banderola del destacament romà hi havia dues bombones de butà).

Poc a poc la ciutat va engalanant-se per a la festa. De mica en mica, amb petits detalls, es va marcant, cada cop de forma més insistent, que la festa és a prop. Les banderoles, com ja he dit, són totes vermelles, amb la identificació SPQR⁵⁰ de les legions romanes. Hi ha vuit repartides pels balcons del front i dreta de la plaça, prenent com a referència la nacional. A la Praza Maior ja hi ha més activitat, sobre tot per la Rua San Roque, que enllaça la plaça amb el parc de l'Alameda del Toural. El millor d'aquest carrer, a banda del forn que fa cantonada que venen empanades i de la pulpeira que només obra els dies de festa, és la botiga dels xoriços. No hi ha cap rètol, cap anunci, però si segueixes l'olor t'hi porta de cop. Surto a Dous de Maio. Ara el trànsit de cotxes és continu i el de gent també, cal baixar de les voreres al carrer per

⁵⁰ SPQR són les sigles de la frase llatina "Senatus Populusque Romanus" que significa "El Senat i el Poble Romà". Fou l'emblema dels estendards de les legions romanes, així com el nom oficial de la República i l'Imperi Romà.

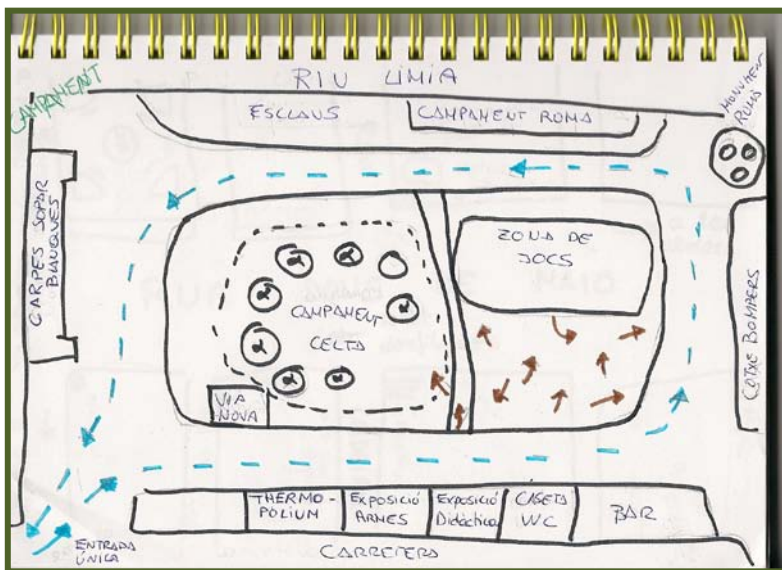
deixar passar a les dones amb carretons. En Manuel ja m'espera i ha aparegut el nostre taxi particular (el meu marit).

S'aixeca la boira. A poc a poc, lentament, com el despertar de Xinzo i els seus vianants.

4.2.5 – Dia 20 d'agost: Un primer tast de la festa

Avui al vespre és el tret de sortida de la festa. Baixem a Xinzo en cotxe i aparcuem a l'entrada de Dous de Maio. Són les 20:07 h. Vaig cap a San Roque per anar a la Praza Maior i veure com està l'ambient. Creuo la Rua dos Viños que està plena de terrasses amb gent sopant a base de tapes i vi. A la Praza Maior ja es respira aire de festa. Hi ha nens petits disfressats: un parell de romans però la majoria van de celtas (faldilla i cinturó de cuir, armilla de llana i espases de fusta o plàstic). Al mig de la plaça hi ha una dona que ven globus. Els cafès ja han parat completament les seves terrasses. Ocupen bona part de la plaça i les que estan a tocar de la Rua dos Viños dificulten l'entrada doncs estan molt a prop de l'escenari. Aquest ha sofert un gran canvi. Ja no es veuen les fustes: una gran tela el cobreix a la part superior i cau en faldons fins al terra. És, com no, de color grana. Sobre l'escenari hi ha una banderola amb la imatge de la lloba alletant Ròmul i Rem. Damunt l'escenari hi ha tres micròfons i tres columnes de porexpan blanc amb una cinta grana en forma de S. Totes les taules estan parades i ocupades, també hi ha gent que espera dempeus. La nacional és un constant passar de cotxes, a aquestes hores els camions no s'hi veuen.

Em desplaço fins al campament. El programa diu que a les 20:30 h. hi ha la concentració de grups. Mentre pujo per San Roque, m'avancen amb rapidesa una parella de mitjana edat vestida de romans: roba de seda brillant blanca i túnica blava. Avui el campament està rodejat de tanques altes de ferro i folrades de tela metàl·lica verda. Només hi ha una entrada possible: des de la Rua do Toural. A mesura que t'hi apropes se sent música celta gravada.⁵¹ Només entrar hi ha una mena de reconstrucció d'una petita casa romana amb un rètol que diu "Via Nova". Fins que no arribes al seu costat sembla que és un element fix. El cert és que es tracta d'una construcció d'attrezzo molt ben feta que deuen d'haver transportat i muntat. Hi ha dos camins per endinsar-se al recinte. Un surt recte amunt, l'altre es desvia a la dreta. Tots els que entren agafen el de la dreta i donen la volta al campament seguint el sentit de les agulles del rellotge. Jo segueixo el mateix camí.

Dibuix de la distribució dels espais del campament (extret de la llibreta de camp)

⁵¹ La música que s'escolta és "O son do ar" del grup gallec Luar na Lubre, especialitzat en música celta i molt popular a Galícia.

El primer que trobes és el campament celta. Està il·luminat per alguns fanals portàtils, les llums del carrer i pels diferents focs de camp encesos que hi ha “al jardí” de les casetes. Hi ha una dotzena d’elles i totes estan plenes de gent jove vestida per a l’ocasió, menjant, bevent i xerrant, tant dins com fora. A la porta de la primera caseta hi ha un romà, un peu dins i un fora, xerrant amb una castrexa. Més endavant, a la dreta, hi ha una carpa on s’exposen còpies de terrissa de l’època romana. Segons el que em va explicar en Daniel, aquest any hi haurà una exposició d’estrís romans. Aquesta nit encara no està del tot enllestida. Hi ha rètols que descriuen peces a taules sense res.

Al final del camí, tocant el riu, es troba el campament romà. Són molt senzilles i ara entenc a que es referia Olaia quan em parlava de la rapidesa en el muntatge el mateix matí de la festa. Les teles que les decoren ja porten cosides tires de roba daurades i encaixen perfectament a l’estructura de barnilles. El que sí hi ha són molts estris decoratius, taules baixes, cadires llargues, matalassos i coixins pel terra però amb cert ordre... Estan situades a esquenes del riu, en línia recta i a tocar l’una de l’altre. Al front, a uns deu metres, tenen el cercle que conformen les casetes castrexes. Una caseta té una bombeta a l’entrada però no hi ha fanals ni focs de camp. Ja són les 20:30 h. i encara estan arribant participants al campament, tant en grup com sols. Els espectadors i participants que entren al campament segueixen el mateix recorregut: donen la volta en el sentit de les agulles del rellotge. No és casualitat, el camí que surt recte està mal il·luminat i sembla que et dugui al no res, bé porta a quatre casetes, de color blanc, i que recorden a les típiques carpes de fira o d’actes a l’aire lliure, però una mica més grans. Totes de color blanc, sense portes i amb un gran número de cadires a l’interior, però totalment solitàries. En canvi la música, les veus, l’animació, la gent... és anant a la dreta. Entra al recinte un vehicle tot terreny de Protecció Civil. En breu ha de començar la desfilada. Segons el programa l’itinerari és: sortida des del campament, Rua do Toural, Rua Dous de Maio, Avda Madrid (la nacional) i Praza Maior. (veure plànol en pàg. 40)

Marxo cap a Dous de Maio. Ja hi ha un policia al costat d’una tanca blava, a la cruïlla entre Ladeira i Dous de Maio. Segueixen passant cotxes en ambdues direccions i també la gent s’ha animat a sortir i espera dempeus al lloc. Parlen entre ells, però no tan fort com els altres dies. Es saluden, en algunes ocasions les veus, abraçades i petons indiquen que s’han retrobat, avui es paren a parlar tranquil·lament, no com els altres dies que parlaven sense aturar-se. De vegades giren el cap en direcció al principi del carrer, controlant si arriba la desfilada. Són les 23h. Ja hi ha alguns balcons i finestres amb gent traient el cap. Des de les escales on estic (punt d’observació nº 1), veig la punta del campament. S’han encès els llums de les sirenes del cotxe de policia, però no es mou de lloc. Dos parelles de mitjana edat creuen en direcció al campament. Els segueixo a veure si estan preparats per desfilar. A l’alçada de San Roque m’aturo; se sent música de gaites i tambors, però aquesta vegada “en directe”. Venen en la meva direcció. Una banda de música compacta. La majoria van vestits de diari, però hi ha dos que han optat per la vestimenta celta. Van alineats i la música es va fent més ensordidora a mesura que s’apropen. Davant de tot hi van els gaiters, a continuació panderetes i després els timbals, que els toquen noies que fan malabars amb les baquetes i, tancant el grup, van els tambors. La gent que ocupava la via peatonal s’aparta a les cantonades per deixar passar la banda. Són les 23:10 h. Els cotxes continuen creuant el carrer.

Les terrasses i els bars que hi ha al camí per on ha de passar la desfilada són plens de gent. Hi ha grups asseguts al voltant de taules que són barriques de vi. Sobre la taula hi ha beguda i menjar i la gent xerra animadament. Me’n torno a Dous de Maio. Hi segueixen passant cotxes. Ara hi ha molta més gent esperant la desfilada, alguns asseguts a la parada de l’autobús i al banc del costat. El policia s’apropa el walki a l’orella. El cotxe amb els llums de les sirenes encesos continua al campament sense moure’s. Arriba un senyor gran amb un nen de la mà i es paren al costat del policia. Cada cop hi ha més gent i més finestres obertes. Ara sí que es nota el xivarri de la gent parlant, el soroll de les converses i les rialles comença a ser molt fort.

Ja ha començat la desfilada, el policia anuncia que en 2 minuts arribaran. Els cotxes ja només poden anar carrer amunt o avall, però no cap al Toural. El policia engega una llum groga en forma d’espasa que duu a la mà (els nens fan conya dient que és el mestre loda de la guerra de les galàxies), i es posa en mig de la

carretera desviant la circulació. Es comencen a sentir de lluny les gaites. La desfilada s'apropa i als aparadors del final del carrer es veuen els reflexos dels llums de les sirenes del cotxe de policia. Ja han aturat el trànsit en totes direccions. Un grup de vuit nois i noies joves creuen corrents sense mirar el semàfor i se'n van direcció a la música. Ara es barreja la música amb els crits dels participants celtes. Dos nois vestits de romans creuen per l'esquerra per incorporar-se a la desfilada. Tot i que arriben tard, no sembla que tinguin massa pressa.

Ja arriben. Davant de tot hi va la banda que abans pujava per San Roque; darrera els guerrers celtes. Se senten més els seus crits que les gaites. La gent ha anat ràpidament baixant el to de la veu. Ja no es conversa, més enllà d'algun comentari a la orella de la persona del costat. Fins i tot es fa callar un nen que crida. Mentre la banda segueix el camí, els celtes s'han aturat a la cruïlla on estic. S'ajupen un instant. Cinc, sis, set segons... de cop salten tot cridant "a por ellos". La gent aplaudeix. Fan una correguda d'uns pocs metres i tornen a començar. La gent aplaudeix encara més. Continua la comitiva. Una noia vestida de romana porta un fuet en una mà i l'altre subjecta una corda on porta lligats per les mans i la cintura a uns 20 esclaus celtes en filera. Entre grup i grup hi ha un espai generós, de vint o trenta metres. Curiosament, ningú travessa d'una vorera a l'altre mentre dura la desfilada. En el dia a dia aquest carrer és creuat contínuament per tothom, inclús amb carros de compra, bosses o materials més o menys pesats. De fet el lloc pel qual no es passa mai és, precisament, el pas de vianants. Però avui cap persona gosa creuar la desfilada, com si aquesta tingués uns límits físics o una tanca invisible.

Comença a sentir-se els so diferenciat dels tambors dels romans. Més forts, més greus i molt més rítmics ("marcando el paso"). El seu so es barreja amb les gaites celtes que s'han aturat a la placa Bispo Idacio. Els romans s'aturen per mantenir la distància. El grup d'esclaus, aturat a la cruïlla, comença a cantar una cançó tradicional gallega "A Carolina":

*A saia da Carolina / ten un lagarto pechado
Cando a Carolina baila / o lagarto dalle ao rabo*⁵²

La gent segueix el ritme de la cançó picant de mans i alguns s'animen a cantar. Els esclaus s'agenollen i fan reverències a mesura que passa la romana. La gent riu i aplaudeix, d'altres xiulen. Aprofitant l'aturada, el policia deixa passar els cotxes retinguts. Jo també aprofito per apropar-me fins al creuament amb la nacional (punt d'observació nº 2). La gent està esperant, alguns a la Plaça Bispo Idacio però el grup més nombrós està a la vorera de la nacional darrera dels rètols que marquen la distància a Madrid i Ourense. Des d'aquí es veu venir la desfilada en línia recta.

Ja arriba el primer grup. La banda no s'atura. Sense perdre l'alineació, donen la volta i enfilen nacional amunt direcció Praza Maior. Arriben els celtes i fan el mateix ritual que en el creuament anterior. L'Olaia m'ha vist i saluda aixecant la mà. S'incorpora de nou al ball celta. Quan acaben els crits, s'aixequen i giren corrents nacional amunt direcció Praza Maior. Els celtes van junts però no segueixen el pas, conformen un grup amb una distribució anàrquica, parlant els uns amb els altres fent pinya. Darrera d'ells hi ha una petita banda amb gaites i tambors, tots caracteritzats de celtes. Després passa la comitiva d'esclaus. No s'aturen i mentre caminen canten: "*Queremos comer*".

Alguns dels vianants segueixen la comitiva però no baixen a la carretera, ho fan des de les voreres. De nou el mateix. Els dies anteriors baixaven al carrer tan bon punt es creuaven amb un altre persona. Avui, s'arremolinen i fan cua per caminar, tot i que tenen espai per baixar a l'asfalt. En definitiva: es respecta l'ocupació del lloc per part dels membres de la desfilada. Sembla que hi ha una autorització i una prohibició tàcites en l'ús de l'espai en funció del diferent rol (espectador o membre de la desfilada). No hi ha cap força d'ordre que els impedeixi anar per la carretera.

⁵² Trad.: "la faldilla de na Carolina/ té un llangardaix engabiat/ quan na Carolina balla/ el llangardaix mou la cua.

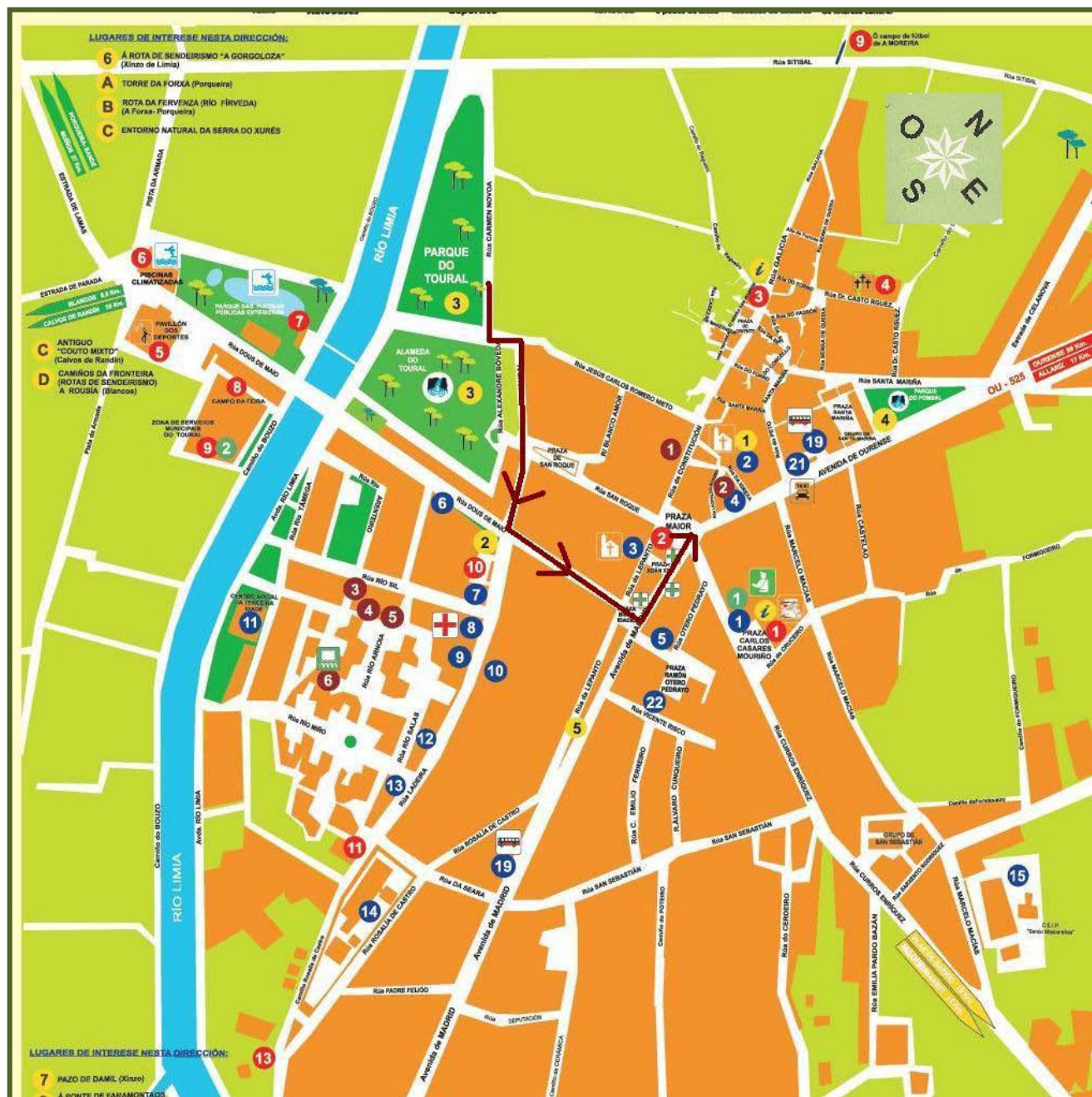
Darrera venen els romans. Encapçala la comitiva Décimo Xuño i la Deessa Juno. També s'aturen a l'encreuament amb la nacional. Ben alineades arriben les hosts romanes. Només se sent el ritme dels tambors, l'ambient sembla menys festiu, no hi ha crits ni cants ni aplaudiments. Els primers romans miren endarrere. De cop els tambors s'aturen i els romans recolzen a terra els estendards. Un dels nens que mira la desfilada comença a cantar "*queremos comer*" tal i com cridaven els esclaus. Se l'escolta perfectament en el silenci parcial que s'ha generat. Novament, algú li diu que calli. Ningú travessa el carrer. Se sent un crit d'un dels generals romans, s'aixequen els estendards i tornen a sonar els tambors.

Es reprèn la marxa. No desfan la formació ni al donar la volta per enfilear nacional amunt direcció Praza Maior. Després de Décimo i Juno hi van els centurions, els tambors, i al darrera una comitiva de dones. A continuació hi van els patricis portant cada grup la seva pròpia bandera. Tanca la comitiva el vehicle de Protecció Civil. Quan passa, la gent baixa de les voreres (ara sí), per anar darrera la comitiva. Com s'han aturat de nou, alguns aprofiten per saludar als amics que van desfilant. Però a distància i sense contacte físic. Els que desfilen fan un gest amb la mà, amb la cara, però no parlen. Estan en el seu paper.

M'avanço i vaig cap a la Praza Maior (punts d'observació 3 i 4). Està a vessar. La gent fa de tanca natural tallant la nacional, (o potser tancant l'única via lliure per la que podrien passar o fugir?). La comitiva va entrant a la plaça. Se senten aplaudiments i xiulets a la vegada. Un cop passa l'últim de la desfilada, els espectadors també s'endinsen a la plaça, com si no volguessin deixar marxar ningú. Se sent música celta pels altaveus de l'escenari. Hi puguen tres centurions romans amb les àligues i es col·loquen al darrera. Tot seguit hi puja Beltain i Ginicio i la gent aplaudeix. Tots dos porten torxes enceses. Darrera hi puguen Décimo i Juno que també duen torxes enceses. Finalment, s'incorpora a l'escenari la Deessa celta Cal-laech. La música s'atura.

Es desapareixen els flashos de les càmeres de fotos. Tothom està expectant mirant l'escenari. Quan del grup avança un home de mitjana edat cap als micròfons, es fa el silenci a la plaça. Comença a parlar. Segons em confirmen després és el narrador. Porta una túnica vermella a l'estil romà, amb una cinta daurada al cap. La gent escolta en silenci el seu discurs de benvinguda i invitació a la festa, i a continuació es procedeix a encendre els tres focs. Mentre parlen Décimo i Juno els celtes (molt més nombrosos que els romans), xiulen. Quan arriben els parlaments de Cal-laech, Ginicio i Beltain els celtes aplaudeixen i criden. La gent es deixa portar pels seus crits. Els romans resten en silenci. Anuncien pels altaveus que Tamara Canosa (actriu gallega molt popular aquí), farà el pregó de la festa. Un cop finalitzat la banda de música comença a preparar-se. Es situa davant l'escenari, deixant-lo a l'esquena i comença a tocar. La gent ha fet espai, semblant a un camí, com si esperessin que anés a començar la marxa. Tornen a veure's molts flashos.

A la plaça han anat entrant els grups a mesura que arribaven, però tot i això sembla que cadascú té el seu lloc. Davant de tot, a tocar de l'escenari, s'ha col·locat la banda. Al costat dels altaveus i a la dreta les tropes romanes. Darrera la banda i ocupant la part esquerra i central, hi ha els celtes. Els espectadors estan repartits per tota la plaça, però sempre per darrera dels grups que desfilen. S'ha acabat la música i els participants ja s'han dispersat. Les terrasses continuen plenes. Tothom mira en direcció a l'escenari, com si esperessin que comenci de nou l'espectacle. Només se sent la remor de la gent que parla. Al carrer dels vins no hi ha rastre del Macelum. Són les 00:37 h. La festa continua al campament, però només per als grups participants. Marxo cap a la nacional. No hi ha gent, però continuen circulant cotxes. Arribo a Bispo Idacio. En un racó, un grup de gent jove xerra, uns asseguts al banc i altres sobre el pedrís de la font que hi ha al mig de la plaça. Enfilo Dous de Maio amunt. No hi passeja ningú. Passa algun cotxe en direcció al centre. Els bars encara estan oberts, però dins només estan els cambrers. Torno a casa. Passem amb el cotxe pel costat del campament. Els grups van arribant i la gresca comença a escoltar-se de lluny. Tot i que la festa sigui pels participants, sembla que hi haurà més d'un que avui dormirà poc: s'endevina una nit llarga.

Itinerari de la desfilada del dia 20 d'agost

4.2.6 – Dia 21 d'agost: Desfilada multitudinària

Segons els programa a les 12h. comencen les activitats. Dous de Maio ha reprès el seu ritme diari. Molts cotxes amunt i avall i la gent passa de pressa carregada amb bosses, (per cert, molts creuant el carrer com sempre, és a dir, a considerable distància del pas zebra). És dissabte, dia de compra. Les dues voreres van plenes de gent, tot i això hi ha més moviment a la dreta que és on hi ha l'ombra i les botigues. Fa sol i la calor comença a ser intensa. A la cantonada amb la nacional hi ha un policia local que dirigeix el tràfic fent sonar el xiulet repetidament. Avui la plaça Bispo Idacio és plena. A tots els bancs hi ha senyors i senyores grans asseguts embadalits.

Tallo per la Rua dos Viños. A l'entrada hi ha una tanca prohibint el trànsit rodat perquè una mica més endavant comença el Macelum (mercat d'artesanía). Han muntat les paradetes a primera hora del matí. Estructures senzilles, a mig camí entre la carpa ja fabricada i els suports amb fusta típics dels mercats firals. Hi ha molts vianants que s'hi passegen, però pocs aturats a les parades. De fet algunes encara no tenen tot el material sobre les taules i les endrecen en aquest moment. Tot són productes artesanals: olis curatius, caramels de fruita, arracades, collarets i anells de ceràmica i vidre, instruments de fusta, cinturons i altres estris de cuir. Hi ha quatre joves davant d'una parada que ven corns, calaveres i estris d'ossos imitant els de procedència celta. També tenen clauers de metall amb simbologies celtes. Les parades arriben més enllà de la Rua da Igrexia. Desfaig el camí. El venedor d'instruments de fusta fa sonar una flauta. La gent s'hi atura al davant: la música desvetlla el seu efecte hipnotitzador. Un home jove ve en direcció contrària a la meua. Seguim caminant i jo minoro el pas, ell fa una passa cap a la dreta. Finalment paro la marxa per a no xocar. No he tingut tanta sort amb el nen que venia pel darrera. Va despistat mirant les botigues. Me'l miro i m'adono que no m'ha vist. M'aturo i em moc a l'esquerra. Tot i això el xoc ha estat inevitable. Quan nota el cop aixeca la vista. Ens mirem, somriem i seguim cadascú el nostre camí. Formen part d'aquelles relacions practicades però no apreses, passejar, caminar pel carrer evitant xocar (o no) amb els altres vianants.

Arribo a la Praza Maior. La intenció és seure en una terrassa i, mentre prenc alguna cosa, observar l'anar i venir de la gent; a veure si d'aquesta manera, menys visible, m'apropo més a l'observació flotant. Veig un senyor i dues dones grans que s'aixequen d'una taula que està sota una ombrel·la. Accelero el pas per arribar i m'assec. Trec la meua inseparable llibreta i el bolígraf i miro el meu voltant. Al cap de força estona ve el cambrer. Demano un most. No triga gens a portar-me'l acompanyat d'una safata amb patates fregides de bossa. Tot i estar a l'ombra fa molta calor. Les terrasses dels quatre cafès de la plaça estan plenes, hi ha gent que espera pacient dempeus a que alguna es buidi. No esperen massa, és un continu aixecar-se i ocupar les taules, com si tothom fos conscient que no s'ha d'abusar de la sort. La gent s'hi asseu, pren alguna cosa (des de cafè fins a vermutts passant per refrescos de tot tipus), xerren animadament i després s'aixequen per passar el torn a nous grups. La terrassa on sóc és al marge dret entrant des de la nacional. La gent que creua la plaça ho fa en filera. Entren pel marge dret i passen a tocar de les taules de les terrasses de la dreta. És l'únic tros on hi ha ombra; al mig hi cau el sol de ple.

Cada vegada hi ha més gent dempeus a les terrasses esperant seure. A la meua esquerra hi ha la nacional. El flux de cotxes és constant. S'ha aturat davant del semàfor un autobús amb el trajecte Suïssa – Espanya. Va a mig omplir. Per darrera meu passa una dona de mitjana edat seguida per tres nens, tots tres vestits de romans: túnica blanca, capa vermella, sandàlies de cuir marró i espasa de plàstic al cinturó. Un home jove i un nen van agafats de la mà i creuen la plaça des de la Rua dos Viños cap a la nacional. El nen mira enrere cap a l'escenari i es deixa anar de la mà. Cada cop està més despistat mirant l'escenari; hi ha dues banderes amb l'inscripció de Festa Do Esquecimento i, en mig, la fotografia de la lloba alletant a Ròmul i Rem. L'home crida al nen, però aquest no el sent. De sobte es dona la volta i veu que és lluny i arrenca a corre cap a ell.

La plaça és travessada contínuament per la gent. Una noia que acaba de seure a prop meu crida "guapo"! i veig aparèixer per darrera un noi vestit de romà. El noi somriu i la saluda, però s'atura a una taula que tinc davant amb una parella amb dues criatures. Deixa que la nena s'emprovi el casc. Els de la taula riuen.

Torna a agafar el casc, saluda als de la taula i creua la plaça per l'ombra, en direcció San Roque. Passa el cambrer i li demano que li dec. Em diu 1€. Miro el moneder. És ple de quincalla i un bitllet de 50€ (els caixers ja no donen bitllets petits, deu ser una estratègia per a que gastis més). Li dono el bitllet. Mira per sobre la meva espatlla dins del moneder i es queda callat. Miro el moneder i li dic que no tinc suficients monedes. Em diu: "*Sí, sí que tés*". Començo a mirar les monedes i a contar-les. Efectivament, porto quasi un euro just, m'han sobrat 10 cèntims!! Quin ull té aquest cambrer: des de sobre la meva espatlla ha sabut que tenia prou monedes per pagar i per la propina. L'activitat a la plaça sembla que s'ha aturat una mica. Tothom està assegut i no hi ha gent fent cua a les terrasses. Són les 13h. Potser és el moment de marxar, sóc la que fa més estona que estic asseguda. Guardo la llibreta, em penjo la motxilla a l'esquena i creuo la plaça a fregar de les terrasses de la dreta (per on no toca el sol) amb la intenció d'anar al campament i veure les activitats que indica el programa.

Són les 13:46 h. M'he assegut, a les escales del darrera del museu Do Entroido. Escric a la llibreta mentre espero a la família que em passin a recollir. Quan he sortit de la Praza Maior he visitat el Macelum. Estava més animat, les parelles que passegen amb cotxets de criatures han de fer eslàlom per passar. Avui no es veuen nens disfressats de celtas. Enfilo San Roque amunt en direcció a l'Alameda do Toural (al campament). A la placeta del final del carrer hi ha instal·lades unes quantes parades més d'artesanía. No hi ha públic, la gent camina decidida cap al Macelum més gran. La xurreria que hi ha a la cantonada ara està tancada, però ahir al vespre, durant i després la desfilada estava oberta i despatxant xurros i porres a bon ritme. Segueixo camí cap al campament. A mesura que m'hi acosto sento la mateixa música celta d'ahir: "O son do ar".

Tinc el primer descampat a la meva esquerra i vaig per la vorera. M'endinso al campament. La caseta amb la inscripció "Via Nova" avui està oberta. A dins es veu un mapa de les províncies de la comunitat de Galícia. Fora hi ha una noia vestida de romana amb una paradeta amb programes de la festa, adhesius i també té a la venda els llibres que ahir em va regalar en Daniel. Sense ser del tot conscient, faig el mateix recorregut d'ahir, agafo el camí de la dreta i recorro el campament. Avui hi ha un parell de carpes blanques més, però clarament separades de la filera d'ahir. A la primera hi ha la Degustació Thermopolium: "comer e beber ó xeito⁵³ romano". Al costat hi ha una taula amb plats plens d'espècies i davant una altra amb un peix assecat, alls, i d'altres productes. Al costat de la taula gran hi ha un petit molí de pedra on fan demostracions de com molien el blat i la civada per fer pa. A la segona carpa hi ha una exposició d'indumentària romana: escuts, llances, cascs, i uns maniquí amb malles de lluita. Molts d'ells ja els hi havia vist al local de l'associació. No hi ha ningú aquí. A continuació, una exposició didàctica rememora els jocs dels nens romans. A terra hi ha "l'obradoiro de arqueoloxia", uns petits rectangles de fusta amb sorra on ensenyen als nens com s'excaven els jaciments i es classifiquen les troballes. Per tota la parada hi ha diversos pòsters penjats amb informació sobre la vida romana: les creences, el llegat, les monedes, els costums... És l'última parada del costat dret. A l'esquerra està el centre del campament celta. Encara es veuen els restes de la festa d'ahir, sobretot taules parades amb gerres i gots de vi. La majoria dels participants celtas són dins les tendes o sota els porxos de tela, ja que el sol no dona treva. Es veu algun sac de dormir. Un jove celta ha agafat una mànega d'aigua i ha començat a mullar el terra de sorra. Alguns es fiquen sota l'aigua per calmar la calor. Hi ha un termòmetre integrat al cartell anunciador de la farmàcia que està a tocar de Bispo Idacio a on fa una estona s'hi podia veure una indicació de 33º C. (i això que està ubicat a un lloc sense llum directa del sol).

Està més animada la part romana (afegiria que això és perquè hi ha ombra). Estan al final de tot del campament. Com aquí hi ha més arbres no hi fa tanta calor. Més endavant hi ha dues noies joves vestides de romanes, una parla pel mòbil mentre l'altre empeny un cotxet. Davant tinc un grup de celtas: dos més grans que juguen amb les espases de plàstic a lluites amb quatre nois petits. Al cercle de les tendes celtas hi cau el sol directament. Totes les tendes tenen el seu nom: Guerreiros da Breogán, Ara Pacis... Es veuen joves xerrant dins les tendes. Em trobo amb l'Olaia. Va acompanyada de dos nois del seu grup. M'explica

⁵³ Xeito es un dels termes gallecs amb més accepcions. Normalment es el context de la frase o la situació qui li donen significat. En aquest cas, la traducció més adient seria la de "estil" o "manera".

que ara molts han anat a casa seva a buscar el dinar i que el porten al campament. Aquests dies de festa es passen les 24h a les tendes. Bé, els més grans passen la nit i dormen al campament, els més joves va a criteri dels pares (criteri molt influenciat, segons em diuen, pel fet de si hi ha germans grans amb ells). Acabo de donar la volta. Al final del descampat hi ha dos operaris que col·loquen taules i cadires sota unes carpes.

El sol crema cada cop més (sóc conscient que ho he dit moltes vegades, però és poc freqüent en aquesta terra, que té moltes i fortes variacions tèrmiques, que sigui tant intens com avui). Marxo del campament en direcció Dous de Maio. Ja no hi ha gent que s'apropi al campament, més aviat segueixen direcció contrària, o bé cap al casc antic o Dous de Maio. Hi ha menys cotxes. Cal dir que durant aquests dos dies d'inici es veuen anar i venir gent disfressada d'un i altre bàndol. Ningú se'ls mira de forma insistent, formen part d'aquest entramat urbà que està de festa. Se'ls veu sortir de cotxes, de botigues, creuar els carrers i les places i no criden l'atenció de ningú. Els més menuts són els que se'ls miren, però no pas amb sorpresa.

Hem anat a casa a dinar i, de nou, tornem a Xinzo. Aquesta tarda les activitats són al campament. Aparquem a Ladeira. Són les 17:54 h. A Dous de Maio no hi ha activitat. Les botigues estan obertes, però no hi ha ningú a l'interior ni tampoc passejant. La intenció és anar en direcció al campament. Agafo les escales que fan dreuera i que em porten a l'Alameda do Toural. Hi ha dues noies joves assegudes de costat sobre la gespa. Tots els bancs que estan a l'ombra estan plens. Darrera la font hi ha un amb una colla de nois i noies joves amb indumentària celta. El banc el fan servir de taula per les ampolles i els gots. A la zona de nens no hi ha ningú. La zona de carretera i aparcament està vallada per tanques i cintes de plàstic que indiquen "policia local". Al costat de les grades ja no hi ha les muntanyes de sorra, està dispersada pel terra. Malgrat les tanques, hi ha cotxes aparcats al voltant. Entro al campament per la caseta "Via Nova" que està oberta.

Em trobo a l'Olaia. Va vestida de carrer. Diu que té pressa que encara ha de canviar-se però que avui no la busqui de celta, que va de romana. Sorpresa! Té uns amics en una caseta romana i li han demanat que desfilí amb ells perquè han tingut baixes de darrera hora. Ens acomiadem, ha d'anar a buscar el vestit i després a casa seva i la desfilada comença a les 19h. Ja han completat l'exposició d'armament romà. Han posat les espases i una breu explicació del seu ús. Sento crits i riures que provenen de la zona romana. M'hi apropo. Estant fent els "Xogos celtas e romanos". Davant de les casetes romanes han delimitat un perímetre amb cordes al seu voltant. Els espectadors es situen darrera. Molts d'ells són els joves de les casetes celtes i romanes. Els espectadors semblen agrupats: els romans fan grups per l'esquerra, a tocar del seu campament, mentre que els celtes estan a la punta i a la dreta, més a tocar del seu. Als jocs només hi participen celtes i romans. Els celtes els tripliquen. Molts dels que estaven mirant els jocs s'han apropat a veure les "Bodas i Nasciturus". Aquí la gent està més apinyada. Davant del sacerdot no hi ha ningú, és l'espai reservat per als participants de les bodes o batejos. Es comencen pels Nasciturus i després hi ha les bodes. Tots els participants van vestits a l'estil romà. Cap dels espectadors de carrer s'han afegit a l'activitat.

Mentre la jutge dels jocs i la noia que explicava les normes van recollint la corda, el sacerdot anuncia pel micròfon que a les 19h. comença la desfilada. Cal que els grups es vagin formant a la vora del riu que és on comença. Són les 18:55 h. Marxo a Dous de Maio, a la cantonada amb Ladeira. Al passar per l'Alameda del Toural hi ha un senyor vestit amb una túnica taronja, assegut a la gespa que sembla que estigui meditant.

Pujo les escales fins a Dous de Maio. Hi ha força expectació. A tres de les cantonades amb Ladeira hi ha gent. La quarta té els contenidors d'escombreries. La majoria està al costat del policia local que ja té la tanca preparada per tallar la circulació. Els cotxes segueixen circulant en totes direccions. La gent avui ha sortit més al carrer. No es veu ningú als balcons i finestres. Potser el temps i l'horari acompanyen: no fa fred, però tampoc el sol aixafa a aquestes hores i encara dona prou llum com per gaudir de la desfilada. Cal tenir en compte que ahir es va fer a les onze del vespre i demà està previst que comenci a les nou, ja

de nit. Dous de Maio és un formiguer de gent que marxa apressa amunt i avall buscant un bon lloc i amb bona visibilitat. Ja són quasi un quart i encara no es veu moviment de grups. Vaig cap al principi de la desfilada. El cotxe de policia ja té les llums de les sirenes en marxa, però ni castrexos ni romans estan preparats al darrera. Torno a la cantonada de Ladeira. Es comença a sentir la música de gaites. El cotxe de policia ja és a dalt de tot de Dous de Maio, són les 19:25 h. El Policia que està a la cantonada amb Ladeira només deixa creuar els cotxes a l'altre banda del carrer, no deixa de fer sonar el xiulet per a que s'afanyin a creuar. Els semàfors ara només serveixen per donar color a la tarda.

Des de lluny es veu com la desfilada l'encapçala Beltain. Se senten tambors. Els espectadors es col·loquen entre mig dels cotxes. Cada vegada arriba més gent a Dous de Maio, sembla que el so dels timbals i les gaites els ha despertat de la letargia. Avui el recorregut de la desfilada és una mica diferent. Segons els programa comencen al campament, al marge del riu Límia, baixen per Dous de Maio, C/ Lepanto, Avinguda Madrid, Praza Maior i Praza Carlos Casares (veure plànol en pàg. 46). Arriba un primer grup de celtes, tots fent pinya, però sense seguir el so dels timbals. A una distància considerable (més de 50 metres) arriba un segon grup de celtes. Cada grup porta un llençol amb el nom del seu clan pintat i enganxat en una branca d'arbre. Sembla que la primera nit de festa ha deixat petjada. Ja no tenen la frescor d'ahir. Avui arrosseguen els peus i el caminar és més aviat lent. Se senten gaites, tambors i molt de murmuri de la gent que hi ha al carrer. Tot i que hi ha més grups de celtes i més nombrosos que ahir al vespre, avui no canten, ni criden ni corren. La distància entre grups és, en general, més gran que ahir. Són a punt d'arribar els esclaus. Avui no canten consignes, simplement avancen pel carrer. Ja comencen a sentir-se de lluny els tambors rítmics dels romans. Sembla que aquest repicar ha produït un efecte crida: ha començat a aparèixer més gent. De nou parlen en un to de veu més baix de l'habitual.

Arriba el primer grup de romans encapçalat per Décimo i Juno. Desfilen en tres rengleres. Davant de tot els romans caracteritzats amb millor vestimenta, casc i capa, porten els estendards, les files que toquen les vores de la carretera són soldats, mentre que a la fila que va al mig hi van les dones i alguns nens i nenes. El color que predomina en la vestimenta és el color blau dels vestits i el marró cuir dels petos que duen sobre. Tots porten espases i uns escuts rectangulars grans. Seguint l'ordre hi van els tambors, a banda i banda de la carretera i darrera un altre grup de dones. Aquí desfila avui l'Olaia. Arriba un nou grup de romans, la "Legio VI". Hi desfilen pocs soldats, sobretot hi ha músics. Van arrenjerats en dues fileres. Darrera hi ha un altre grup de dones, totes vestides amb saies blanques llargues fins als peus. Va resguardat per un grup de soldats també vestits de blanc i amb cuirasses de color plata. Els cascs són de ferro. Duen llances i escuts rodons. A una mica de distància arriben els "Patricius Limicus", la representació civil de la ciutat. Darrera, en dues fileres, van les dones patrícies, totes vestides amb saies verd clar fins als peus, amb un fermall color or al costat esquerra sobre el pit i amb una diadema daurada que els subjecta el cabell.

Darrera d'aquest grup arriben "els convidats". Cada any conviden algun grup d'alguna comunitat espanyola que també rememoren festes romanes. Aquest any ha vingut un grup de Cartagena. Tot i que no porten cap distintiu, tothom sap que són els convidats. Són tot noies, amb uns vestits llargs blancs i amb unes capes curtes de color vermell. La que encapçala el grup porta una llança sota el braç dret (després en confirmaran que fa el paper de la deessa Minerva).⁵⁴ S'han aturat a l'alçada de l'Hotel Xinzo per poder mantenir la distància amb els altres grups. Aprofitant la pausa, una de les noies de la desfilada s'apropa a "Minerva" i li arregla el casc. Tots els grups s'han aturat a Dous de Maio. La gent segueix a les voreres, alguns avancen la desfilada per tornar-los a veure més endavant.

De sobte, per sobre de la música, se sent el crit d'un general romà i els grups que estan a tocar de la Plaça Bispo Idacio reprenen la marxa. Darrera de tot arriben "Las Fuerzas de Choque". Durant l'estona que ha durat la pausa han mantingut la formació: cos recte, les cames separades, llances recolzades a terra i totalment immòbils. El general del capdavant s'ha girat cap als seus soldats, després dona mitja volta, i

⁵⁴ En la mitologia romana **Minerva** es la deessa de la saviesa, de les arts i les tècniques de la guerra, a més a més de ser la protectora de Roma i la patrona dels artesans.

quan el grup de davant comença a marxar, enlaire el braç dret on du l'espasa i comencen la marxa. Van ben arrengrats en dues fileres. Davant hi van tres generals que formen un triangle. Al reprendre la marxa han encès bengales vermelles que, sumat al fort repicar dels tambors, donen sensació de poder i força. Els generals del davant porten la vestimenta de color blau fosc, mentre que els soldats del darrera van vestits de grana. Per sobre, tots porten uns petos de color cuir amb filigranes daurades. Els que duen els estendards van engalanats amb el cap i la pell d'una guineu. Tots porten escuts i espasa. Darrera d'ells hi van els músics. Tancant la desfilada va el vehicle de Protecció Civil.

La gent s'ha quedat aturada, com esperant que passi algú més. Quan veuen que ja han passat tots aprofiten per creuar el carrer d'una vorera a l'altre. Alguns van en direcció al carrer San Roque per fer dreuera cap a la Praza Maior, altres es fiquen en el bar de l'Hotel i d'altres van cap a la nacional per tornar-los a veure passar. El Policia Local retira la tanca i comença a donar pas als vehicles .

Marxo cap al creuament entre la Nacional i Dous de Maio (punt d'observació nº 2). Avui, en lloc de baixar en línia recta, abans de la plaça giren a la dreta pel Carrer Lepanto. És un carrer estret de cases velles, no hi ha botigues i va a parar a la nacional. En aquest punt sembla que el grup de celtes està més animat. Ja no van a tanta distància els uns dels altres. Aquí la gent està concentrada sobretot a la vorera de la plaça. Les noies del supermercat han aprofitat també per sortir a veure la desfilada amb les bates de treball. Marxo cap al tercer punt d'observació. Aquí els espectadors ocupen totes les voreres. Les bancades de la Praza Maior les fan servir de grades, la gent s'hi ha pujat dempeus per veure la desfilada. La nacional està tancada pel cotxe de Policia local. Molts han preferit quedar-se darrera les tanques que hi ha a les voreres. Hi ha una dona que ha assegut un nen petit a la tanca i l'aguanta per darrera. Hi ha algun nen petit pujat "a coll i bé". Els celtes ja quasi han arribat, però s'han quedat fora la plaça. Després arriben els esclaus. S'han assegut a la vorera, però tampoc han entrat dins i això que els romans ja quasi estan a "les portes" de l'entrada. Els celtes estan a banda i banda de la nacional com fent passadís als romans, també és fora el guerrer Betain.

El primer grup de romans (l'encapçala't per Décimo) s'ha aturat a 100 metres de la plaça. Aquest moment és aprofitat pels celtes per començar a cantar: *"Es romano el que no bote, es, es!!!"*. Alguns espectadors joves els segueixen cridant, però pràcticament ningú segueix la instrucció de donar bots. Sona la música i els romans, a bon ritme, s'endinsen dins la Praza Maior i van col·locant-se al costat dret. Quan passen el grup de patricis la gent aplaudeix i també quan arriben "Las Fuerzas de Choque", les més aplaudides fins ara. Els celtes segueixen amb els seus càntics i, seguint al cap Beltain, s'han col·locat darrera de l'últim grup romà. S'han aturat a 100 metres de la plaça per deixar que entrin. Quan el grup d'esclaus ja és dins, se senten els corns celtes, llavors tots els celtes units es col·loquen davant mateix de l'entrada de la plaça. S'ajupen i fan sonar les espases fregant-les al terra. Deixen de sonar els corns i se sent un crit de guerra, de cop s'aixequen tots cridant i entren corrents a la Praza Maior. Van a buscar el seu lloc dins la plaça.

És en aquest moment quan la gent comença a entrar a la plaça. Fins llavors han respectat aquest espai, sense tanques ni tires de plàstic, pero ara, en un "tres i no res" tothom ha entrat. També el cotxe de policia ha desaparegut. La Rua dos Viños és plena. Les persones ocupen els espais de la ciutat, passegen, van als bars, es senten als bancs,... però ningú marxa. Dono voltes pels carrers. Em creuo amb gent que reconec pels seus vestits que, com jo, van amunt i avall. Cap a les 00:15 h. tornem cap a casa. Començo a comprendre l'estat físic dels castrexos. Estic rebentada. I això que ni he desfilat, ni he preparat res!!.

Ara que m'adono, la desfilada ha finalitzat una vegada més a la Praza Maior, i no pas a la Praza Carlos Casares (on està el Concello) tal i com resa el programa.

Itinerari de la desfilada del dia 21 d'agost

4.2.7 – Dia 22 d'agost: “A conquista do Rio Lethes”

Són les 17:28 h. i, segons els programa, el creuament del riu és a les 18h. Els accessos al marge dret i al pont de vianants estan tancats per cintes de plàstic amb la identificació “Policia Local”. Enmig de l'espai tancat hi ha dos joves de Protecció Civil que controlen que ningú sobrepassi el perímetre. Hi ha una filera de dones romanes col·locades davant la porta, com fent un camí. A l'illa del mig, la que van netejar fa uns dies, hi ha gent amb càmeres de fotos. Alguns porten identificació penjada a la samarreta, deuen ser reporters de diaris. N'hi ha tres que no porten cap tipus d'identificació.

Estan fent proves de so. Des d'aquesta banda ja no es veu el riu, hi ha tantes fileres de gent que ja no hi ha visibilitat. Crec que serà millor ubicar-me a l'altra banda que no hi ha ningú. Des del pont dels cotxes la visualització de la zona per on han de creuar és pràcticament nul·la. La distància és llarga, i el pont de vianants encara ho dificulta més. M'assec just darrera de les bandes de plàstic a tocar del pont de vianants al marge esquerra. Tinc un arbre a prop, però malgrat això, l'observació és bona. Un noi amb gorra, tot vestit de gris, salta les tanques del pont de vianants i el creua fins l'altre costat. Comença a arribar gent a aquesta banda. Ja s'ha omplert tot el costat dret de les cintes. Un noi explica que està tancat per a que passin els romans, que un cop el travessin, deixaran passar a la gent. A l'altre riba, davant les tanques de fusta, s'han format sis o set fileres de persones. Altres han optat per pujar pel marge i estan instal·lats a la vorera fins més enllà del pont de vianants. Des d'on estic, es barreja el xivarri dels que s'apleguen a l'altre costat del marge del riu. Són quasi les 18h. i la gent va arribant a marge i marge del riu buscant un bon lloc. En aquest costat, un nen i una nena petita han creuat la barrera de cintes i s'han assegut al davant. Els homes de protecció civil se'ls han mirat, però no els han dit res. Ja fa 10 minuts que hauria d'haver començat. La nena s'aixeca i li diu a un senyor gran, que identifica com l'avi, d'apropar-se al marge del riu. Li diu que no s'hi pot anar. Es conforma i es torna a seure on estava, al costat de les cintes. El noi de la gorra grisa, ara parla amb els de protecció civil.

Ara el pont dels cotxes està ple de vianants. Se senten uns timbals que provenen des del fons de la pista, però no es veu encara cap personatge. Comenten que altres anys la gent es podia posar en el pont de vianants, un senyor diu que l'han tancat per seguretat, que hi ha esquerdes i que potser no aguantaria el pes de tanta gent. D'altres comenten que abans la gent es podia posar amb tranquil·litat en el marge del riu i que aquesta banda mai l'havien tancat. Una altre senyora gran comenta que no es veuen els castrexos. Altres anys estaven a l'illeta del mig del riu, però aquest any està envaïda pels fotògrafs. Se'ls nota una mica contrariats perquè han canviat les coses.

Continua el soroll dels timbals des del fons de la pista. Ja fa mitja hora que hauria d'haver començat la representació. Al fons de la pista es veu un personatge, un senyor baixet embolicat amb una túnica blanca. Sembla el sacerdot romà. Es sent un murmuri més alt i, al fons del camí de sorra, es veuen les primeres hosts romanes i al cap davant Décimo. El sacerdot continua el camí i parla fluixet amb els de protecció civil. Avancen els personatges de Décimo i Limo Braco, de fons es veuen arribar guerrers romans. El noi de la gorra gris parla pel mòbil. El sacerdot i els altres dos personatges parlen entre ells, porten uns micros amb una vareta a la cara que apropa el capçal a la boca i deixa les mans lliures. En Décimo va passejant-se pel marge del riu. La gent està callada i no es mou del lloc; tot i això encara es veu gent que va arribant a costat i costat. Crec que ara mateix pot haver-hi aproximadament unes dues mil persones a banda i banda del riu. De cop se sent algú que fa proves de so per la megafonia, bufen als micròfons, es sent el típic 1-2-3... Comença a sentir-se música de pel·lícula de romans (Ben-hur, per ser exactes). En aquest marge el de la gorra gris continua parlant pel mòbil, tranquil·lament. Són les 18:22 h. i la gent continua esperant al seu lloc.

Torna a sonar la música, amb més volum. S'apaga i se sent la veu del narrador que comença a explicar la història. Ara el silenci és absolut. El narrador comença: *“135 aC, estamos na época da dominación romana... Llegaron a Hispania coa ambición, e a cobiza do ouro e das riquezas que aquí se agochaban... (...) os distintos pobos que habitaban a península, crearan unha heroica resistencia contra o invasor, aliándose tribos que ata entón eran feroces inimigas. As lexións romanas, comandadas po-lo Cónsul*

*Décimo Xuño Bruto, (...) chegaban a veira esquerda do lendario Limia, tamén chamado Flumen Oblivionem*⁵⁵ Després, s'inicien els diàlegs entre l'àugur, el tribú, un centurió i Décimo. És en aquest moment que s'explica la llegenda del mític riu. La gent continua en un silenci sepulcral. Els nens han deixat de corretejar i no hi ha moviment, es veuen els flashos de les càmeres de fotos. Décimo es mostra molt enfadat amb els seus soldats ja que no volen travessar el riu, creu que tot són supersticions i demana prediccions a l'àugur que li dona les pitjors possibles. Al veure's contrariat l'enuig creix. Un dels centurions li recorda: *"somos o cabo do mundo, os galaicos son adoradores do auga e das fontes. Iste rio é la frontera entre os mortos e os vivos. Non imos cruzare."*⁵⁶ Es fa un gran silenci. Ara és un soldat que diu: *"onte os soldados escoitaron os lobos e ladrar os cans, teñen medo"*⁵⁷. És l'àugur l'encarregat d'explicar el significat: *"Non eran cans normais, era o cancerbero que garda a porta dos mortos. Os ladridos non eran dos cans sinon das animas dos mortos"*⁵⁸

El silenci dels espectadors és colpidor. Molts ja coneixen la llegenda però sembla que el recordar el mite produeix un efecte esfereïdor, de paralització. Els nens que tinc al costat que abans jugaven amb unes branques, fa estona que no s'atreveixen a moure's, tenen la mirada fixa al destacament de soldats. Sona de fons una música a to suau. Décimo s'apropa als soldats, pren l'estendard de l'àliga a un d'ells. S'atura la música i comencen a repicar els tambors. Décimo baixa al riu preparat per travessar-lo. Es fica dins. L'aigua li arriba a la cintura (algú comenta, amb to divertit, que l'aigua ha d'estar molt freda). Alguns espectadors d'aquest costat del marge, passen per davant dels soldats aturats i s'apropen al riu per veure-ho millor. Quan Décimo arriba a l'illa del mig, la gent comença a aplaudir i es disparen de nou els flashos. Fins i tot un dels romans s'aparta de la formació i es posa darrera d'un arbre a fer fotos. Un cop al mig, Décimo torna a parlar: *"Roma trae civilizacion e cultura, non quere someter as tribos, simplemente facer una nueva e gran civilizacion. Terra dos limicos, son Décimo Xuño Brutus, que entra nestas descoñocidas terras dos Galaicos, ignotas para Roma, nos cínfins do océano. Traio a lei, a orde e a cultura. Con nos seredes unha terra mais prospera e civilizada."*⁵⁹

La gent torna a aplaudir amb ganes. Décimo mira cap als soldats i els crida un a un per a que creuin el riu: *"Caio Cornelio!, ti que loitaches a caron de Scipion contra Numancia! Quintus!, Proculo!, Marcus!..."*⁶⁰. Ara els soldats s'apropen al marge del riu i van passant un darrera l'altre. A mesura que van arribant a l'illa del mig se senten més aplaudiments. Els soldats han travessat a l'altre marge i passen decidits pel mig del passadís fet per les dones romanes que aplaudeixen al seu pas. Segueixen camí cap al Parc del Toural. Els espectadors que estaven darrera les tanques canvien ràpidament de lloc. Els que estan al pont marxen ràpidament cap al Parc. El públic d'aquest marge esquerra es queda un moment aturat: han canviat els escenaris. Sobre el pont de cotxes la gent envaeix la calçada per arribar aviat a l'altre costat. Mentre molts encara estan creuant, comença a parlar el narrador. La música de fons ara és celta. Al Parc hi ha un altre perímetre de bandes de plàstic. Dins hi ha els castrexos. Comença ara la seva part de representació. La música ha servit per introduir cada vegada quin és el grup que prendrà protagonisme en cada moment: música romana (Ben-hur) per l'inici del creuament i música celta per l'inici de la crida dels clans castrexos.

La majoria d'espectadors es distribueixen al voltant de la zona. També es veuen alguns pujats a les grades del mig de la carretera. Al parc hi ha nens que s'estan gronxant aliens totalment a la festa, altres fan servir

⁵⁵ Trad.: "135 aC. Estem a l'època de la dominació romana...arribaren a Hispania amb l'ambició i la cobdícia de l'or i les riqueses que aquí s'acumulaven... els diferents pobles que vivien a la Península, van resistir heroicament contra l'invasor, aliant-se tribus que, fins llavors, eren enemics ferotges. Les legions romanes, comandades pel consol Decimo Xunio Bruto... van arribar a la riba esquerra del llegendari riu Límia, anomenat també Flumen Oblivionem".

⁵⁶ Trad.: "Som a la fi del món. Els galaics adoren l'aigua i les fonts. Aquest riu es la frontera entre els morts i els vius. No el creuarem".

⁵⁷ Trad.: "Ahir, els soldats van sentir els llops, i bordar els gossos. Tenen por."

⁵⁸ Trad.: "No eren gossos normals, era el Cancerbero que custodia la porta dels morts. Els lladrucs no eren dels gossos, eren de les ànimes dels morts."

⁵⁹ Traduït en el punt 2.3.4.1.1 .

⁶⁰ Trad.: "Caio Cornelio, tu que lluitares al costat d'Escipió contra Numànciai Quintus, Proculo, Marco".

el mobiliari d'atalaia. Els bancs més propers són plens de gent que s'hi ha enfilat dempeus, fins i tot una dona gran que va amb bastó està sobre el seient pujada. Alguns nens els han pujat a "coll i bé".

Un d'ells s'ha pujat sobre una paperera. És un mirador perfecte. També hi ha noies vestides de castrexes o de romanes que no participen de la representació i són entre el públic, mirant o fent fotografies. Hi ha danses, i la crida a les diferents tribus per lluitar contra Roma. De cop s'escolta un crit: *Antes mortos que escravos!*, que serveix de punt de partida a l'escenificació de la batalla. Comencen a sentir-se el xoc d'espases i de llances entre romans i castrexos. Quatre o cinc minuts després, quan finalitza la batalla i Décimo es proclama vencedor, la gent aplaudeix. Comença a parlar de nou: *"Oh! Deus Marte, e vos agradecemos esta vitoria, e que romanos e castrexos sexan capaces de vivir en paz"*⁶¹. I continua dient: *"Guerreros castrexos, a batalla rematou, erguede o corpo sen vida do voso xefe, e honrade a súa morte como se merece un valente"*⁶².

Tornen a canviar d'escenari i tothom els segueix. A la sorra al costat de les grades han simulat una pira de foc que és on "cremaran" el cos de Beltain. Mentre encenen la pira i dura la cremació (un ninot força elaborat fa ara d'en Beltain), sona la música de "Lacrimosa" de Mozart. La gent continua avançant cap a on està la pira. Alguns han aprofitat que la zona de la batalla s'ha quedat buida per entrar i fer-se fotos amb les armes celtes que són a terra. El narrador dona per conclosa "A conquista do Rio Lethes" i convida a tothom a veure l'espectacle de circ que Décimo ha preparat en memòria de Beltain. La diàspora dels que no són a l'espectacle del circ és completament radial excepte per la banda que dona al riu. Després de l'espectacle de circ romà, hi ha l'última desfilada. La representació ha durat gairebé una hora i mitja, són les 20h.

Decideixo fer una volta per la Praza Maior i el Macelum. A la plaça estan totes les taules de les terrasses ocupades. El carrer on s'ha instal·lat el Macelum és estret. La gent hi passeja com en processó. Un darrera l'altre en dues direccions, aturant-se i marcant el pas com de Setmana Santa. Per norma general, la gent comença el mercat per la Praza Maior cap a Rua de la Igrexia (per la dreta) mirant les paradetes. Quan arriba a l'última parada, dona mitja volta i torna per les paradetes de l'altre costat (per l'esquerra), un cop més seguint el sentit de les agulles del rellotge. Enfilo San Roque en direcció al Parc do Toural per veure si ja ha acabat el circ. Mentre pujo sento focs d'artifici. Encara hi ha llum natural i com a fi de l'espectacle s'han acollit a un costum més aviat mediterrani, fer un castell de focs. No llueixen massa, però el so ja fa festa. Arribo al Parc. Molta gent ja marxa, sembla que els focs no atrauen massa. Sona l'últim petard i l'espectacle es dona per finalitzat. S'han fet rotllanes d'amics que xerren, comentant si anar a sopar de tapes per la Rua dos Viños o fer temps per a veure la desfilada i "O apagado do lume sagrado". Aquest no és un foc olímpic, ja que no ha estat encès permanentment aquests tres dies, en algun moment de la primera nit el van apagar i no ha estat exposat sobre l'escenari. Falten deu minuts per a les 21h., moment de començar la desfilada, però encara es veuen romans i castrexos que van en direcció al campament sense gaire presa. En poca estona aquest indret del Parc ha quedat gairebé buit, només han quedat els bombers, pendants de la pira que encara fumeja.

Vaig cap a la cruïlla de Dous de Maio amb Ladeira (punt d'observació nº 1). Avui està el carrer a vessar. Els cotxes continuen passant, encara no han tallat la circulació. Hi ha vehicles aparcats a banda i banda del carrer i, de moment, tothom espera pacient sobre les voreres. Un grup de nois i noies joves s'han col·locat a primera fila aprofitant l'espai buit entre dos cotxes aparcats. La vorera que baixa s'ha omplert, sobre tot a les parts on s'eixampla. Mentre esperen, alguns es fan fotos de grup. Ara el policia es col·loca en mig de la calçada. S'han sentit uns tambors repicant. Dalt de tot de Dous de Maio ja es veuen les llums de les sirenes del cotxe de policia. La gent creua la carretera sense mirar. Van buscant llocs buits per instal·lar-se. Hi ha una nena que s'ha assegut al capó d'un cotxe aparcats. Ja es veu moviment dalt del carrer i se senten els tambors dels romans.

⁶¹ Trad.: " Ohj Deu Mart, a vos us agraim aquesta victòria, i que romans i castrexos siguin capaços de viure en pau".

⁶² Trad.: "Guerrers castrexos, ha acabat la batalla, lleveu el cos sense vida del vostre cap i honreu la seva mort com es mereix un valent".

Comença l'última desfilada d'aquesta festa. L'itinerari previst al programa és: Sortida des del Campament, Passeig del riu Límia, Rua Dous de Maio, Rua Lepanto, Avenida Madrid (nacional), Rua do Peto, Rua Constituição i Praza Maior (veure plànol pàg. 51). La desfilada, avui encapçalada per Décimo i Juno s'ha aturat davant de l'Hotel Xinzo i els tambors han deixat de sonar. Comencen a sonar de nou els tambors i els romans avancen seguint el seu ritme. La gent crida i aplaudeix. Les dones romanes animen a la gent aplaudint també. Passa el segon grup de romans, el so dels timbals es barreja amb el d'un cambrer buidant un cubell al contenidor del vidre. La gent avui ha baixat de les voreres i fa una tímida filera per davant dels cotxes aparcats. Avui han ocupat, ni que sigui uns moments, la calçada. Potser pel seu número, molt superior al dels altres dies (o potser vulguin celebrar el seu avenç en el món i travessin també ells el seu particular Lethes, fins avui prohibit, que va de la vorera al carrer). L'últim dels legionaris va fent saltirons per poder continuar el pas dels seus companys.

Darrera d'aquest grup hi van les dones. Arriba el tercer grup de romans, les "Fuerzas de Choque". Encenen les bengales. Van a pas lleuger seguint el repicar ràpid dels tambors. De nou tornen a ser els més aplaudits. Seguidament passen els esclaus i després arriba el primer grup de celtes. Es pot dir que, definitivament, la festa els ha derrotat de valent. (Olaia en va confirmar que molts no dormen ni paren durant els tres dies de festa, i puc assegurar que avui no hi ha cap dubte). També hi ha aplaudiments per a ells, però molts menys que els que han ofert als romans i, malgrat haver-hi més gent, al de les desfilades anteriors. Arriba el grup més nombrós de castrexos encapçalats per Beltain. Darrera ja ve el cotxe de protecció civil. Tota la nacional està plena a banda i banda. On més gent hi ha és a la Praza Maior. Alguns filmen la desfilada. El segon grup de romans que abans marxava a força distància ara ja és a tocar. Hi ha persones que, fugint de la multitud, busquen un millor lloc repartint-se per la nacional. Avui no entren a la Praza Maior, sinó que continuen recte i s'endinsen al casc urbà per la Rua do Peto, un carrer abans d'arribar a la parada d'autobusos. Se sent com arriben els celtes. Hi ha alguns aplaudiments.

Miro el programa de festes: arriben a la Praza Maior per la Rua Constituição que és on està instal·lat el Macelum. Alguns creuen la plaça per veure'ls arribar pel mercat. Ja ha passat tota la desfilada, la gent entra cap a la plaça. Les terrasses estan plenes. S'escolten timbals per la nacional, han donat una petita volta per dins del casc antic i tornen a la Praza per la nacional.

A l'interior de la plaça els romans es col·loquen al costat dret. Arriben les Fuerzas de Choque a pas lleuger seguint el ritme dels tambors amb crits. La gent aplaudeix amb força. Arriben els esclaus i la resta dels celtes. Tots ocupen el seu lloc. El sacerdot comença el discurs. S'inicia l'apagada "O lume sagrado". Molt públic comença a marxar tot i que el narrador continua parlant.

Es dona per finalitzada la festa. Tres dies plens d'activitats i de gent que omplia els carrers i places d'una petita ciutat a 30Km d'Ourense. Alguns espectadors s'han quedat dempeus i mirant l'escenari, com esperant que sigui un somni i la festa encara continuï. Tres nens han envaït l'escenari mentre un operari comença a treure els micròfons. Encara queden colles de celtes que xerren. Als romans ja no se'ls veu a la plaça. Són les 23:30 h. Vaig a buscar el cotxe a Dous de Maio. El carrer està desert, algun vehicle despistat que va a buscar la nacional. Bars i hotels ja han baixat les persianes.

Definitivament la festa s'ha acabat.

Itinerari de la desfílada del dia 22 d'agost

5 – Conclusions

La primera hipòtesis enunciada d'aquest treball postulava: *“O Esquecimento” celebra objectivament una derrota. Els castrexos són derrotats per l'exèrcit romà. Malgrat la primera impressió que es tracta d'una festa contradictòria, podem trobar una nova lectura si es té en compte la posada en escena de la festa i el seu desenvolupament.*

En relació a la mateixa, i al llarg del treball, són dos els punts que poden semblar a priori més il·lògics: el primer que es tracta d'una festa que celebra una derrota, i un segon derivat del fet que hi ha dos identitats que reclamen la festa com a seva.

En relació al primer punt, sembla clar, després d'haver parlat amb els organitzadors i participants, de consultar les revistes i bibliografia existents i conèixer des de dins la festa, que la sensació objectiva inicial, finalment no ho és tant. Certament “celebren una derrota”,.... però una derrota que, en el fons, els fa victoriosos. Els romans els situen a un món “civilitzat” que els permet millorar moltes facetes de la seva societat. Això dona pas a que, una vegada assentats en el seu nou lloc en el món, el més joves sentin la necessitat de reclamar de nou les arrels, llengua i cultura pròpies. S'utilitza l'ocupació romana com una eina de desenvolupament: una mena de vagó de transport del tren de la història que, una vegada els ha portat a un nou estadi de desenvolupament, vulguin readaptar als seus orígens.

Pel que fa al segon punt, prenem com a punt de partida el fet objectiu que la festa va sorgir com un acte plenament romà, on no existia cap altre grup que pogués relacionar-se amb el poble celta. A partir d'aquí, el fet d'afegir-ne posteriorment els celtes ha variat algunes formes i representacions, però no el sentit profund original de la festa: l'aparició de Roma a la Gallaecia i la fusió amb el poble celta. Sembla clar que una identitat (els joves) reclamen la festa per a ells com a descendència celta, amb l'esperit de rebel·lió i autoafirmació del jovent, mentre que l'altre identitat (la romana), és reclamada pel grup de més edat i amb situació familiar i laboral més estabilitzada. La prova més evident van ser els comentaris que em repetien membres de tots dos bàndols: *“mientras eres joven y soltero, eres celta, en cuanto te casas, pasas al bando romano”*. Podríem assimilar-ho a les explicacions que Van Gennep dona sobre els “ritos de paso” a on explica que en tota societat els canvis de situació d'un individu dins d'aquesta es fan d'una determinada forma. Tal i com ell diu : *“las secuencias ceremoniales que acompañan el paso de una situación a otra y de un mundo (cósmico o social) a otro”* (2008:25). Es a dir, podríem identificar aquest pas de castrexo a romà com un ritus de pas de la joventut a l'edat adulta.

Ara bé, no es menys cert que es donen un seguit de situacions objectives que poden matisar i molt les reflexions anteriors. Potser sense adonar-se'n, hi ha gent jove amb els romans i gent gran amb els celtes, desfilen per llocs similars i guarden un cert ordre i respecte per les posicions relatives tant físiques com socials de cadascú. Certament tots reclamen una part de l'evolució de la seva comunitat, però, des de fora, es veu clarament que els celtes incorporen la seva part romana i que aquests, a la vegada, valoren i cuiden la seva part celta. Cal destacar que durant la representació del dia final ocupa més espai físic i temporal les honres a Beltain, cap dels celtes, que el fet físic de travessar el riu Límia. Tanmateix la frase que els romans venen a compartir, ensenyar i a fondre's amb el poble celta es repeteix diverses vegades durant la representació. En el fons, la principal conclusió d'aquest punt és que, plenament conscients, volen seguir fidels al missatge dels romans d'unificar cultures i no pas de destruir-ne o substituir-ne l'una per l'altra; agafar el millor de cada una per seguir endavant.

En referència al sentiment de pertànyer a un grup o a un altre, aquest sembla alterar-se durant els dies en què transcorre la festa. Mentre que el primer dia el celtisme es proclama amb tota claredat, (nens disfressats, crits en les desfilades.....), durant el segon les coses s'anivellen. En aquest s'hi afegixen nous grups romans que els fan més nombrosos i, per tant, més visibles. El tercer dia la balança es decanta clarament cap als romans: la batalla que guanyaran els fa més poderosos. La doble sensació de guanyadors i benefactors fa que la gent s'identifiqui més amb ells. A mesura que avancen les representacions hi ha dos fenòmens notables: la gent acaba aplaudint i victorejant més als romans que als

celtes, i els nens (en aquest sentit, possiblement els més objectius) acaben tots disfressats de romans el segon i tercer dia (fins i tot algú que havia estat celta a la primera celebració), i volen comprar en el mercat objectes romans i no celtes. Els romans són en certa manera “els guanyadors” i a ningú li agrada formar part del bàndol dels perdedors.

A la festa es barregen rituals i costums tan romanes com celtes, però hi ha curiositats: mentre que els celtes mostren una gran exposició de coneixements, eines i costums ancestrals, més abundants en recursos a la vista dels espectadors, poca gent els hi presta atenció, ni els més menuts. Els romans presenten rituals més elaborats amb una afluència major. Aquesta situació pot tenir una explicació: en tots dos casos hi ha una clara manca de novetats destacables d'un any a l'altre. Però, en el cas dels celtes, tant a les escoles com als programes autonòmics de televisió, la història i la cultura galaica s'ha popularitzat a nivell de carrer. La interactivitat de les seves activitats i exposicions és molt baixa i, freqüentment, passiva; la gent no presta atenció al que ja sap. En canvi, tot i que es repeteixen, els rituals romans situen en el centre de l'atenció a la persona o persones anònimes que venen a casar-se o a representar un bateig. Personalitzen la festa a nivell individual i això genera una certa expectació d'any en any. Destacar també que els rituals romans tenen certa similitud als de la tradició cristiana actuals, encara avui arrelada en el territori.

En conclusió: no hi ha contradicció envers els fets representats i la seva celebració; la part important no és la derrota, sinó el reconeixement de Galícia com a part del “món civilitzat”. Reclamen que formen part de la mateixa història que la península ibèrica per una banda, però també de la història universal. Una vegada ja entrats en la història (mitjançant la romanització), i sigui coneguda l'antiga Gallaecia, ara també es pot reclamar la pròpia identitat, les arrels, llengua i cultura. I aquest és a la vegada inici i tancament del cercle: fan seu, de nou, el missatge de la romanització. Tornen a estar disposats a la fusió, a aprendre noves formes de viure, a les millores tècniques i/o tecnològiques, però també volen mantenir les seves pròpies tradicions.

La segona hipòtesi enunciada postulava: *Els itineraris de les desfilades no són casuals i deixen entreveure unes certes regles.*

Seguint als autors que han desenvolupat el tema dels itineraris, i tal i com diu Delgado (2003, 81) “Els desplaçaments rituals funcionen d'aquesta manera com una mena de visita guiada dels ciutadans per aquells indrets en els quals s'està interessat que resultin interessants”; caldria esperar que les desfilades fossin diferents en funció del grup o sentiment que les lidera. En aquest cas cal concloure que aquest axioma no es compleix. Tot i que les tres desfilades mostren petites variacions, el cert és que tenen el mateix punt de partida, passen per llocs centrals idèntics, finalitzen a la mateixa “praza” les tres vegades, es donen en una franja horària similar i, el punt que jo entenc com definitiu, van en la mateixa direcció: del riu cap a la Praza Maior, és a dir, de la zona celta a la zona romana.

Això últim, permet fer una altra reflexió, tot lligant la conclusió de la primera hipòtesi a aquesta segona: en relació a la direcció de les desfilades, els romans desfilen per una ruta podríem dir lògica, del riu que travessen cap al centre de la ciutat que conquisten. Els celtes, tot i presentar alguna variació, segueixen la mateixa ruta que els romans, i no la que semblaria més lògica: de la ciutat cap al riu, per a defensar-la de l'enemic. Aquest fet és encara més peculiar si considerem que ho fan el primer dia, quan encara “no han perdut”. Més aviat sembla que els celtes mostren o guien als romans cap a la ciutat que volen, com si estiguessin desitjosos de ser conquerits.... “mira... és per aquí”. Entenc que això pot ser una mostra més de la fusió de les dues cultures, amb el ben entès que uns no desitgen una invasió territorial absolutista (romans) i els altres (celtes) poden estar d'acord en una simbiosi amb la nació conqueridora.

Els itineraris de la desfilada marquen una vegada més l'assimilació de cultures. S'inicien sempre, sigui el grup que sigui qui l'encapçali, a la zona celta, al campament. Baixen per la carretera més antiga, la que neix Xinzo amb les aldees i municipis veïns (l'anomenada Vía Límica). Sempre passen per la Plaza Bispo

Idacio, que cal recordar que fou el primer cronista de la vida d'aquelles terres, i que els va endinsar en la història, per seguidament endinsar-se a la nacional, és a dir, l'antiga via romana que unia Bacarra Augusta amb Ourense i conquerir posteriorment la Praza Maior, zona plenament romana doncs a tota "a zona vella" s'han fet excavacions i s'han trobat vestigis de l'ocupació romana. Aquest recorregut es repeteix cada desfilada, la diferència entre elles és quin grup va davant. Mentre el primer dia són els celtes, el segon també són els celtes però aquests s'aturen a les portes de la Praza Maior i entren després dels romans. El tercer dia són els romans qui van davant i un cop arriben a la plaça, s'endinsen pels carrers del nucli antic i conquisten així tota la zona. Entenc que és una altra mostra d'aquesta lenta fusió. Tot i que els organitzadors em van confirmar diverses vegades que les rutes de les desfilades eren les mateixes per les quals passava la festa de carnestoltes (entroido), el cert es que no són exactament les mateixes ni aquestes tenen la rigidesa de circulació de les anteriors. No costa gens adonar-se'n que les rutes van del lloc despoblat cap al centre de la ciutat. De la natura a la cultura. Del castro tribal a la civitas romana.

Cal destacar que la festa ens senyala llocs importants del sentiment i pensament local i mostren allò que o no es recorda o que es fa per tradició. Per exemple, estant ubicat el campament a la zona nord i tenint la zona romana de referència al casc antic, el més lògic hagués estat travessar en línia quasi recta per algun dels carrers que comunica ambdues zones (per exemple San Roque). Això no es així. S'ha optat per destacar dos carrers en concret: per un costat Dous de Maio, principal via d'accés que uneix les aldees del voltant amb la ciutat de Xinzo i que antigament permetia fer efectiu l'intercanvi de mercaderies de primera necessitat que es produïen a les aldees (carn, ous, llet, herbes..) amb productes manufacturats de la capital (estris, paper, roba..). Per altre costat, l'Avinguda Madrid (la nacional), eix integrador de comunicacions amb grans capitals per intercanvi cultural i comercial a gran escala i de partida i retorn dels immigrants.

Destacar també un lloc important pel qual no passen, tot i figurar dins del programa d'actes: la Plaza Carlos Casares, on actualment està ubicat l'edifici del Concello. Com ja s'ha dit, aquest només ofereix ajuda logística: neteja, sorra, bombers... però una mena d'ajuda passiva, la que faria amb qualsevol altre activitat festiva. Tampoc col·labora econòmicament ni vol formar part del grup organitzador, malgrat la insistència per part de l'associació. Potser aquest fet ha provocat que "per quedar be" surti en el programa d'actes com a lloc de finalització, però que a l'hora de la veritat la desfilada segueix allò que la gent vol mostrar, que no està d'acord amb aquesta actuació del Concello i per tant l'allunyen de la festa. Remarcar que cap autoritat ni membre d'aquesta corporació participa formalment com a tal ni als pregons, ni als actes; en resum, a la festa. Sens dubte no és casual que el lloc on està assimilat formalment el poder polític i administratiu no sigui visitat ni transitat per cap de les desfilades.

La tercera hipòtesi enunciada postulava: *Més enllà de l'acte mateix de la festa, i de la seva significació específica, pot deixar entreveure el tarannà de la comunitat gallega, els seus canvis i evolució. El traspàs del riu com simbologia dels seus avenços.*

La transformació de la ciutat és un element cabdal de la festa. Potser l'element clau a través del qual es pot entendre el seu abast i arrelament. Xinzo és una ciutat molt activa, però que sembla viure lentament, sense mai perdre el nervis. Que es lleva d'hora però sense inundar-se de persones. Productora de serveis, però mai de cues. Soluciona els seus problemes i els dels pobles del voltant sense urgències. La ciutat va canviant molt poc a poc els dies anteriors a la festa. Els preparatius comencen molt lentament, sembla que els decorats, les tendes, el mercat... res arribarà a estar enllestit a temps. Però a mesura que s'apropa el dia i la hora, l'activitat es torna frenètica, com si volguessin amagar-se per agafar per sorpresa al vianant. Es comença a escoltar per megafonies externes, però també a les tendes i als bars, música celta i gallega, des de les típiques muiñeiras fins a grups folk més actuals.

La gent respecta normalment els llocs tancats i reservats dels dies previs, no es queixen de les alteracions del trànsit ni abans ni durant l'acte. Fins i tot col·laboren amb estris, mobiliari vell i altres objectes que ofereixen als "constructors" de les casetes. Durant la festa, la major part de la ciutat no sembla ni alterada ni restringida. Només en els moments àlgids es talla el trànsit, les forces de seguretat estan visualment

molt presents i els vehicles de servei encapçalen i tanquen la comitiva de les desfilades. Es pot dir que és una festa que no sembla generar pràcticament cap molèstia a les persones. A més, hi ha petits detalls de forma que tenen un profund significat de fons. A poc a poc comencen a aparèixer banderoles, cartells, enganxines, revistes.... que, a banda d'indicar que la festa arriba, també ens indiquen quin és el sentiment de qui l'organitza: tots els elements que fan referència a "O Esquecimento" mostren sempre als romans, mai als celtes. L'escenari apareix a la Praza Maior a darrera hora, decorat amb llençols grans i amb una banderola amb la imatge romana de la lloba alletant Ròmul i Rem. Tot en el casc antic, zona amb vestigis romans

En canvi, la transformació visual i física més clara es dona a la zona del campament celta. Les casetes s'ubiquen en la zona més central i visitada del campament, ben il·luminada i en disposició circular, assimilant les formes rodones dels símbols celtes, per una banda, i conformant la més ancestral estratègia defensiva, per una altra. Per contra, les tendes romanes estan ubicades a la zona més obscura i allunyada dels itineraris del públic i en línia recta al riu. A partir d'aquests fets podem parlar d'indrets on es fusionen les dues cultures: mentre la Praza Maior i els seus voltants del casc antic tenen vestigis romans, en contrapartida, el descampat és un lloc màgic al costat del riu, món de criatures mítiques i arrelat a les tradicions celtes. Per tant podríem dir unit a la seva cultura i religió. Lloc important pel desenvolupament de la comarca sent les fires quinzenals la principal activitat i, on a banda de l'intercanvi comercial, també s'hi podien trobar "meiges" que oferien herbes i ungüents curatius, mètodes allunyats de la romanització. És interessant la dualitat: mentre els celtes ocupen la Praza Maior, els romans ocupen el descampat, lloc celta per excel·lència.

És a partir d'aquests fets, i d'altres ja referits tant al llarg del treball com a les conclusions anteriors, que vaig començar a descobrir una altra visió més globalitzadora, tot partint d'aquesta tercera hipòtesis: a partir de la clara dicotomia natura / cultura. Lévi-Strauss diu, en referència a aquesta dicotomia "Sostenemos pues que todo lo que es universal en el hombre corresponde al orden de la naturaleza y se caracteriza por la espontaneidad, mientras que todo lo que està sujeto a una norma pertenece a la cultura presenta los atributos de lo relativo y de lo particular" (1981:41). El poble gallec ha anat travessant diferents rius Lethes per tal de no quedar-se enrere en el món. Ha hagut de vèncer pors i misteris, des una posició allunyada de la resta de territoris en quan a mitjans i desenvolupament, sempre a la cerca d'una vida millor, sense oblidar en cap moment les seves arrels identitàries.

Els romans travessen primers el Lethes. Ho fan amb por i superstició. Els celtes estan protegits per la màgia i la mitologia, no per les seves construccions ni la seva força guerrera. Però hi ha un traspàs de Lethes d'un nivell superior en el moment de les desfilades lligades a la representació d'aquests fets: es deixa enrere un espai silvestre, sense quasi organització, per arribar i ocupar un espai urbà, ordenat i funcional. Si portem el despertar lent de la ciutat a aquest punt, podríem assimilar-ho en la ruta de les desfilades: es parteix poc a poc, sense presses, des de la zona celta (silvestre, allunyada), s'inicia al carrer que uneix les aldees amb el poble més gran (comunicació del clans castrexos), creuen sempre per la Plaza Bispo Idacio, que va ser el primer intel·lectual conegut de la Gallaecia, el primer despertar al món, el primer que va situar Xinzo al paper, per endinsar-se finalment a la Praza Maior, la zona més antiga construïda i encara avui punt central de l'activitat de la ciutat. És a dir, "zona romana".

En la mateixa línia, altre traspàs del Lethes es dona a les desfilades: mentre que en la primera els celtes van al capdavant, marquen els "tempos" amb les seves aturades i corredisses, no mantenen cap ordre estructural ni posicional, i entren en primer lloc a la Praza; en la segona els celtes l'encapçalen però s'aturen abans d'arribar a la Praza per deixar passar primer als romans. En la tercera, després de la victòria, la desfilada està comandada pels romans, amb estricte ordre i cadència i amb música clarament militar i, detall important, en aquesta darrera desfilada, els romans no s'aturen a la praza, sinó que s'endinsen a la zona del casc antic, fent palès que va ser territori romanitzat. En aquest moment la desfilada indica el pas del celtisme a la romanització. Altre vegada la dicotomia natura / cultura ens fa passar d'un estadi "silvestre" a un altre amb ordre i servei. Tanmateix es podria assimilar al despertar lent de la ciutat i del suau esdevenir de la fusió de la cultura celta amb la cultura romana.

La mateixa dicotomia natura/cultura que acompanya durant tota la festa és l'alternança constant entre celta i romà. Fins i tot, en alguns casos, els que un dia desfilen de celtes, al dia següent ho fan de romans o a l'inrevés. Hi ha dos espais clarament marcats amb aquesta dicotomia, mentre que en el campament predomina el sentiment celta, en el casc antic és més visible el sentiment romà. El pas d'un escenari a l'altre no és bruscat, deixes la zona celta i a poc a poc, lentament es va copsant l'escenari romà. És un lent despertar, com el lent despertar de Xinzo, com una lenta assimilació a la "nova civilització". Fins i tot, podríem parlar d'un altre Lethes en el fet de que, com ells diuen, de solter ets castrexo i, quan et cases, et passes al bàndol romà. (Fins i tot pot tenir alguna similitud amb els rituals de pas de jove a adult, una altra formulació de la referida dicotomia natura/cultura).

És aquí on crec, personalment, que això ens deixa entreveure el caràcter i l'evolució del poble gallec i ens permet lligar la dicotomia natura/cultura, les seves travessies de Lethes i el seu lent despertar. La ubicació de Galícia a l'extrem oriental de la península, la seva peculiar i retallada orografia ha fet que aquesta zona "arribi tard" o lentament als avenços tècnics i a les influències culturals. Diversos exemples ho poden demostrar: el primer i el més relacionat amb la festa, és que la conquesta per part de Roma d'aquelles terres va ser l'última de la península. Un altre exemple i més recent, és el desenvolupament ferroviari. En els anys 70, en la ruta ferroviària Barcelona-Ourense es trigava més temps en tren des de Astorga (Lleó) a Ourense (aproximadament uns 217Kms) que des de Barcelona fins a Astorga (aproximadament uns 840Kms). En aquesta estació calia canviar les màquines elèctriques per les de carbó per poder superar l'orografia gallega.

Pel que fa a les carreteres, fa només 5 anys es va obrir una autovia que arriba fins Ourense capital i que passa pel costat de Xinzo. Per realitzar aquest trajecte ara es triga aproximadament 15 minuts, mentre que a mitjans dels anys 90 el mateix trajecte podia durar una hora i mitja. Un altre exemple és la introducció de maquinària agrícola. Galícia és eminentment un poble basat en l'agricultura i la ramaderia. Per una banda la difícil orografia (plena de fortes pendents) fa que les grans màquines segadores que es poden veure a Castella, no formin part del paisatge gallec; han calgut anys per a que arribin màquines més petites que transporten des d'altres llocs d'Europa. Com a últim exemple, més proper, l'any passat (2009) la cobertura de mòbils i d'Internet era pràcticament nul·la als pobles. Calia baixar a ciutat per poder connectar-se amb seguretat o poder tenir una conversa. Com dic, una vegada més Galícia és un dels últims vagons dins de la península.

A tot ha anat arribant lentament, a tot ha hagut de fer les seves travesses de Lethes. Les obres per construir la nova línia ferroviària, més planera, amb túnels i amb catenària elèctrica, va topar amb infinitat d'obstacles, tant orogràfics, com de propietaris, com de costums (tallava camins i sistemes de rec interns de l'època romana). Pel que fa als nous sistemes de cultiu, primer ha hagut de superar-se la situació de minifundis provocada pel sistema d'herències secular i pel fet que la terra per als gallecs és "sagrada", ja que la seva subsistència depèn d'ella. El sistema d'herències ha fet que es disposi de terres però distants les unes de les altres i per tant difícil de treballar en conjunt. El nou apartament que van iniciar els diversos Concellos va servir per unificar terres, tot i que a disgust dels propietaris (no és el mateix una terra prop d'un riu que en mig del poble) però ha permès l'entrada de nova maquinària. Així que una vegada més, Galícia va arribar tard a l'implantació de millores tecnològiques. Fins i tot, encara que amb una adaptació ràpida, les primeres arribades tecnològiques al camp (televisió, mòbil, Internet..) es van veure en un principi amb recel i desconfiança.

El poble gallec ha hagut de travessar molt Lethes fins avui. No menys que d'altres pobles o cultures, però la seva situació física, el seu tarannà i la seva forma de viure no ho ha fet gens fàcil. Els joves deixen els pobles i se'n van a les ciutats, deixant el que coneixen i buscant un futur incert. Els tractors substitueixen al bestiar a l'hora de treballar el camp, però molt lentament. Encara avui, a les fires, conviuen arreplegats el calçat de fusta (esclops) amb les bambes de marca. Fins i tot, en la línia de les dicotomies que estic referint, però lamentablement més tràgica, recordo quan l'avia del meu marit, que va morir fa uns anys, em comentava com van viure la guerra civil i com, a les acaballes de la mateixa, van sofrir els espolis i venjances de les tropes republicanes que fugien desesperades cap a Portugal i cap a Vigo per embarcar-

se, per posteriorment, sofrir pràcticament els mateixos abusos per part de les tropes nacionals quan ocuparen el seu territori. A ella li va costar una filla morta de fam amb 2 anys. Tanmateix, quan, havent-hi ja penicil·lina i altres medicaments a l'abast, preferia recollir herbes del camp o curar malalties amb remeis heretats de la seva mare, transmesos de generació en generació. Finalment, recordar una altre anècdota que em comentava el meu marit: pràcticament l'única vegada que la va veure plorar va ser quan va obrir una aixeta i va tenir aigua a casa seva, sense haver d'anar cada dia tres vegades a la font. Era l'any 1992; any olímpic per alguns. Fins arribar aquí va travessar molts i molts Lethes.

Finalment i per acabar, si anem una mica més enllà de la festa formal, podríem dir que la celebració també vol fer aflorar una certa tristesa o deute: vol ser un homenatge als centenars de milers d'emigrants gallecs que un dia varen fer la seva pròpia gesta heroica, creuant els seus particulars "Flumen Oblivis" o "Lethes" i fusionaren la seva cultura allà on arribaren a guanyar-se els diners, per després tornar part d'allò après de la cultura forana. Un riu "LETHES" que no els ha permès caure en l'oblit de les seves arrels, conservant la "morriña" (nostàlgia profunda) i demostrar que el riu de l'oblit és només una llegenda, que no obliden ni la seva terra, ni la seva família ni els seus amics, tornant any rere any a la terra que els ha vist néixer i que els ha marcat el seu caràcter.

6 - Bibliografia

- Ariño, A. (1997) *Sociologia de la cultura. La constitución simbólica de la sociedad*. Barcelona : Ariel Sociologia.
- Asociación Civitas Limicorus (ed.) (2008) *O Río do Esquecemento Ourense Xinzo de Limia*: Editorial MIC
- Bouzas P. y Domelo, X.A. (2000) *Mitos, ritos y leyendas de Galicia. La magia del legado celta*. Barcelona: Ediciones Martínez Roca, S.A.
- Carreiro, P. (2001) *Historia de Galicia. A nosa terra*. (2a ed.) Vigo: Promocións Culturais Galegas.
- Cocho, F. (2008) *O carnaval en Galicia*. (3a ed.) Vigo: Edicións Xerais de Galicia / Guías Xerais, Monografías
- Cucó, J. (2008) *Antropología Urbana*. (2a ed) Barcelona: Ariel Antropología.
- Cruces, F. (2007) *Símbolos en la ciudad. Lecturas de antropología urbana* (2a ed.) Madrid: Cuadernos de la Uned.
- De Castro, R. (1982) *Cantares Gallegos*. Vigo: Editorial Galaxia / Biblioteca Básica da Cultura Galega
- De la Rica, A. (coord) (1982) *Del campo a la ciudad. Modos de vida rural y urbana*. Madrid: Salvat Editores S.A. / Aula Abierta Salvat / Colección Salvat Temas Clave
- Delgado, M. (coord) (2003) *Carrer, festa i revolta. Els usos simbòlics de l'espai públic a Barcelona (1951-2000)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya / Departament de Cultura / Institut Català d'Antropologia
- Delgado, M. (2007) *Sociedades movedizas. Pasos hacia una antropología de las calles*. Barcelona: Anagrama / Colección Argumentos
- Fraguas, A (1996) *A festa popular en Galicia A Coruña*: Edicións Do Castro / Publicacións do Seminario do Estudos Galegos
- Fraguas, A. (2003) *La Galicia insólita. Tradiciones gallegas*. (9a ed) A Coruña: Edicións Do Castro / Cuadernos do Seminario de Sargadelos.
- Ferro, X (dir). (2007) *Cuadernos de Fraseoloxía galega 9*. Santiago de Compostela: Centro Ramón Piñeiro para a investigación en Humanidades.
- Hannerz, U. (1993) *Exploración de la ciudad*. (1a reimpresión) Madrid: Fondo de Cultura Económica SA.
- Horta, G. (2004) *L'espai Clos. Fòrum 2004: notes d'una travessa pel no-res*. Barcelona: Edicions de 1984.
- Lévi-Strauss, C (1981) *Las estructuras elementales del parentesco*. Barcelona: Ediciones Paidós Ibérica S.A.
- Lévi-Strauss, C. (1a edició 1987) *Mito y significado*. Madrid: Alianza Editorial / El libro de bolsillo / Antropología
- Lisón Tolosana, C. (2004) (1a edició 1979) *Antropología cultural de Galicia*. Madrid: Ediciones Akal
- Mandianes, M. (2003) *O río do esquecemento. Identidade antropolóxica de Galicia*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- Mallart, Ll. (2001) *Okupes a l'Àfrica: un antropòleg defensa la dignitat d'uns pobladors que ja han vist arribar massa salvadors blancs*. Barcelona: Edicions La Campana
- Mallart, LL. (1998) *Sóc fill dels Evuzok: la vida d'un antropòleg al Camerun*. Barcelona: Edicions La Campana
- Molina, J.A. (2006) *Los celtas*. Arganda del Rey – Madrid: Edimat Libros / Colección Vida y costumbres en la antigüedad.

- Turner, V. (1a edició 1969) El proceso Ritual. Madrid: Taurus S.A.
- Urbain, D. (2003) Ethnologue, mais pas trop. París: Éditions Payot & Rivages / Petite Bibliothèque Payot
- Van Genneep, A. (2008) Los ritos de paso. Madrid: Alianza Editorial / El libro de Bolsillo / Antropología
- Varis (2003) Festa, tradició i identitat: El calendari festiu dels catalans. Barcelona: Fundació Jaume I / Nadala 2003
- Vaqueiro, V. (2004) Galicia mágica. Vigo: Editorial Galaxia.
- Vinatea, E. (2008) Lecciones de Antropología social y cultural. Madrid: Universidad Rey Juan Carlos / Servicio de Publicaciones.
- Winkin, Y. (1a edició 1996) Anthropologie de la communication: De la théorie au terrain. França: Éditions du Seuil / De Boeck Université

ARTICLES DE REVISTES

- Ariño, A. (2002) Festa i ritual: dos conceptes bàsics. Patrimoni Etnològic, cultura i memòria: Nous materials per a l'acció local (Documentació Seminari 2) [artícle en línia] Diputació de Barcelona / Xarxa de municipis
<http://www.diba.es/cerc/interaccio2002/seminar/s2/docsem2.htm>
- Cantero, P.; Escalera, J.; García del Villar, R.; Hernández, M. (2000) Territorio, sociabilidad y valor patrimonial del espacio público. Usos sociales del espacio público en el casco histórico de Sevilla. Zainak [Pdf en línia] (núm 19) pàgs 125-140. Universidad de Sevilla. Departamento de Antropología Social
<http://hedatuz.euskomedia.org/2688/1/19125140.pdf>
- Cedeño, Martha (2009, juny). Ciudad y vida urbana: un esbozo teórico. Perifèria [artícle en línia] (núm. 10) Revista de Recerca i Formació en Antropologia.
<http://antropologia.uab.es/Periferia/Articles/2-Cedeno.pdf>
- Delgado, Manuel (2005). Elogio del afuera: lo urbano como sociedad sin asiento. Arquitectos (núm 116): 55-76 [Pdf en línia]
<http://www.intervenciones.net/wp-content/uploads/2008/07/elogia-del-afuera1.pdf>
- Delgado, Manuel (2007, febrer). De la ciudad concebida a la ciudad practicada. [artícle en línia] Parafrenia
http://www.zonalibre.org/blog/parafrenia/archives/archivos/articulos_fantasmas/de_la_ciudad_concebida_a_la_ciudad_practicada.php
- Delgado, Manuel (2003) Naturalismo y realismo en antropología urbana: Problemas metodológicos para una etnografía de espacios públicos [Pdf en línia] Revista Colombiana de antropología (núm 39). Instituto Colombiano de Antropología e Historia
<http://www.icanh.gov.co/?idcategoria=1470>
- Delgado, Manuel Etnografía del espacio público [Pdf en línia] Insumisos Latinoamericanos. Red de investigadores Latinoamericanos por la democracia y la paz.
<http://www.insumisos.com/lecturasinsumisas/ETNOGRAFIA%20DEL%20ESPACIO%20PUBLICO.pdf>
- Joseph, Isaac (2001, desembre) [mise en ligne par] Tarde avec Park. A quoi servent les foules?. Multitude revue politique, artistique, philosophique
<http://multitudes.samizdat.net/Tarde-avec-Park>

Mandianes, Manuel (1996) Caro Baroja y Galicia [artículo en línea] Revista de dialectología y tradiciones populares (núm 51) pàgs 265-282. Consejo Superior de Investigaciones Científicas

http://dialnet.unirioja.es/servlet/listaarticulos?tipo_búsqueda=VOLUMEN&revista_búsqueda=1153&clave_búsqueda=51

Mallart, Lluís (2009, desembre) Esdevenir antropòleg. Perifèria [artículo en línea] (núm. 11) Revista de Recerca i Formació en Antropologia.

<http://antropologia.uab.es/Periferia/Articles/2-Mallart.pdf>>

Marrero, Isaac (2008) La producción del espacio público. Fundaments teóricos y metodológicos para una etnografía de lo urbano. (con) textos. [article en línea] (núm. 1) Revista d'Antropologia i investigació social

<http://www.con-textos.net>>

Marroig, Neus (2007) La festa evasió i expressió. [Pdf en línea] I Jornades Estudis Locals / Ajuntament de Sóller. Pàg 45

http://www.soller.es/wms/fofo/imgdb//archivo_doc39088.pdf

Marte, Laura (2007) Es Firó: Mite i tradició. [Pdf en línea] I Jornades Estudis Locals / Ajuntament de Sóller. Pàg 51

http://www.soller.es/wms/fofo/imgdb//archivo_doc39085.pdf

Pétonnet, Colette (1982, oct-déc) L'Observation flottante: l'exemple d'un cimetière parisien. L'Homme [artículo en línea] (núm XXII) pàgs 37-47. Persée: Portail de revues en sciences humaines et sociales

http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/hom_0439-4216_1982_num_22_4_368323

Rivas, Eligio (2010) O Río do Esquecemento. Orixe do mito. Revista de la Festa do Esquecemento de l'any 2010

Varis, El analisis política y las teorías del desorden - George Balandier y la teoría del desorden y del caos [pdf en línea]

<http://www.bibliojuridica.org/libros/2/517/8.pdf>

TESIS

Cedeño, Martha (2006). Relaciones sociales y prácticas de apropiación espacial en los parques públicos urbanos. (El caso del Parc de Les Planes de L'Hospitalet de Llobregat - Barcelona) Tesi doctoral presentada als estudis de Ciències Humanes i Socials de la Universitat de Barcelona

Juan, Anna. El trencaclosques de la quotidianitat (introducció a la tesina)

RECURSOS ELECTRÒNICS

A LÍMIA: O PAÍS DA AGUA (II) Décimo Xunio Bruto, O Galego. Blog de Wordpress.com. Publicado el 12 de agosto de 2008

<http://devedmar.wordpress.com/category/xenealoxia/>

ASOCIACIÓN ESPAÑOLA DE FIESTAS Y RECREACIONES HISTÓRICAS. Festa do Esquecemento. Xinzo da Limia. 2009

http://www.fiestahistoricas.es/index.php?option=com_content&view=article&id=60&Itemid=67

CELTIBERIA.NET. Portal privado e independiente para el estudio y la difusión de la prehistoria, protohistoria e historia (hasta la edad media), así como la promoción del mundo rural a través de su patrimonio arqueológico, etnográfico, histórico, etc. relacionado con la cronología aceptada. El ámbito territorial de los temas tratados es la Península Ibérica. 2001

<http://www.celtiberia.net>

EXCMO. CONCELLO DE XINZO DA LIMIA.

<http://www.xinzodelimia-ayto.com/>

INSTITUT CATALÀ D'ANTROPOLOGIA. Quaderns-e Revista electrònica semestral. Barcelona, 2003

http://www.antropologia.cat/quaderns_e

MAUSS, M. (2009 Traducció Castellana) Ensayo sobre el don. Buenos Aires: Katz Editores
http://books.google.es/books?id=khq33KSlpIUC&printsec=frontcover&dq=inauthor:marcel+inauthor:mauss&lr=lang_es&as_drrb_is=q&as_minm_is=0&as_miny_is=&as_maxm_is=0&as_maxy_is=&as_brr=0&cd=21#v=onepage&q&f=false

MUSEO CASTELAO. Portal de la Fundació Castelao i del Consello da Cultura Galega on exposen la vida i obres d'aquest autor.

<http://www.museocastelao.org/museo.html>

7 - Annexes

7.1 - Programa de Festes

7.2 - Llibreta de camp

7.3 - Recull de fotografies

7.4 - Portades de les revistes oficials de la festa (2006-2010)